

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE FİNANSMAN ANABİLİM DALI**

**ACFE RAPORU KAPSAMINDA HİLE DENETİMİ VE ADLİ MUHASEBEYE
YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Şevket DURMAZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İsmail CAN

Haziran-2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi İsmail CAN danışmanlığında Şevket Durmaz tarafından hazırlanan "ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finansman Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

(Tez Savunma Sınav Tarihi
Yazılacak)

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

(İmza)

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans olarak sunduğum “ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Deđerlendirmeler” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

.../.../20..

şevket DURMAZ

ÖNSÖZ

Günümüzün değişen dünyasında artan hile ve dolandırıcılık olaylarına karşı hile denetimi ve adli muhasebe önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada hile denetimi ve adli muhasebe konuları ACFE raporu kapsamında incelenmiştir.

Tez aşamamın her anında bilgi, öneri ve tecrübeleri ile bana yol gösteren, manevi desteğini esirgemeyen, sabrı ve hoşgörüsü ile yanımda olan çok değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İsmail CAN'a

Her zaman bana olan inancını dile getiren ve desteğini esirgemeyen çok değerli hocam Prof. Dr. Rafet AKTAŞ'a

Bu hayattaki en değerli varlığım olan ve bu günlere gelmemde en büyük payı olan anneanneme, dedeme, dayıma ve biricik ablam Demet BELVERENLİ'ye

Herzaman yanımda olan arkadaşlarım Sami Serkan İŞOĞLU, Ahmet DÖGER, Yakup YILDIRIM'a

Hayat arkadaşım ve biricik eşim Sevinç EŞER DURMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Durmaz, Şevket, “ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler” , Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019

Hile denetimi, finansal tablolarda yer alan bilgilerin hile, hata ya da yanlışlık içerip içermediğini anlamaya yönelik makul bir güvence sağlamak amacıyla gerçekleştirilen planlanmış bir faaliyettir. Finansal tablolardaki bilgilerin doğrudan karar alma aşamasında kullanılması, yani finansal tablolardaki bilgilerin alınacak kararlarda doğrudan etkili olması hile denetimini önemli kılmaktadır.

Adli muhasebe ise, mali suçların faillerine karşı bir hukuk mahkemesi tarafından kabul edilecek bir biçimde mali bilgi toplama ve sunma bilimi olarak tanımlanabilir. Adli muhasebe, yasal konularda yardımcı olmak için muhasebe, denetim ve soruşturma becerilerinin kullanılmasının üçlü uygulamasıdır.

Bu çalışmada, küresel çapta meydana gelen şirket skandallarından sonra büyük önem kazanan hile denetimi ve adli muhasebe ele alınmıştır. Hile denetimi ve adli muhasebenin temelinde yatan hile kavramı, ACFE'nin 2018 yılı “Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması” raporu yardımıyla incelenmiş ve grafiklerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hile, Hile Denetimi, Adli Muhasebe, Denetim, ACFE

ABSTRACT

Durmaz, Şevket, “Evaluation of Fraud Auditing and Forensic Accounting within the Scope of ACFE Report” Master’s Thesis, Kirikkale, 2019

A fraud auditing is a planned activity to provide reasonable assurance to determine whether the information in the financial statements contains fraud, error or fault. The information in the financial statements is used directly in the decision-making process, that is, the information in the financial statements is directly effective in the decisions to be taken makes fraud auditing important.

Forensic accounting can be defined as the science of collecting and presenting financial information in a manner that is accepted by a court of law against the perpetrators of financial crimes. Forensic accounting is the triple implementation of the use of accounting, auditing and investigation skills to assist in legal matters.

In this study, fraud auditing and forensic accounting, which are of great importance after the global scandals, have been discussed. The concept of fraud, which is the basis of fraud auditing and forensic accounting, has been examined with the help of ACFE's 2018 “Global Study On Fraud and Abuse “ report and supported with graphs.

Keywords: Fraud, Fraud Auditing, Forensic Accounting, Audit, ACFE

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	:	Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği
AİCPA	:	Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
BDDK	:	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
CEO	:	Genel Müdür
CFO	:	Mali İşler Müdürü
COSO	:	Sponsor Kurumlar Birliği
CPA	:	Yeminli Mali Müşavir
FBI	:	Federal Soruşturma Bürosu
IRS	:	İç Gelir Servisi
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
PCAOB	:	Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu
SEC	:	Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu
TTK	:	Türk Ticaret Kanunu

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Hile Türleri.....	7
Tablo 2: Benford Rakam Olasılıkları.....	22
Tablo 3: İlk Rakam Analizi.....	22
Tablo 4: İşletme Ahlakının Hile Denetimine Etkisi.....	41
Tablo 5: Adli Muhasebe Uygulamalarının Tarihteki Gelişimi.....	48
Tablo 6: Hile Denetimi ve Adli Muhasebe Arasındaki Farklar.....	68
Tablo 7: Hile Denetimi ve Adli Muhasebenin Karşılaştırılması.....	70

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Mesleki Hile Türleri.....	10
Şekil 2: Varlıkların Kötüye Kullanımı.....	12
Şekil 3 : Yolsuzluk Hile Türleri.....	13
Şekil 4: Finansal Tablo Hile Çeşitleri.....	15
Şekil 5: Hile Üçgeni.....	16
Şekil 6: Adli Muhasebe ve Hile Denetimi İlişkisi.....	68
Şekil 7: Hilenin İşletmelere Maliyeti.....	73
Şekil 8: Hile Türleri.....	73
Şekil 9: Hile Türlerinin Birlikte Görülme Sıklıkları.....	74
Şekil 10: Hile Süresi ve Ortalama Kayıp İlişkisi.....	75
Şekil 11: Hilelerin Gizlenmesi.....	76
Şekil 12: Hilelerin Tespiti.....	77
Şekil 13: Hilelerin Raporlanması.....	77
Şekil 14: Hileden Etkilenen İşletme Türleri.....	78
Şekil 15: Hile Riski ve İşletme Büyüklüğü İlişkisi.....	79
Şekil 16: Hileyi Önleyici Kontroller.....	80
Şekil 17: Hile Yapan Kişilerin İşletmedeki Pozisyonu.....	81
Şekil 18: Hile Yapanların Cinsiyeti.....	81
Şekil 19: Hile Yapanların Yaş Dağılımı.....	82
Şekil 20: Hile Yapan Kişilerin Eğitim Durumu.....	83
Şekil 21: Hile Yapan Kişilerin Cezalandırılması.....	84
Şekil 22: Neden İşletmeler Davaları Kolluk Kuvvetlerine Yönlendirmemeye Karar Veriyor?.....	84

KABUL-ONAY	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK HİLE KAVRAMI VE HİLE DENETİMİ

1.1. Hile Kavramı.....	3
1.1. Hilenin Özellikleri.....	5
1.2. Hile Yapan Kişilerin Özellikleri	5
1.3. Hile Grupları.....	6
1.3.1. Çalışan Hileleri	7
1.3.2. Yönetim Hileleri.....	8
1.3.3. Yatırım Hileleri.....	9
1.3.4. Satıcı Hileleri	9
1.3.5. Müşteri Hileleri.....	9
1.4. Hile Türleri.....	10
1.4.1. Varlıkların Kötüye Kullanımı	10
1.4.2. Yolsuzluk/Ahlaki Olmayan Davranışlar	13
1.4.3. Finansal Tablo Hileleri	14
1.5. Hile Üçgeni	15
1.5.1. Baskı Unsuru.....	16
1.5.2. Fırsat Unsuru.....	18
1.5.3. Haklı Gösterme Unsuru.....	19
1.6. Hilelerin Önlenmesinde Kullanılan Yöntemler.....	21
1.6.1. Benford Yasası	21
1.6.2. Analitik İncelemeler Kullanma.....	24
1.6.3. Çapraz Denetim Tekniği.....	25
1.6.4. Yeniden Hesaplama.....	25

1.6.5. Doğruluk ve Eş Kopya Testleri.....	26
1.6.6. Yapay Sinir Ağı	26
1.6.7. Veri Madenciliği	27
1.7. Hilelerin Önlenmesi İçin Yapılan Yasal Düzenlemeler	28
1.7.1. Uluslararası Alanda Yapılan Düzenlemeler	28
1.7.2. Ulusal Alanda Yapılan Düzenlemeler	33
1.8. Hile Denetimi.....	40
1.9. Hile Denetçiliği Mesleği.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ MUHASEBE

2.1. Adli Muhasebe Kavramı.....	45
2.2. Adli Muhasebenin Tarihsel Gelişimi.....	46
2.3. Adli Muhasebe Kavramının Ortaya Çıkış Nedenleri	50
2.4. Adli Muhasebenin Önemi	51
2.5. Adli Muhasebe Süreçleri.....	53
2.6. Adli Muhasebecilik Mesleği.....	54
2.6.1. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı	56
2.6.1.1. Dava Destek Danışmanlığı.....	56
2.6.1.2. Araştırmacı Muhasebecilik	58
2.6.1.3. Uzman Şahitlik.....	59
2.6.2. Adli Muhasebecilik Mesleğini Gerektiren Nedenler	60
2.6.3. Adli Muhasebecilerin Taşınması Gereken Özellikler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ACFE RAPORU KAPSAMINDA HİLE DENETİMİ VE ADLİ MUHASEBEYE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELER

3.1. Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği (ACFE) Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması Raporunun İncelenmesi	72
SONUÇ.....	87
KAYNAKÇA	90

GİRİŞ

Globalleşen dünyada ekonomik koşulların her geçen gün değişmesi ile birlikte işletmeler arasındaki yüksek rekabet ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, işletmelerin olumlu ve olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. İşletmelerin iş hacimlerinin büyümesi ve artan muhasebe ve finans işlemleri kayıtlarda karmaşıklıklara yol açmaktadır. Meydana gelen bu birtakım karmaşıklıklar, işletmelerin mali işlemlerinin denetimini zorlaştırmanın yanı sıra çeşitli hileli işlemlerin yapılabileceği ortamın oluşmasına da sebep olmaktadır.

Finansal tabloların, kullanıcılarının kararlarını doğru bir şekilde verebilmesi için doğru, dürüst ve güvenilir bir biçimde sunulması gerekmektedir. Bu sebeple finansal tablolarda kullanıcıları yanıltmak amacıyla gerçekleşen hileleri tespit etmek, ortaya çıkarmak ve önlemek toplumsal sorumluluktur. Hileli işlemler sadece işletme ilgililerini değil, ülke ekonomilerini de olumsuz etkilemektedir.

Hile, kamu kurumlarında veya özel kurumlarda meydana gelmesi dikkate alınması gereken önemli bir sorundur. Hileli işlemler, işletmelerin faaliyetlerini, verimliliğini ve etkinliğini engellemektedir. İşletmelerin faaliyet maliyetlerini arttırarak işletmelerin pazardaki rekabet gücünü zayıflatmakta ve işletmelerin kârını veya kamuya sunacakları hizmetleri de en aza indirmektedir.

İşletmelerde çalışanların, yöneticilerin, ortakların ya da işletme dışındaki kişilerin işletme aleyhine ve lehine yaptığı hileli eylemlerdeki artış ve hilelerin işletmelere, topluma verdiği zararlar bu hilelerin tespiti konusunda yeni bir uzmanlık alanının oluşmasını sağlamıştır. Denetçinin görevi, işletmelerin finansal tablolarının ve verilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunu ve doğruluğunu makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtları ile bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim teknikleri uygulanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden değerlendirilmesi ve sonuçlarının bir rapora bağlanmasıdır. Bu açıdan denetçinin denetim faaliyetini yürütürken öncelikli hedefi, hataları ve hileleri ortaya çıkarmak olmadığından işletmelerdeki hile ve yolsuzlukların ortaya çıkarılması ve ispatı konusunda hizmet verecek “Hile Denetimi” olarak anılan yeni bir alan doğmuştur.

Küresel çapta meydana gelen şirket skandalları sonrasında başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere pek çok ülkede meydana gelen tepkiler denetim mesleğinin kapsamının yeniden gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu değişim sürecinde meydana gelen önemli gelişmelerden biri de “adli muhasebecilik” mesleğidir. Muhasebenin hukuk sürecinde aktif bir şekilde kullanılması temeline dayanan adli muhasebe, günümüzde önemini giderek arttıran adli bilim dallarından birisidir. Adli muhasebe de tıpkı diğer adli bilimler gibi yasal sorunların çözülmesi amacıyla muhasebe, finans ve denetim gibi bilimsel uygulamaların yargılama süresi boyunca kullanılması şeklinde gerçekleşmektedir. Özellikle medeni ve ceza hukuku alanlarında ortaya çıkan yasal sorunları çözüme ulaştırmayı sağlayan adli muhasebe, işletmelerde sürekli artış gösteren hile ve yolsuzluklar nedeniyle giderek önem kazanan bir bilim haline gelmiş ve son yıllarda ABD, Kanada ve AB ülkelerinde hızlı bir gelişme göstermiştir. Ülkemizde de adli muhasebe alanı giderek önem kazanmakta ve adli muhasebeden çeşitli alanlarda faydalanılmaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde, “Genel Olarak Hile Kavramı ve Hile Denetimi” başlığı altında hile kavramı, hile çeşitleri, hile yapan kişilerin özellikleri ve hile denetimi konuları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Hilelerin önlenmesinde kullanılan yöntemler ve hilelerin önlenmesi için yapılan yasal düzenlemeler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, “Adli Muhasebe” başlığı altında adli muhasebe kavramı, ortaya çıkış nedenleri, tarihsel gelişimi ve adli muhasebenin önemi konularına değinilmiştir. Adli muhasebecilik mesleğinin kapsamı, mesleği gerektiren nedenler ve adli muhasebecilerin taşıması gereken özellikler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, “ACFE Raporu Kapsamında Hile Denetimi ve Adli Muhasebeye Yönelik Değerlendirmeler” başlığı altında hile denetimi ve adli muhasebe alanlarının benzer ve farklı yönleri ele alınmış ve uygulama kısmında adli muhasebe ve hile denetimi alanlarının temelini oluşturan hile konusu Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği (ACFE) tarafından 2018 yılında yayınlanan “Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması” raporu yardımıyla grafikler ve sayılar ile açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK HİLE KAVRAMI VE HİLE DENETİMİ

1.1. Hile Kavramı

“Hile” kavramı, yasal tanımını ülkeden ülkeye değiştiği için tanımlanması güç bir kavramdır. Örneğin, 1888'de A.B.D. Yüksek Mahkemesi, bir davalının yanlış olan maddi bir gerçeği bilerek temsil ettiği ve şikayetçinin bu temsile başvurarak açıklamalara inandığı kanısına vardığı zaman hilenin gerçekleştiğini kabul etmiştir. İngiltere'de Hile Yasası (2006), hilenin üç şekilde gerçekleşebileceğini tanımlar; yanlış bir mali gerçeğin temsil edilmesi, bilgiyi açıklamamak ve pozisyonu kötüye kullanmak. Federal Soruşturma Bürosu (FBI) tarafından hile, aldatma, gizleme veya güven ihlali ile nitelendirilen ve zorunlu olarak fiziksel güç veya şiddet uygulamasına veya tehdide bağlı olmayan yasadışı bir eylem olarak tanımlanmıştır. FBI'nın hile tanımına göre, teknik olarak gelişmiş bankalardaki hileler yalan söyleme, çalma ve aldatma ile sınırlandırılmıştır. (Akelola, 2012:9).

Hile, insanlığın ilk zamanlarından günümüze kadar süregelen ve işletmelerin ciddi zararlara uğramasına sebep olan etik olmayan davranışlardır. Hile eylemlerinin tümü etik dışı kabul edilse de, her etik olmayan davranış hile eylemi değildir (Pehlivanoglu, 2011:3).

Hile, sosyal bir ortamda gerçekleşen ve ekonomi, şirketler ve bireyler için ciddi sonuçları olan bir faaliyettir. Açgözlülük, aldatma olasılığını karşıladığında ortaya çıkan fırsatçı bir enfeksiyondur. Hile araştırmacısı, bir salgını ortaya çıkaracak işaret ve semptomları arayan ve dinleyen uzman hekime benzemektedir (Silverstone ve Sheetz, 2007:3).

Hile, bir kişinin kendisine fayda sağlamak için kasıtlı olarak bir başka kişi veya grubun zararına olacak aldatma faaliyetinde bulunması olarak tanımlanabilir. Hile, bir işletme çalışanının işletmenin sahip olduğu varlıkları ve kaynakları kasıtlı bir biçimde uygun olmayan şekilde kullanması veya bu varlık ve kaynaklardan haksız kazanç elde etmesidir (Bozkurt, 2016:60).

Hile, işletmenin sahip olduğu varlıklara ilişkin bilgilerin işletmenin mali tablolarında gerçeğe uygun olmayacak şekilde eksik ve yanlış gösterilmesidir (Kaval, 2005:63).

Hile, muhasebe verilerinin yanlış gösterilmesi ve işletme varlıklarının çalınması şeklinde karşımıza çıkabileceği gibi işletmeye ait önemli bilgi ve belgelerin kişisel yarar sağlamak için işletmenin dışına çıkarılması şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Hata ve hile kavramları sıklıkla karıştırılsa da aralarındaki fark hilenin, hatanın aksine bilerek ve isteyerek yapılmasıdır (Bayraklı, Erkan ve Elitaş, 2012:49).

Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği (ACFE), 2012 yılında yayınlanan “Mesleki Hile ve Suistimal Raporu”nda hileyi, bir kişinin çalıştığı kurumun varlıklarını ve kaynaklarını kasıtlı bir şekilde kötüye kullanması veya bu varlık ve kaynakları suistimal ederek kendisine haksız bir fayda sağlaması olarak tanımlamıştır (ACFE, 2012).

Hile, günümüzdeki haliyle veya başka şekillerde binlerce yıldır iş hayatının bir gerçeği olarak karşımıza çıkmaktadır. M.Ö. 1800'lere dayanan Hammurabi kanunlarında hile, “Kendisine ilgilenmesi için koyun veya sığır emanet edilmiş bir çoban, hile yoluyla doğan yavruları eksik bildirir veya satarsa, suçlu olduğuna karar verilip hayvanların sahibine 10 katını ödemekle cezalandırılır.” olarak karşımıza çıkmaktadır (Golden,Skalak ve Clayton, 2006:4).

Hile, aldatma, kandırma ve yanlış beyan yoluyla insan tarafından yapılan kasıtlı bir eylemdir (Ramamoorti, 2008:522).

Daha geniş hali ile hile, “Muhasebe ile ilgili olayın oluşumu, belgelenmesi, kaydedilmesi ve işletme ile ilgili çıkar çevrelerine rapor edilmesi aşamasında kötü niyetle, ilgili çıkar çevrelerinin bilgisi dışında ve onları maddi zarara uğratacak şekilde basılı ve dijital ortamda ulusal ve uluslararası mevzuata aykırı davranmak, davranmaya teşvik etmek veya böyle bir ortamda suça iştirak etmektir.” (Çalıyurt, 2007:202).

1.1. Hilenin Özellikleri

Hile kavramının genel olarak aşağıdaki özellikleri taşıdığı kabul edilir:
(Bozkurt, 2016:6)

- Hile, hileyi yapan kişinin gizlice sürdürdüğü bir faaliyettir.
- Hile eyleminde, hile yapan kişinin kendisine yarar sağlaması esastır.
- Kasıt unsuru kesinlikle bulunmaktadır.
- Hile eyleminde bulunan kişi, kurumu veya kişileri aldatır.
- Hile eyleminden her durumda kişiler veya işletme zarar görür.

1.2. Hile Yapan Kişilerin Özellikleri

Hile yapan kişilerin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özkul ve Pamukçu, 2012:22):

(a) Cinsiyet: 2.000 hile yapan kişi ile Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği (ACFE) tarafından yapılan bir anket, hile yapan kişilerin birçok özelliğini ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmaya göre, işletmelerde hile yapan dört kişiden üçü erkektir. Bu fark hilenin parasal değerinde de açıktır.

(b) Medeni durum: Hile girişiminde bulunan evli çalışan sayısının, bekar çalışanlardan daha fazla olduğu gösterilmiştir. Hile miktarına göre üçte birlik bir fark bulunmaktadır. Ayrıca, bu kişilerin çoğunun çocukları ve mutlu bir evliliği vardır.

(c) Eğitim durumu: Eğitim seviyesi arttıkça, yapılan hile sayısı ve hilelerin tutarı da artmaktadır. Hile, iyi eğitim almış çalışanlar tarafından daha fazla yapılmaktadır.

(d) IQ Seviyesi: Daha yüksek IQ seviyesine sahip çalışanların hile yapma eğilimleri daha yüksektir. Bu durumun altında yatan neden, bu tür insanların, çalıştıkları işin iç kontrol sistemlerine ve güvenlik ağlarına meydan okuyarak ve bu sistemleri etkisiz hale getirerek kendilerini tatmin etmeleridir.

(e) Yaş seviyesi: Her yaştaki çalışanlar, hile yapmaya çalışabilir, ancak hile yapma oranı yaşlılarda daha yüksektir. Yaşlı insanların yaptığı hile sayısı, gençlerin yaptığı hilelerden 28 kat daha fazladır.

(f) Çalışma koşulları: Genellikle işe en erken gelen ve en son çıkan çalışanlar daha fazla hileli faaliyette bulunurlar. Özellikle bitmemiş işlerini bahane olarak sunan ve gecenin geç saatlerine kadar yalnız çalışmak isteyen çalışanların hile yapma olasılığı daha yüksektir. Dahası, hileli faaliyetler sonucu yakalanan yöneticilerin birçoğunun mecbur kalmadıkça izin almadığı tahmin edilmektedir. Bunun sebebi, izne

ayrıldığında yerine bakacak kişinin hileli faaliyetleri göreceği ve rapor edeceğini düşünmeleridir.

(g) İşletmedeki pozisyonu: İşletmede çalışan herhangi bir kişinin bir şekilde hile yapma olasılığı vardır. Bununla birlikte yapılan araştırmalar, hile miktarıyla ilgili olarak, yönetici pozisyonlarındaki çalışanların, diğer çalışanların çok önünde olduğunu göstermektedir. Çalışanlar güvenilir bir konuma sahip olduklarında daha az izlendiğinden hile yapmaları daha kolay hale gelmektedir. Dahası, konumlarından dolayı kurumun iç kontrol yapılarını ve sistemdeki boşlukları anlamak için daha iyi bir konumda olduklarından hileli faaliyetleri daha kolay bir şekilde yürütebilmektedirler.

(h) İş dışındaki ilişkiler: Diğer bir gösterge, çalışanların işletmenin üçüncü taraflarıyla olan ilişki düzeyidir. Bir çalışan, işten mal ve hizmet alan / satan kişilerle çok yakınlaştığında, hileli faaliyette bulunması için koşullar uygun olmaktadır.

1.3. Hile Grupları

Hile türlerini sınıflandırmanın birçok yolu olsa da, en yaygın yol hileyi işletme dışındakiler ve işletme adına çalışanlara ayırmaktır (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbelman, 2012:9).

Küreselleşen dünyada ve iş hayatında yapılan hilelerin tümünün fark edilip kayıt altına alınması oldukça güç bir durumdur. Bunun sebebi ise farklı hile türlerinin ortaya çıkmasının temelinde insan faktörünün yer almasıdır. İnsanoğlunun yaratıcılığını düşündüğümüzde nasıl bir durumla karşı karşıya olduğumuz anlaşılmaktadır (Bozkurt, 2016:64).

Hile türlerini aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 5 sınıfta ele alabiliriz:

Tablo 1. Hile Grupları

Hile Grubu	Kurban	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşveren	Çalışanlar	Çalışan hırsızlık yapar.
Yönetim Hileleri	Finansal Tablo İlgilileri	Tepe Yöneticileri	Finansal tablolar olduğundan farklı gösterilir.
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma para yatırılır.
Satıcı Hileleri	Alım Yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar şişirilir, sevk olmadan para alınır.
Müşteri Hileleri	Satış Yapan İşletmeler	Müşteriler	Satıcı aldatılır.

Kaynak: Bozkurt, 2016:64

1.3.1. Çalışan Hileleri

Çalışan hileleri en yaygın hile türüdür. Bu hile türünde çalışanlar şirket varlıklarını kendi zimmetine geçirerek veya başka türlü hilelerle işverenlerini aldatmaktadırlar. Çalışan hileleri doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelebilmektedir. Doğrudan hileler, bir çalışan şirketin parasını, envanterini, araçlarını, gereçlerini ve diğer varlıklarını doğrudan çaldığında ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda çalışanlar sahte şirketler kurduğunda ve işverenlerine teslim edilmeyen mallar için ödeme yaptığında da ortaya çıkmaktadır. Doğrudan hilelerde şirket varlıkları üçüncü kişilerin katılımı olmadan doğrudan failin cebine gitmektedir. Öte yandan, dolaylı hileler, çalışanların daha düşük satış fiyatları, daha yüksek alım fiyatları, malların teslim edilmemesi veya daha kalitesiz malların teslimatı için izin vermesi durumunda satıcılardan, müşterilerden veya şirket dışındaki kişilerden rüşvet veya komisyon almaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durumlarda, çalışanlara ödeme genellikle işverenin kendisi tarafından değil, hile yapan kişinin işvereniyle ilgilenen kuruluşlar tarafından yapılmaktadır (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbelman, 2012:10).

Çalışan hileleri, nakit veya envanter hırsızlığı, gelirlerden çalmak, maaş bordrosu hileleri ve zimmete geçirmeyi içermektedir. Varlıkların kötüye kullanımı en yaygın hile türüdür. Varlıkların kötüye kullanımının temel örnekleri, fatura programları, maaş bordroları, gider geri ödemeleri, çek hileleri ve kasa ödemeleri gibi sahte ödemelerdir. Bazen çalışanlar, şirkete aşırı zarar verme niyetinde olan satıcılara

yardımcı olmak gibi hilelerde bulunmak için başkalarıyla işbirliği yapmaktadırlar. Ancak bazı çalışan yanlışlıkları işvereni aldatmaya dayanan planlar olmadığı için hile tanımına uymamaktadır. Örneğin, envanter hırsızlığı mutlaka bir hile değildir, basitçe bir hırsızlık eylemi olabilmektedir. Öte yandan, sahte gider raporlaması bir hiledir, çünkü yapılan harcamaların yanlış bir temsilini içermektedir. Çalışan hileleri, çalışanların üçüncü tarafları dolandırmak için şirket dışındaki diğer kişilere yardım ve yataklık etmelerini de kapsamaktadır (Golden, Skalak ve Clayton, 2006:5).

1.3.2. Yönetim Hileleri

Genellikle finansal tablo hileleri olarak adlandırılan yönetim hileleri, hem hile yapanların niteliği hem de aldatma yöntemi bakımından diğer hile türlerinden ayrılmaktadır. En yaygın şekliyle, yönetim hileleri üst yönetimin finansal tablolardaki aldatıcı manipülasyonunu içermektedir. Son yıllarda iddia edilen yönetim hilelerinin bilinen örnekleri arasında WorldCom, Enron, Sunbeam, Rite-Aid, Phar-Mor, Parmalat, ZZZZ Best, ESM Devlet Menkul Değerler, Regina Vacuum Company ve MiniScribe Corporation gibi firmalar yer almaktadır (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbelman, 2012:12).

Bu tür hileler, finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için yapılan finansal raporlamadaki uluslararası yanlış beyanlar veya miktar ihmalleri ya da açıklama eksikliklerini içermektedir. Daha spesifik olarak yönetim hileleri, muhasebe kayıtlarının veya finansal tabloların hazırlandığı destekleyici belgelerin manipülasyonunu, tahrif edilmesini veya değiştirilmesini kapsamaktadır. Aynı zamanda, sonuçları manipüle etmek için muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanmasına da işaret etmektedir. ACFE tarafından yapılan bir araştırmaya göre, şirket çalışanları tarafından gerçekleştirilen diğer hile biçimlerine kıyasla, sahte mali beyanlar, genellikle hissedarlar ve yatırım yapan insanlar üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratmaktadır (Golden, Skalak ve Clayton, 2006:5).

1.3.3. Yatırım Hileleri

Yatırım hileleri, yönetim hileleri ile yakından ilgili olup, bu hile türünde aldatıcı ve genellikle değersiz yatırımlar olaydan şüphelenmeyen yatırımcılara satılmaktadır (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zımbelman, 2012:12).

Yönetim hilelerinde yöneticiler mali tabloları manipüle ederek açıklanan işletme kârının işletmenin gerçek değerlerinden farklı olarak gösterilmesi için çaba göstermektedir. Yüksek olarak açıklanan kârlar işletmenin hisse değerinin artmasını sağlamaktadır. Yatırım hilelerinde ise, hile yapanlar, gerçek dışı vaatlerde bulunarak veya gerçekleri çarpıtarak habersiz kişileri yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Yönetim hilelerinde mali tablolar yanlışlıklar içerecek biçimde hazırlanmakta, yatırım hilelerinde ise işletmenin yanlışlıklar içeren bu mali tabloları kişilere yatırım yapmaları için sunulmaktadır. Ancak kişilerin, gerçek dışı veriler ile kandırılarak yatırım yapmalarına neden olduğundan, ortaya çıkan hile türü yatırım hilesi olarak kabul edilmektedir (Albrecht, Wernz ve Williams, 1995).

1.3.4. Satıcı Hileleri

Satıcı hileleri genellikle, satın alınan mallar için fazladan ücretlendirme, düşük malların nakliyesi veya ödeme yapılsa bile malların gönderilmemesi gibi durumlardan oluşmaktadır (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zımbelman, 2012:11). Satıcı hilelerinde genellikle satıcı tek başına veya bir işletme çalışanı ile işbirliği yaparak hile eylemini gerçekleştirmektedir. Özellikle kamu kurumlarına yönelik olarak satıcı hileleri sıkça meydana gelmektedir (Bozkurt, 2016:66).

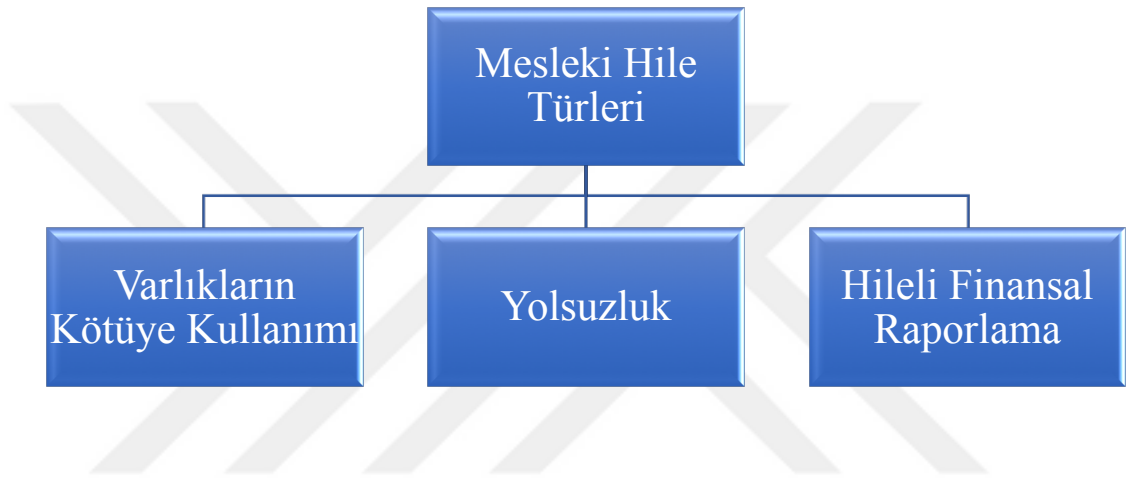
1.3.5. Müşteri Hileleri

Müşteri hilelerinde, müşteriler ya satın alınan mallar için ödeme yapmamakta ya da ödeme yapmadığı halde yapılmış gibi göstermektedir. (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zımbelman, 2012:11).

1.4. Hile Türleri

Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliği (ACFE), hile faaliyetini üç gruba ayırmaktadır:

- Varlıkların kötüye kullanımı,
- Yolsuzluk,
- Finansal tablo hileleri.

Şekil 1. Mesleki Hile Türleri

Kaynak: ACFE, Report to Nations, 2018

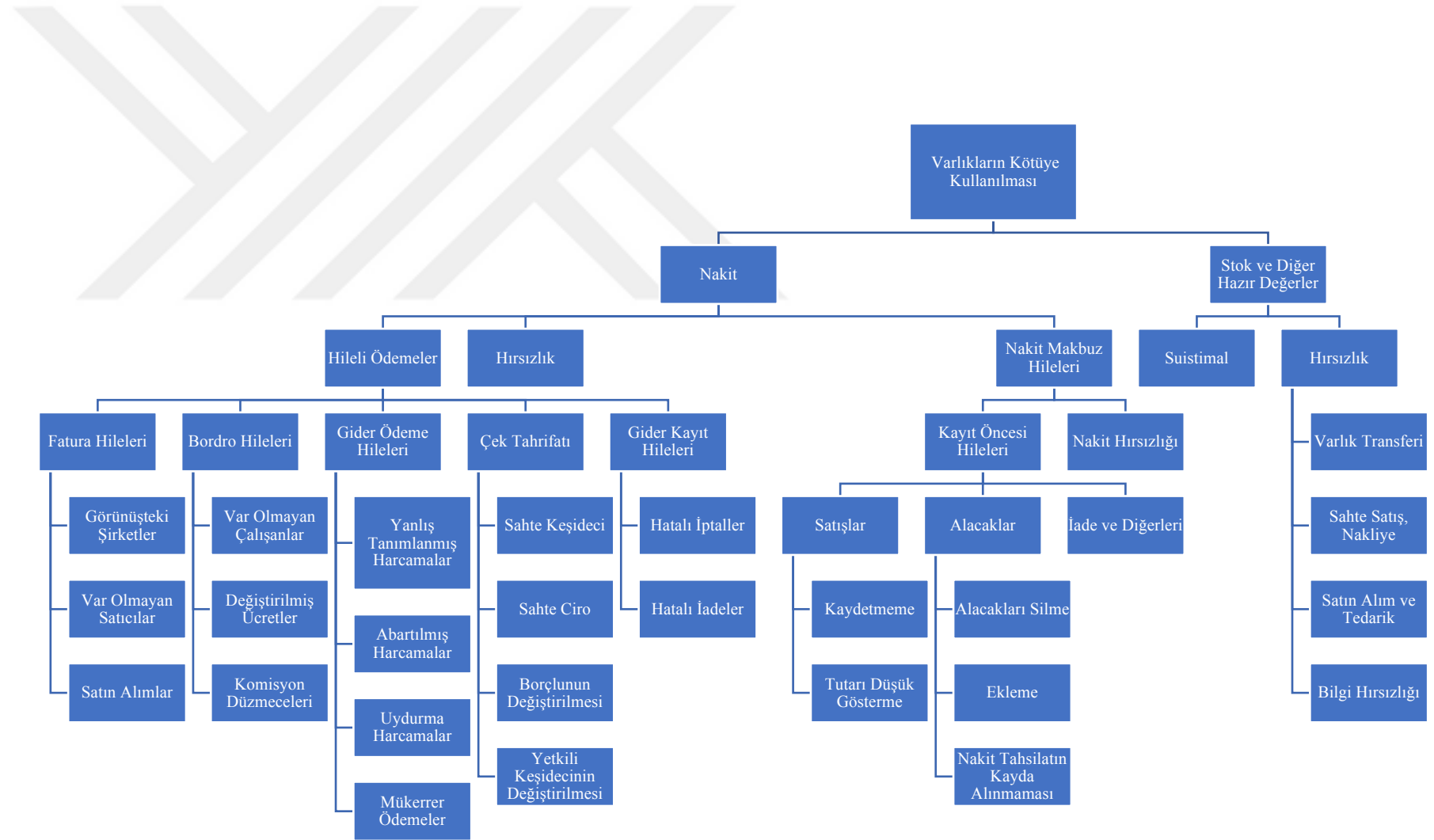
1.4.1. Varlıkların Kötüye Kullanımı

Sıklıkla çalışan hileleri olarak adlandırılan varlıkların kötüye kullanımı, hırsızlık ve zimmete para geçirmeden oluşmaktadır. En yaygın hırsızlık hedefi nakit varlıklardır. Diğer hedefler stoklar, mülk, tesis, ekipman ve yatırımlardır. Varlıkların kötüye kullanımı, faturalandırma, alacak hesapları, ödeme manipülasyonları ve bordro dolandırıcılığı (hayalet çalışanlar ve hayalet zaman) gibi durumları içermektedir. Bu tür hileler doğrudan bir kazançla sonuçlanmaktadır. Fail, hile olayını gerçekleştirmek için kullanılacak nakit para veya başka bir kıymetli değer almaktadır (Cendrowski, Martin ve Petro, 2007:263).

Varlıkların kötüye kullanımı, finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak sunulmasını engelleyen varlıkların çalınması durumunu

içermektedir. Varlıkların kötüye kullanılması, zimmete para geçirilmesi, malların çalınması veya alınmamış mal veya hizmetlerin ücretini ödenmesi gibi çeşitli yollarla gerçekleştirilebilmektedir. Varlıkların kötüye kullanımına, muhtemel kontrolleri atlayarak yaratılan yanlış veya yanıltıcı kayıtlar veya belgeler eşlik edebilmektedir (AİCPA, 2012).

Şekil 2. Varlıkların Kötüye Kullanımı Kaynak: ACFE, Report to Nations,2018

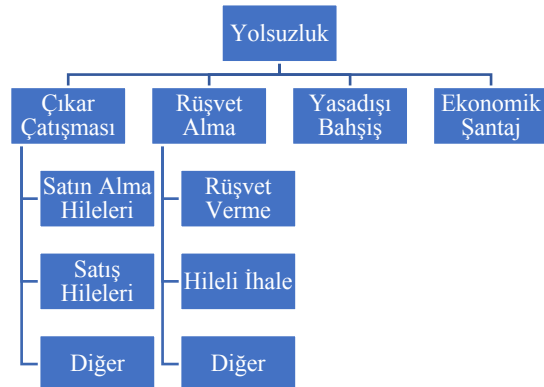
1.4.2. Yolsuzluk/Ahlaki Olmayan Davranışlar

Yolsuzluk insanlığın bildiği en eski beyaz yakalı suçlardan birisidir (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zımbelman, 2012:516). Yolsuzluk, bir işletme çalışanın işletmede yürüttüğü faaliyetlerde işverenin veya başkalarının hakkını göz ardı ederek, görevini yanlış bir biçimde kendisine veya başka kişilere fayda sağlayacak şekilde kullanması olarak tanımlanabilmektedir (Bozkurt, 2016:73).

Yolsuzluk eylemi genel olarak bir işletme çalışanın, işletme dışındaki kişilerle işbirliğine girmesi biçiminde meydana gelmektedir. Bu hileler temelde dört alt bölümde ele alınmaktadır:

- Rüşvet,
- Yasal Olmayan Hediyeler,
- Çıkar Çatışmaları,
- Ekonomik Zorbalıklar.

Geniş bir sınıflandırma olarak, yolsuzluk hem varlıkların kötüye kullanılmasının hem de finansal tablo hilelerinin arasında kalan ve ikisine de yakın olan bir kavramdır. Yaygın olarak kâr amacı gütmeyen bir düşünce kuruluşu olan Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzluğu “özel kazanç için emanet edilen gücün kötüye kullanılması” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda her ne kadar özel kazançtan bahsedilse de kurumsal kazanç da konuya dahil edilebilmektedir. Yolsuzluk, idari tazminat konularından, yerli veya yabancı devlet memurlarına ve onların ailelerine yapılan ödemelere kadar çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yolsuzluk faaliyetleri federal ve eyalet yasaları ile yasaklanmıştır (Golden, Skalak ve Clayton, 2006:6).

Şekil 3. Yolsuzluk Hile Türleri

Kaynak: ACFE, Report to Nations,2018

1.4.3. Finansal Tablo Hileleri

Bu hile türü, finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için yapılan finansal raporlamadaki uluslararası yanlış beyanlar veya miktar ihmalleri ya da açıklama eksiklikleri olarak tanımlanmaktadır. Daha spesifik olarak, finansal tablo hileleri, muhasebe kayıtlarının ve finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan destekleyici belgelerin manipülasyonunu, tahrif edilmesini veya değiştirilmesini içermektedir. Aynı zamanda, sonuçları manipüle etmek için muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanması anlamına da gelmektedir. ACFE tarafından yapılan bir araştırmaya göre, şirket çalışanları tarafından gerçekleştirilen diğer hile biçimlerine kıyasla, finansal tablo hileleri genellikle hissedarlar ve yatırım yapan kamuoyu üzerinde daha büyük etkiler yaratmaktadır (Golden, Skalak ve Clayton, 2006:5).

Finansal tablo hileleri, şirketler tarafından yayımlanan finansal tabloların, özellikle yatırımcıların ve alacaklıların, maddi olarak yanlış hazırlanmış mali tabloların hazırlanması ve yayılması yoluyla aldatılması veya yanlış yönlendirilmesi yönünde yapılan kasıtlı bir girişimdir. Finansal tablo hileleri, akıllı ve bilgili failer ekibi (örneğin üst düzey yöneticiler, denetçiler) tarafından yapılan iyi planlanmış niyet ve aldatmadır. Finansal tablo hileleri aşağıdaki faaliyetleri içermektedir (Rezaee, 2005:279):

- Maddi finansal kayıtların, destekleyici belgelerin veya ticari işlemlerin tahrif edilmesi, değiştirilmesi veya üzerinde değişiklik yapılması,
- Olayların, işlemlerin, hesapların veya finansal tabloların hazırlandığı diğer önemli bilgilerin kasıtlı yanlış beyanları veya ihmalleri,
- Ekonomik olayları ve ticari işlemleri hesaplamak, tanımak ve raporlamak için kullanılan muhasebe standartlarını, ilkelerini, politikalarını ve yöntemlerini kasıtlı olarak yanlış uygulanması ve yanlış yorumlanması,
- Muhasebe standartları, ilkeleri, uygulamaları ve finansal bilgiler ile ilgili yetersiz açıklamaların veya kasıtlı eksikliklerin sunulması,
- Gayri meşru kazanç yönetimi yoluyla agresif muhasebe tekniklerinin kullanılması,

- Mevcut kurallara dayalı muhasebe standartları çerçevesinde muhasebe uygulamalarının manipülasyonu yoluyla şirketlerin performanslarının gizlenmesi.

Şekil 4. Finansal Tablo Hile Çeşitleri
Kaynak: ACFE, Report to Nations,2018

1.5. Hile Üçgeni

Hileyi doğru bir şekilde önlemek, tespit etmek ve ona karşılık vermek için hile yapmayan kişilerin, hilekârların neden hile yaptığını anlamaları gerekmektedir. Bu anlayışı sağlamada en uygun model ya da çerçeve Cressey'in üçgenini olarak kabul edilmektedir.

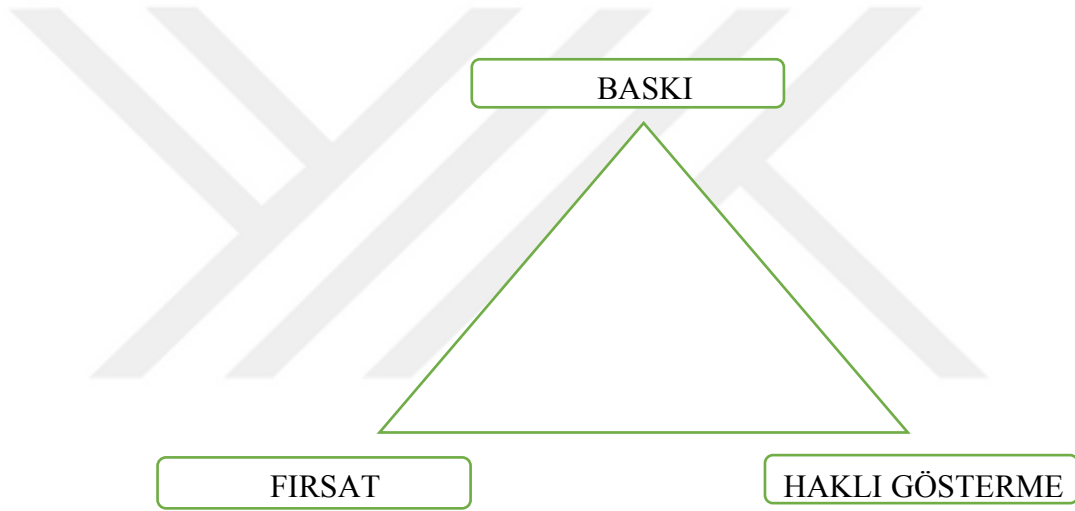
1950'lerde Donald Cressey, tez komitesinde bulunan Edwin Sutherland tarafından güven gerektiren bir görevde bulan bir kişinin neden bu güveni ihlal

edeceğine dair bir tez yazması için cesaretlendirilmiştir. Sutherland ve Cressey, zimmete para geçirmekten suçlu bulunan dolandırıcılarla röportaj yapmaya karar vermiştir. Cressey hapisanede yaklaşık 200 kişi ile görüşme yapmıştır. Çabalarının en önemli sonuçlarından biri, her sahtekârlığın ortak üç yönü olduğudur:

- Baskı
- Haklı Gösterme
- Fırsat

Bu üç nokta, hile üçgeninin köşeleridir (Singleton ve Singleton, 2010:44).

Hile üçgeninde yer alan üç unsur bir araya gelmedikçe, hile eyleminin gerçekleşmesi güç olmaktadır. Hile üçgeni ve içerdiği unsurlar aşağıdaki gibidir:

Şekil 5. Hile Üçgeni

1.5.1. Baskı Unsuru

Baskı (teşvik ya da motivasyon), hilekârın kişisel yaşamında meydana gelen ve onu çalmaya yöneltten durumdur. Genellikle kişiyi hile yapmaya yöneltten durumların temelinde bazı finansal zorluklar yer alsa da hile yapılmasına sebep olan başka etkenlerde bulunmaktadır. Örneğin, bir uyuşturucu veya kumar alışkanlığı finansal ihtiyaçlar yaratacağı için bunlar da kişiyi hile yapmaya yöneltmektedir. Bazen bir hilekâr, başka bir takım teşvik unsurlarından etkilenebilmektedir. Örneğin, hemen hemen tüm finansal tablo hileleri, genellikle hisse senedi fiyatları, performans primleri veya her ikisi ile ilgili bazı teşvikler sonucu meydana gelmektedir. Bazen doyumsuz

bir açgözlülük, nispeten varlıklı insanların hile yapmasına neden olmaktadır (Singleton ve Singleton, 2010:45).

Çalışmalar, tüm hilelerin yaklaşık yüzde 95'inin finansal veya kötü alışkanlıklar ile ilgili baskılar içerdiğini göstermektedir. Hile yapmaya iten bazı finansal baskılar şunlardır (Albrecht, Albrecht, Albrecht ve Zimbelman, 2012:36):

- Açgözlülük
- Birilerinin aşağısında yaşam standartlarına sahip olmak
- Yüksek faturalar veya kişisel borç
- Kötü Kredi Notu
- Kişisel mali kayıplar
- Beklenmeyen mali ihtiyaçlar

Kötü alışkanlık ile ilgili baskılar ise; finansal baskılarla yakından ilişkili olarak, kumar, uyuşturucu, alkol ve pahalı evlilik dışı ilişkiler gibi kötü alışkanlıklardan kaynaklanmaktadır.

İş hayatındaki baskılar, finansal baskılar ve kötü alışkanlıklar hilenin en büyük motivasyon kaynağı olsa da, bazı insanlar işle ilgili sebeplerden dolayı da hile yapmaya yönelmektedir. İşle ilgili baskılar, iş performansının farkına varılmaması, iş tatminsizliği, işini kaybetme korkusu, terfi için gözardı edilmesi ve düşük ücret duygusu gibi birçok faktörden oluşmaktadır.

Kişileri hile yapmaya yönelten motivasyon türleri şu şekilde sınıflandırılabilir (Bozkurt, 2016:113):

- **Psikolojik Motivasyon:** Kişinin doğasında hırsızlık duygusu var olup, hırsızlığı çalmış olmak için yapmaktadır.
- **Egoya Dayanan Motivasyon:** Kişisel prestij sağlamak için hırsızlığa yönelmedir.
- **İdeolojik Motivasyon:** Morali üst seviyelere çıkarmayı amaçlayan, ideolojik temellere dayanan ve birini kurban yapmayı haklı gösteren bir yaklaşımdır.

- **Ekonomik Motivasyon:** Ekonomik sebeplerle yapılan bir hırsızlık şeklidir. İşletmelerdeki çalışan hilelerinin ağırlıklı olarak bu nedene dayandığı kabul edilmektedir.

1.5.2. Fırsat Unsuru

Hile yapmak, hileyi gizlemek ve cezalandırılmamak için algılanan bir fırsat, hile üçgeninin ikinci ögesidir. En az altı ana faktör, bireylerin bir kuruluşta hile yapmasına yönelik fırsatları arttırmaktadır. Bu faktörler aşağıdaki gibidir (Albrecht, Albrecht, ve Zımbelman, 2012:39):

- Hile davranışını önleyen ve / veya tespit eden kontrollerin eksikliği,
- Performansın kalitesine karar verememe,
- Dolandırıcılık suçlularını disipline etmemek,
- Bilgiye erişim eksikliği,
- Bilgisizlik, ilgisizlik ve yetersizlik,
- Denetim izi eksikliği.

Fırsat, hile yapmak için varlıklara, kişisel verilere ve yalnız hile yapmalarına değil bununla birlikte hileyi gizlemelerine olanak sağlayan bilgisayar sistemlerine erişimi içermektedir. Çalışanlara işlerini yürütmek için varlıklara ve kayıtlara her türlü erişim verilmekte ve bu erişim hilenin temel bileşenlerinden birisini oluşturmaktadır. Burada çalışanların yalnızca işlerini düzgün bir şekilde gerçekleştirmeleri için gerekli olan varlıklara, sisteme ve bilgilere ulaşabilecek şekilde erişimlerini kısıtlamak çok önemlidir (Coenen, 2008:12).

Hile üçgenini oluşturan üç unsurdan, işletme sahiplerini ve tepe yönetimini en fazla ilgilendiren fırsat unsurudur. Baskı ve haklı gösterme unsurlarına doğrudan müdahale edilemese de, fırsat olasılığını en aza indirmek işletmenin elindedir. İşletmeler hile yapılmasına olanak sağlayan fırsat unsurlarını azalttıkça, hile yapılma olasılığı ve hilenin işletmede oluşturduğu zararlar da o oranda azalacaktır (Bozkurt, 2016:117).

Hile yapmak için, bir kişinin varlıklara erişimi olması veya hile yapmasına yardımcı olacak bir kontrol prosedürünü yönetmesi gerekmektedir. Bir kişinin

konumu, sorumlulukları ve yetkileri aynı zamanda hile yapma fırsatına katkıda bulunmaktadır. Hile yapma fırsatı ile hileyi gizleme yeteneği arasında doğrudan bir ilişki vardır. Hile risk faktörünü değerlendirirken ve bu risk faktöründen hareketle denetim planını oluştururken denetçilerin hem fırsat unsurunu hem de kişilerin hileyi gizleme kabiliyetini dikkate almaları gerekmektedir (Vona, 2008:8).

Bir fırsat unsuru olmadan, hile yapılamamaktadır. Hileyi azaltmak için işletme içinde çeşitli önlemler alınabilmektedir. Bu önlemler şunlardır:

- Düzgün bir iç denetim sisteminin kurulması,
- Yeterli eğitim ve personelin denetimi,
- Şirket yönetimin denetçiler, denetim komitesi, yönetim kurulu tarafından etkili bir şekilde izlenmesi,
- Proaktif hileyi engelleyici programlar,
- Güçlü etik kurallar,
- İsimli ihbar hattı ve hile yapıldığını ihbar eden kişilerin korunması.

Finansal tablo hileleri ile ilgili en önemli zorluklardan birisi de yöneticilerin iç kontrol sistemlerini ihlal etmesidir. Bir işletmede etkin bir hileyi önleyici kontroller yoksa yöneticiler istediğini yapabilmektedir. Yöneticilerin iç kontrol sistemlerini ihlal etmesi, finansal raporlamadaki hileleri etkilemektedir. Yönetimin iç kontrol sistemlerini ihlal etmesi aşağıdaki üç şekilde meydana gelebilir (Rezaee ve Riley, 2010:91):

- Yevmiye kayıtlarının uygun olmayan kullanımı
- Batık borçlar, garanti sözleşmeleri, dönem sonu maliyetleri gibi önemli muahasebe tahminlerde takdir yetkisini kötüye kullanması
- Önemli işlemlerin yanlış hesaplanması

1.5.3. Haklı Gösterme Unsuru

Hile üçgeninin son unsuru hile yapanların yaptıkları eylemi haklı gösterecek bir savunma geliştirmeleridir. Hile yapanların her zaman yaptıkları işi haklı gösterecek bir savunması bulunmaktadır (Bozkurt, 2016:121).

Hile yapanlar eylemlerini suç işlemek veya bir işletmeye ya da bir kişiye haksız fayda sağlamaktan başka bir şey olarak tanımlamaktadır. Onların yasaları ihlal etme endişesini ortadan kaldıran haklı gösterme unsurudur. Hile yapanlar kendilerini haklı göstererecek sebeplerin arkasına sığınarak hile eylemlerine devam etmektedir (Cendrowski, Martin ve Petro, 2007:43).

Bazı hileli eylemlerde insanlar bir suç işlediklerinin farkında olup, vicdanen de kendini rahatlatma yoluna gitmemektedir. Ancak, diğerleri maaş eşitsizliği gibi sebeplerden dolayı hile yaparak elde ettiği parayı hak ettiklerini ve işletmenin bu parayı kendilerine borçlu olduğunu düşündüklerinden hile eyleminde bulunmadıklarını düşünmektedirler (Mcmillan, 2006:13).

Haklı gösterme hile yapan kişilerin kendilerini ya eylemin yanlış olmadığına ya da yanlış olmasına rağmen, sonunda parayı iade edecekleri için düzeltileceklerine ikna eden psikolojik bir süreçtir. Bir başka haklı gösterme biçimi, çalışanlar çalınan parayı hak ettiklerine inanarak sahtekârlığı haklı çıkardıklarında ortaya çıkmaktadır. Hile yapanlar şirketin bir zam veya terfi yapmadığını veya başka bir kötü muamele biçimini sebep göstererek kendilerini haklı göstermektedir (Goldmann, 2010:14).

Hile yapan kişilerle yapılan birçok görüşmede, şüpheliler suçlarını itiraf etmekte, ancak nadiren “parayı çaldım” demektedirler. Bunun yerine, suç için kendilerini haklı gösterme yolunu seçmektedirler. Bu haklı göstermeler birçok türde olabilmektedir (Golden, Skalak, ve Clayton, 2006:55):

- “Bir borçtu ve geri ödemek için almıştım.”
- “Muhasebe kuralı kafa karıştırıcı ve öznel. İşlemleri seçtiğim şekilde hesaplamak tamamen kabul edilebilir.”
- “Patronum yıllardır vergi kaçırıyor. Sadece payımı alıyorum.”
- “Bu sektördeki herkes komisyon alıyor. İşverenimin bunun farkında olduğundan eminim ve bu yüzden bana fazla ödeme yapmıyorlar. Gelirimi tedarikçilerimizden “hediyeler” ile takviye etmemi bekliyorlar.”
- “Buradaki en çalışkan çalışmam ve diğer insanlar duymasa patronumun bana önemli bir zam sağlayacağını biliyorum. Bunun yerine şirkete kazandırdıklarımın birazını alıyorum.”

- "Ne yapmamı bekliyorsun? Bana sağlık sigortası sigortası yaptırmıyorsunuz ve çocuklarıma ve aileme yardım etmem gerekiyor. Bana bağlilar ve onları hayal kırıklığına uğratamam."
- "Burada birçok iyi insan var. Bütçelenmiş gelir elde ettiğimizi şirkete göstermek için birkaç giriş yapmazsam bölümümüzü kapatırlar ve 50 kişiyi işten çıkarırlardı. İşlerini kurtarmak için yaptım."

Haklı göstermenin önlenmesi, çalışan memnuniyetini değerlendirmek ve güçlü bir kültürün geliştirilmesine yardımcı olmak insan kaynakları politikaları ve prosedürleri ile yakından ilgilidir (Cendrowski, Martin ve Petro, 2007:43).

1.6. Hilelerin Önlenmesinde Kullanılan Yöntemler

1.6.1. Benford Yasası

Amerikalı ünlü astronom ve matematikçi olan Simon Newcomb 1880'lerde Benford Yasası olarak bilinen bu yasanın temellerini atmıştır. Hesap makinelerinin olmadığı o yıllarda bilim adamları tarafından hesaplamalar yapılırken logaritma kitapları kullanılmaktadır. Logaritma tablolarına sahip kitapların ilk sayfalarının sonraki sayfalara göre daha kirli ve daha fazla yıprandığını fark etmiştir. 1'den 9'a doğru gidildikçe sayfalara bakılma sıklığının düştüğünü ve 1 ile başlayan sayfaların 2 ile başlayan sayfalara, 2 ile başlayan sayfaların 3 ile başlayan sayfalara göre daha çok kullanıldığı ve yıprandığı sonucuna varmıştır (Sambridge, Tkalcic ve Arroucau, 2011:1).

Benford yasasına göre 1'den 9'a doğru gidildikçe görülme sıklığı azalmaktadır. Simon Newcomb sıfırdan farklı bir rakamın sayının ilk hanesinde bulunma olasılığını hesaplamış ve aşağıdaki formülü bulmuştur (Hill, 1995:887):

$$\text{Olasılık (ilk basamaktaki rakam=d)} = (1+d^{-1})$$

$$d= 1, \dots, 9$$

$$\text{Olasılık (ikinci basamaktaki rakam=d)} = \sum_{k=1}^9 \log_{10}(1 + (10k + d)^{-1})$$

$$d= 0, 1, 2, \dots, 9$$

Simon Newcomb'a göre rakamların ilk ve ikinci basamakda olma olasılığı aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. Benford Rakam Olasılıkları

Rakamlar	İlk Basamak	İkinci Basamak
0	-	0,1197
1	0,3010	0,1139
2	0,1761	0,1088
3	0,1249	0,1043
4	0,0969	0,1003
5	0,0792	0,0967
6	0,0669	0,0934
7	0,0580	0,0904
8	0,0512	0,0876
9	0,0458	0,0850

Kaynak: Newcomb, 1881:40

Simon Newcomb bu formülü ve olasılıkları bulsa da 1881 yılında American Journal of Mathematics dergisinde yayınladığı makalesi o dönemde dikkate alınmamıştır (Geyer ve Williamson, 2007:230).

Newcomb'un yayınladığı makaleden habersiz, Frank Benford adlı fizikçi daha sonra aynı gözlemi yapmış ve aynı logaritmik sonucu elde etmiştir. Benford birkaç yıl boyunca farklı alanlarda sayısal veriler toplayarak 1938'de bir makale yayınlamıştır. Bu makale Benford'un iddialarını destekleyen farklı alanlarda 20.000'den fazla gözlem içermektedir. Newcomb'un makalesinin aksine Benford'un makalesine çok önem verilmiş ve bu yasaya "Benford Yasası" adı verilmiştir (Geyer ve Williamson, 2007:230).

Benford farklı verilere ilk rakam analizini uygulamış ve aşağıdaki sonuçları almıştır:

Tablo 3. İlk Rakam Analizi

	Başlık	İlk Basamaktaki Rakam									Veri Sayısı
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	
A	Nehirler, Yüzölçümü	31.0	16.4	10.7	11.3	7.2	8.6	5.5	4.2	5.1	335
B	Nüfus	33.9	20.4	14.2	8.1	7.2	6.2	4.1	3.7	2.2	3259
C	Sabit Değerler	41.3	14.4	4.8	8.6	10.6	5.8	1.0	2.9	10.6	104
D	Gazete Tirajları	30.0	18.0	12.0	10.0	8.0	6.0	6.0	5.0	5.0	100

E	Sıcaklık	24.0	18.4	16.2	14.6	10.6	4.1	3.2	4.8	4.1	1389
F	Basınç	29.6	18.3	12.8	9.8	8.3	6.4	5.7	4.4	4.7	703
G	H.P. Lost	30.0	18.4	11.9	10.8	8.1	7.0	5.1	5.1	3.6	690
H	Mol. Kütle	26.7	25.2	15.4	10.8	6.7	5.1	4.1	2.8	3.2	1800
I	Drenaj	27.1	23.9	13.8	12.6	8.2	5.0	5.0	2.5	1.9	159
J	Atomik Ağırlık	47.2	18.7	5.5	4.4	6.6	4.4	3.3	4.4	5.5	91
K	$n^{-1}, \sqrt{n}$	25.7	20.3	9.7	6.8	6.6	6.8	7.2	8.0	8.9	5000
L	Dizayn	26.8	14.8	14.3	7.5	8.3	8.4	7.0	7.3	5.6	560
M	Reader's Digest	33.4	18.5	12.4	7.5	7.1	6.5	5.5	4.9	4.2	308
N	Maliyetler	32.4	18.8	10.1	10.1	9.8	5.5	4.7	5.5	3.1	741
O	X-Ray Voltajları	27.9	17.5	14.4	9.0	8.1	7.4	5.1	5.8	4.8	707
P	Amerikan Beyzbol Ligi	32.7	17.6	12.6	9.8	7.4	6.4	4.9	5.6	3.0	1458
Q	Kara cisimler	31.0	17.3	14.1	8.7	6.6	7.0	5.2	4.7	5.4	1165
R	Adresler	28.9	19.2	12.6	8.8	8.5	6.4	5.6	5.0	5.0	342
S	$n^1, n^2 \dots n!$	25.3	16.0	12.0	10.0	8.5	8.8	6.8	7.1	5.5	900
T	Ölüm oranı	27.0	18.6	15.7	9.4	6.7	6.5	7.2	4.8	4.1	418
	Ortalama	30.6	18.5	12.4	9.4	8.0	6.4	5.1	4.9	4.7	1011
	Muhtemel Hata	± 0.8	± 0.4	± 0.4	± 0.3	± 0.2	± 0.2	± 0.2	± 0.3		

Kaynak: Benford, 1938:551

Nigrini, Benford yasasını hileleri saptamak amacıyla muhasebe verilerine yoğun olarak uygulayan ilk araştırmacı olarak anılmaktadır. Kanada'da 1995'de yayınlanan bir makaleye göre, Nigrini ilk olarak Carslaw ve Thomas'ın kazanç manipülasyonu ile ilgilenmeye başlamış ve ardından Benford'un çalışmasına rastlamış ve bu iki fikri tez çalışması için bir araya getirmiştir. Tezinde vergi kaçakçılarının tespitine yardımcı olmak için dijital analiz kullanmıştır. Daha yakın zamanlarda, bir denetçinin, muhasebe veri kümeleri üzerinde nasıl test gerçekleştirdiği, bir denetçinin dijital analiz bilgisayar programlarını nasıl kullandığı ve öğrencilerin eğitilmesi için örnek olay incelemeleri gibi dijital analizin pratik uygulamalarını içeren ayrıntılı makaleler yayımlanmıştır (Nigrini ve Mittermaier, 1997).

Denetçiler, analitik prosedürleri uygularken, çeşitli dijital analiz biçimlerini uzun süre uygulamışlardır. Örneğin, denetçiler sıklıkla yinelenen ödemeleri test etmek için ödeme tutarlarını analiz etmektedir. Ayrıca eksik çek veya fatura numaralarını da ararmaktadır. Benford'un denetime uygulanan kanunu, daha karmaşık bir dijital analiz

şeklidir. Sayıların beklenen dağılıma uyup uymadığını belirlemek için denetçiler bütün hesaba bakmaktadır (Durtschi, Hillison ve Pacini, 2004:21).

Borç hesapları, alacak hesapları, duran varlık alımları, günlük satış hacmi ve nakit ödemelerinin Benford yasasına uyması beklenmektedir. Veriler insan unsurunu içeriyorsa, Benford yasasına uymayabilmektedir. Muhasebe verileri belirlenen veya tahmin edilen sayılardan oluştuğunda, veri kümesi minimum değer ve maksimum değer içerdiğinde ve hırsızlık, rüşvet ve yolsuzluk gibi olaylar olması durumunda kayıtlara geçmediğinden Benford Yasası uygulanmamaktadır. Bunlara ek olarak, Benford Yasası, örneklem büyüklüğü yeterince büyük olmadığı ve veri seti doğal olarak oluşmadığında faydalı değildir (Durtschi, Hillison ve Pacini, 2004:24).

1.6.2. Analitik İncelemeler Kullanma

Hile denetçileri, şirketin finansal durumunu yorumlamak için işletme verilerini sağlam, bilgilendirici verilere dönüştürmek için çeşitli teknikler kullanmaktadır. Veriler arasındaki ilişkilerin araştırılması işletmenin maddi durumu hakkında derinlemesine bilgi sağlamaktadır. Bu ilişkileri aynı sektördeki diğer endüstriler veya işletmelerle karşılaştırarak, bir denetçi uygun deliller yardımıyla işletmenin gerçek durumunu ortaya çıkarabilmekte ve şirketin finansal durumunu daha iyi anlayabilmektedir. Finansal tablo analizi aşağıdakileri içermektedir (ACFE, 2017:109):

- Dikey ve yatay analizi içeren yüzde analizi
- Oran analizi
- Nakit akışı analizi

Yatay analiz, cari dönem bakiyelerinin önceki dönemlerin bakiyeleriyle karşılaştırılmasını ifade etmektedir. Bu teknik, cari dönem ve önceki dönem bakiyeleri ile baz alınan dönem arasındaki değişimin yüzdesini hesaplamaktadır. Hesap bakiyelerinin çoğundan (özellikle ilgili hesaplarla karşılaştırıldığında) önemli ölçüde daha yüksek veya daha düşük olan hesaplar daha fazla incelemeye tabi tutulabilmektedir. Dikey analiz ise bir finansal tablodaki her bir hesap kaleminin başka bir hesap kaleminin yüzdesi olarak hesaplanması temeline dayanmaktadır. Bir gelir tablosunda, her bir hesap kaleminin gelirlerin bir yüzdesi olarak gösterilmesi

yaygındır. Bu bilgi vericidir, çünkü komisyonlar veya satılan malların maliyeti gibi birçok harcama doğrudan gelir seviyesine bağlıdır (Golden, Skalak ve Clayton, 2006:148).

Oran analizi, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi içermektedir. Örneğin, ciro oranları genellikle satışlar, alacaklar ve stoklar gibi finansal tablo hesapları arasında sabit bir ilişki olduğu için yararlıdır. Oranların hesaplanması kolaydır ve bu nedenle caziptir. Ancak yorumlanmaları özellikle iki veya daha fazla oran çelişkili sinyaller verdiğinde sorunlu olmaktadır. Aslında oran analizi genellikle öznellik temeline dayandığı için eleştirilmektedir. Örneğin; bir müşterinin genel performansını değerlendirmek için oranları denetçinin seçmesi gerekmektedir (Koskivaara, 2007:337).

1.6.3. Çapraz Denetim Tekniği

Bu yöntem sayesinde muhasebedeki karşılıklı çalışan hesaplar arasındaki uyum denetlenmektedir. Örneğin, satışlar, satış iskontoları, satış iadeleri, tahsilat ve cari hesaplar birbirleriyle ilişkili hesaplardır. Karşılıklı çalışmaması gereken hesaplar incelenerek bu hesaplar eğer aynı kayıta yer alıyorsa ya da tutarlar ve hesaplar arasında önemli farklar varsa şüpheli bir durum olduğu söylenebilmektedir (Bozkurt, 2006:47).

1.6.4. Yeniden Hesaplama

Yeniden hesaplama, müşteri kayıtlarının aritmetik doğruluğunu kontrol etmeyi içermektedir. Genelde denetçiler bir şirketin muhasebe raporlarını veya belgelerini denetim sürecinin bir parçası olarak yeniden hesaplamaktadır. Bu prosedürler finansal tablolar, mutabakatlar, maliyet raporları ve diğer belgelere uygulanmaktadır. Denetçiler bir şirketin temel muhasebe ilkelerini doğru bir şekilde uyguladığından emin olmak için bu teknik prosedürleri işletmenin finansal işlemlerine uygulamaktadır. Bu yeniden hesaplamaların bağımsız olarak yapılması denetçilerin bu hesap kalemlerinin doğru bir şekilde muhasebe defterine ve finansal tablolara işlendiğinden emin olmasına olanak sağlamaktadır (Florea, Florea, 2011:355).

1.6.5. Doğruluk ve Eş Kopya Testleri

Bilgisayar destekli denetim teknikleri yardımıyla denetçiler yüksek maaşlar, fazla mesai, ikramiyeler ve izinler gibi olağanüstü kalemleri tanımlayabilmektedir. Denetçiler istisna testleriyle işletmede hile yapılma olasılığı bulunan olağandışı kalemler veya istisnai durumlar ve olaylar üzerine yoğunlaşabilmektedir. Doğruluk ve eş kopya testleri, işletmede aslında olmayan hayali çalışanları veya işletmeden ayrılmış çalışanları belirlemede kullanılmaktadır. Bilgisayar destekli denetim teknikleri programı aracılığıyla denetçiler çalışanların sosyal güvenlik numaraları ve adlarının uygun olup olmadığını kontrol edebilmekte veya doğrudan kullanılan banka hesap numarası için bu kontrolleri yapabilmektedir (Kiracı, 2005:110).

Cari hesap kalemleri için satıcılar ve alıcılardan cari hesap dökümü ve hesap bakiyeleri istenerek doğrulama yöntemi ile kontroller yapılabilir. Eğer hile riski yüksekse hesap dökümü ve bakiyeleri yazılı olarak yönetim kuruluna veya denetçinin kendi adresine istenebilmektedir. Son olarak elde edilen bilgiler işletme kayıtlarıyla karşılaştırılarak kontrol edilmekte ve bir sonuca varılmaktadır (Altınsoy, 2011:62).

1.6.6. Yapay Sinir Ağı

Yapay sinir ağları aslında insan biyolojik sinir sistemlerinden ilham almaktadır. Bilgisayar teknolojisinin ortaya çıkışıyla yapay sinir ağları yöntemi hile denetimi ve adli muhasebe biliminde çok büyük önem kazanmıştır. Yapay sinir ağları yöntemi, muhasebe düzensizliklerini bulmak ve değerlendirmek ve hile sınıflandırması oluşturmak için etkili bir teknik haline gelmiştir (Green, Choi, 1997:17).

Yapay sinir ağlarında kullanılan değişkenler ve yöntemler, işletme türüne, işletmenin faaliyet gösterdiği sektöre ve muhasebe hilesinin türüne göre değişebilmektedir. Fanning ve Cogger, hileleri tespit edebilecek bir model oluşturmak için yapay sinir ağlarını kullanmış ve yapay sinir ağlarının hileli finansal tabloları tespit etmeye yardımcı olabilecek modeller oluştururken yararlı olduğunu belirtmişlerdir (Fanning, Cogger, 1998:23).

Yapay sinir ağı aynı anda birden fazla kanıt türünü göz önünde bulundurma kapasitesini sunmakta ve denetçilere riski değerlendirmede ve karar vermede yardımcı olmaktadır. Ayrıca yapay sinir ağı göreceli olarak büyük verilerin mevcut olduğu durumlarda, her durum için analiz edilecek değerlerin büyük olduğu, verilerin parametrik istatistiksel yöntemlerin gerektirdiği katı dağılım özelliklerini sağlamadığı durumlarda ve veriler arasında ilişkinin iyi tanımlanmadığı ve tam anlaşılmadığı durumlarda diğer yaklaşımlardan daha üstün olabilmektedir (Coakley, Brown, 2000:120).

Yapay sinir ağlarının yapısını incelemek olursa, birbirleriyle bağlantılı olan sinirlerin yer aldığı girdi katmanı, gizli katman, ve çıktı katmanından oluştuğu görülmektedir. Girdi katmanı dediğimiz ilk katman dışarıdan gelen verilerin yapay sinir ağına alınmasını sağlamaktadır. Dışarıdan gelen bu veriler istatistikte bağımsız değişkenlere karşılık gelmektedir. Çıktı katmanı ise bilgilerin dışarıya iletilmesi görevini yerine getirmektedir. Bu değişkenler ise istatistikte bağımlı değişkenlere karşılık gelmektedir. Girdi katmanı ile çıktı katmanı arasında yer alan katmanlar ise gizli katman olarak adlandırılmaktadır. Gizli katmanda yer alan sinirlerin dış ortamla herhangi bir bağlantıları yoktur. Gizli katmanda yer alan sinirler yalnızca girdi katmanından gelen sinyalleri almakta ve bu sinyalleri çıktı katmanına göndermektedir (Küçükkoçaoğlu, Keskin Benli ve Küçüksözen, 2007:8).

Gizli katmanda yer alan gizli nöronların sayısının seçimi bu yöntemde oldukça önemlidir. Sinir ağının büyüklüğünün tanımlanması, ağın performansının bilinmesi açısından önem taşımaktadır. Gizli nöronların ve katmanlarının sayısının artırılması ya da azaltılması, ağın basit ya da karmaşık bir yapıda olmasını etkilemektedir (Küçükkoçaoğlu, Keskin Benli ve Küçüksözen, 2007:9).

1.6.7. Veri Madenciliği

Geçmişte, denetçiler denetim dönemi içinde gerçekleşen tüm işlemleri inceliyorlardı. Günümüzde ise şirketler her yıl milyarlarca işlem gerçekleştirmektedir. Tüm işlemleri inceleme düşüncesi günümüz şartlarında mantıklı değildir. Sonuç olarak, denetçiler kontrolleri test etmek ve hileleri tanımlamak için örnekleme

yöntemine gitmektedir. Bugün denetçiler, tüm işlem popülasyonunu incelemek, kontrolleri test etmek ve hileleri tanımlamak için bir örneklem seçerken veri madenciliğini kullanmaktadır (Vona, 2008:69).

Veri madenciliği, hileleri ortaya çıkarmak, anomalileri veya kalıpları tanımlamak için verileri elde etme ve analiz etme işlemidir. Hem analitik hem de sezgisel bir tekniktir. Denetçinin mevcut verileri spesifik olarak programlar yardımıyla inceleyerek hileleri ortaya çıkardığı için analitiktir. Ayrıca, denetçi, hileleri ortaya çıkardıktan sonra bunları yorumladığı için sezgiseldir (Vona, 2008:69).

Veri madenciliğinde matematik temelli yöntemler, mesafe tabanlı yöntemler ve mantık tabanlı yöntemler olmak üzere üç temel yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım olan matematik temelli yöntemler sinir ağlarını kullanmaktadır. Bu sinir ağları denetçilere risk değerlendirmesi, hata veya hileleri bulma, bir şirketin gidişatını belirleme, finansal sıkıntıyı değerlendirme ve iflas tahminleri yapmak gibi birçok farklı konuda yardım etmektedir. Veri madenciliğine bir sonraki yaklaşım, büyük veri kümelerini gruplara ayırmak için kümelemeyi ve niteliklere dayalı sınıflandırmaları kullanan mesafeye dayalı yöntemlerdir. Bu yöntem pazarlamada yaygın olarak kullanılır ancak aynı zamanda denetim de yararlı bir yöntemdir. Veri madenciliğine üçüncü yaklaşım, verileri düzenlemek için karar ağaçları kullanan mantık tabanlı bir yaklaşımdır. Denetim alanında, mantık tabanlı yöntem en yaygın şekilde kullanılmaktadır. Özellikle, iflas, banka iflası ve kredi riski analizlerine etkin bir şekilde uygulanabilmektedir. Veri madenciliği yaklaşımları, verileri daha verimli ve etkili bir şekilde düzenleyerek ve analiz ederek denetçinin işlerini kolaylaştırmaktadır (Wang, Yang, 2009:1).

1.7. Hilelerin Önlenmesi İçin Yapılan Yasal Düzenlemeler

1.7.1. Uluslararası Alanda Yapılan Düzenlemeler

Sarbanes Oxley Yasası: Bu yasa 2002 yılında Enron, WorldCom, Tyco, Adelphia ve Xerox gibi ciddi mali ve itibarî zararlara neden olan büyük şirket skandallarından sonra çıkarılmıştır. Yasanın temel amacı kamu şirketlerinde hileli finansal raporlamaya karşı önleyici tedbirler oluşturmaktır. Sarbanes Oxley Yasası

finansal raporlama konusunda iç kontrollerin uygulanmasının ve izlenmesinin yanı sıra, tüm finansal raporlarda hile bulunmadığının doğruluğunun üst düzey yöneticilere belgelendirilmesini gerektirir (Goldmann, 2010:187).

Hile ve denetçilerin sorumlulukları ile ilgili olarak Sarbanes Oxley Yasası'ndaki bazı önemli noktalar şunlardır (Singleton, Singleton, 2010:301):

- Finansal denetim firmalarının, finansal denetim ücretleriyle birlikte belirli hizmetler sağlamaları yasaktır (Bağımsızlık).
- Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu tarafından denetlenen şirketlerinin denetim standartlarını yayınlamak için daha bağımsız bir kurul olan Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB) kurulmuştur (beş üyeli kurulun en az ikisi kamuya ait; yani, bu iki üye yeminli mali müşavir (CPA) veya eski yeminli mali müşavir olmayacak).
- Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB)'na Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu tarafından denetlenen şirketler için mali denetçilerin gözetimi verilmiştir.
- Bölüm 404: İç kontrol sisteminin etkinliğini denetim raporu tarihinden itibaren 90 gün içinde değerlendirmek için yönetim gereklidir ve yönetim herhangi bir maddi kontrol zayıflığını tanımlamak zorundadır; aynı zamanda, denetçiler bu değerlendirme üzerine düşünülmelidir. Bu yeni gereklilik, denetçiler için daha fazla risk veya yükümlülük olarak görülebilmektedir.
- Denetçiler işe alınmalı ve denetim ücretleri denetim komitesi tarafından belirlenmelidir.
- Denetçiler rotasyona tabi tutulmalıdır.

Her ne kadar bankalar, halka açık diğer birçok şirketle birlikte, başlangıçta gerekli kontrolleri, test prosedürlerini ve yasa ile ilgili diğer uyum önlemlerini uygulamada zorlansalar da, çalışmalar yasanın yürürlüğe girmesinden bu yana uyum sorununun istikrarlı bir şekilde azaldığını kanıtlamaktadır. Son yıllarda bu yasayı iptal etme ya da standartları "hafifletme" teşebbüsleri olmasına rağmen, bu girişimler başarısız olarak sonuçlanmıştır. Yine de, özel çıkar gruplarının bu yasanın anayasaya aykırı olduğunu beyan etme girişimleri devam etmektedir (Goldmann, 2010:187).

Sarbanes Oxley Yasası 11 ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar (Albrecht, Albrecht, Albrecht, ve Zimbelman, 2012:389) :

1. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB)
2. Denetçi Bağımsızlığı
3. Kurumsal Sorumluluk
4. Kapsamı Genişletilmiş Mali Bildirimler
5. Analist Çıkarlarının Çatışması
6. Komisyonun Kaynakları ve Yetkileri
7. Çalışmalar ve Raporlar
8. Kurumsal ve Cezai Hile Sorumluluğu
9. Beyaz Yakalı Suçlarının Cezalarının Arttırılması
10. Kurumsal Vergi Beyanı
11. Kurumsal Hile Sorumluluğu

1. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (PCAOB) : Yasa koyucuların kaygılarından biri, denetim mesleğinin kendi kendini düzenlenmesi ve kendi standartlarını belirlemesidir. Bu yüzden, kanunun bu kısmı Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) tarafından genel gözetim ile beş üyeli Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nu (PCAOB) oluşturmuştur. Bu kurumun amacı:

- Kamu şirketlerinin denetimini denetlemek,
- Denetim raporlama standartlarını ve kurallarını oluşturmak,
- Kayıtlı kamu muhasebe firmalarının ve firmalarla ilişkili tarafların uyumluluğunu denetlemek, araştırmak ve uygulamak.

2. Denetçi Bağımsızlığı: Kanun koyucuların bir başka endişesi, halka açık şirketlerin bağımsız denetçilerinin çalışmalarının, denetim müşterileri için yaptıkları diğer danışmanlık türlerinden bazıları yüzünden tehlikeye atılmış olmasıdır. Sarbanes-Oxley Yasası'nın bu bölümü denetçinin, denetim dışı olarak belirtilen hizmetleri yerine getirmesini yasaklamaktadır. Ayrıca, halka açık şirket denetim komitelerinin, yasalarca açıkça yasaklanmayan denetim dışı hizmetleri izin verilen faaliyetler kabul etmesi gerektiğini belirtmektedir. Denetim dışı yasaklı faaliyetler aşağıdakileri içerir:

- Defter tutma hizmetleri,

- Finansal bilgi sistemleri tasarımı ve uygulanması,
- Değer biçme veya değerlendirme hizmetleri,
- Sigorta hizmetleri,
- İç denetim desteği,
- Yönetim veya insan kaynakları danışmanlığı,
- Komisyoncu veya satıcı ve yatırım danışmanı,
- Yasal hizmetler ve uzman hizmetler,
- Kurulun belirlediği izin verilmeyen diğer hizmetler .

3. Kurumsal Sorumluluk: Sarbanes Oxley yasasının ilk iki bölümü kamu şirketlerinin denetçilerine yöneliktir, ancak bir sonraki bölüm kamu şirketlerini, özellikle de yönetim kurullarını ve komitelerini hedef almaktadır. Spesifik olarak, yasanın bu kısmı aşağıdaki hükümleri içerir:

- Halka açık bir şirketin denetim komitesinin her bir üyesinin yönetim kurulu üyesi olmasını ve bağımsız olmasını şart koşmaktadır.
- Denetim komitesine denetim hizmeti vermek için herhangi bir kayıtlı kamu muhasebe firmasının atanması ve gözetimine ilişkin sorumluluğu vermektedir.
- Denetim komitelerine bağımsız danışmanlık ve diğer danışmanlık hizmete verecek kişileri işe alma yetkisi vermekte ve şirket ortaklarının bunu finanse etmesini istemektedir.
- Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC)'na CEO ve CFO'yu periyodik mali raporlarda sunulan mali tabloların yayınlanmasına ilişkin kurallar koyma talimatı vermektedir.

4. Kapsamı Genişletilmiş Mali Bildirimler: Kanunda değinilen bir başka endişe, halka açık şirket finansal tablolarının belirli türden sorunlu işlemleri doğru bir şekilde açıklamadığı ve yönetim ve direktörlerin olması gerektiği gibi etik davranmamasıdır.

5. Analist Çıkarlarının Çatışması: Bu bölüm denetçiler, yönetim kurulu üyeleri, yönetim ve finansal tablolar hakkındaki endişelerin yanı sıra, kanun koyucuların başkalarının da (yatırım bankacıları ve finansal kurum

yöneticilerinin) sorunlara katkıda bulunduğundan endişe duyması üzerine oluşturulmuştur.

- 6. Komisyonun Kaynakları ve Yetkileri:** Yasanın bu bölümü, Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC)'na ABD'deki kamu şirketlerini denetleme rolünde etkili olmak için daha fazla bütçe ve daha fazla güç verilmesini içermektedir.
- 7. Çalışmalar ve Raporlar:** Bu bölümde ise belirli raporların ve çalışmaların yapılması gerekliliği ele alınmıştır.
- 8. Kurumsal ve Cezai Hile Sorumluluğu:** Bu bölümde yasayı ihlal edenlere ceza verilmesi, bu cezaların içeriği incelenmiştir.
- 9. Beyaz Yakalı Suçlarının Cezalarının Arttırılması:** Yasadışı davranışlarda bulunan şirket yöneticilerinin ve diğer yöneticilerinin yeterince cezalandırılmadığı endişesi nedeniyle, kanunun bu kısmı hile yapanlara ilişkin cezaları arttırmıştır.
- 10. Kurumsal Vergi Beyanı:** Bu başlık, bir şirketin federal gelir vergisi beyannamesinin icra başkanı tarafından imzalanması gerektiğini ele almaktadır.
- 11. Kurumsal Hile Sorumluluğu:** Yasanın son kısmında, evrakta sahtecilik yapmak ya da resmi işlemleri engellemenin cezasının maksimum 20 yıl hapis cezası olmasını öngörecektir şekilde federal ceza yasasının değiştirilmesi ele alınmıştır.

Alman On Adım Programı: Amerikadaki şirket skandallarından sonra benzer muhasebe skandalları yaşamamak için gerekli önlemlerin alınması ve bu alandaki yasal boşlukların kötüye kullanılmasının önüne geçmek için 2003 yılında Alman On Adım Programı düzenlenmiştir. Küresel düzeydeki şirket iflasları yaşamamak ve muhasebe hilelerini önlemek amacıyla düzenlenen Alman On Adım Programı denetçilere üç temel hedef sunmaktadır (Elitaş ve Elitaş, 2011:132);

- Şirketlerin iç ve dış denetimlerindeki bağımsızlığını zedelemeyecek daha nesnel kriterler koyulması,
- Denetçilerin rolünün arttırılması,
- Finansal raporların ve işletmenin finansal tablolarının doğru, güvenilir ve gerçeğe uygun düzenlenip düzenlenmediğini denetleyebilmek için bağımsız bir üst kurul kurulması şeklindedir.

Alman 10 adım programı ile ilgili düzenlemeler aşağıdaki gibidir:
(Elitaş ve Elitaş, 2011:134-135)

- Gözetleme ve yönetim ve kurulu üyeleri, şirketten birinci derece sorumlu olacak ve herhangi bir olumsuz durum karşısında pay sahiplerinin hakları artırılacaktır.
- Gözetleme ve yönetim kurulu üyeleri, sermaye piyasalarında oluşacak olan dezenformasyonlardan, ihmal ve kasıtlardan dolayı pay sahiplerine karşı sorumlu olacaklardır.
- Alman kurumsal yönetim ilkelerine göre yönetim kurulu üyeleri hisse senedi alım ve satımlarına ilişkin şeffaf bilgi sunmak zorundadır.
- Uluslararası muhasebe ilkelerine göre muhasebe kurallarının düzenlenmesinde ilerleme sağlanmalıdır.
- Denetçilerin rolü artırılmalıdır.
- Finansal raporların gerçeğe uygun bir şekilde gösterilip gösterilmediğinin incelenmesi ve denetlenmesi için bağımsız bir üst kurul oluşturulmalıdır.
- Borsaların ve gözetim yapılarının geliştirilmesi için bağımsız bir üst kurul oluşturulmalıdır.
- Organize olmayan piyasalarda yatırımcıların korunması için iyileştirmeler yapılmalıdır.
- Finansal analistler ve reyting kuruluşları tarafından şirkete yönelik yapılan değerlendirmelerin doğruluğu konusunda denetimler yapılmalıdır.
- Sermaye piyasalarında uygulanan cezalar yaygınlaştırılmalıdır.

1.7.2. Ulusal Alanda Yapılan Düzenlemeler

Türkiye’de mali tabloların düzenlenmesi ve bu tabloların işletmeyle ilgili taraflara sunulmasına ilişkin ilke ve kurallar ve hile ile ilgili düzenlemeler Türk Ticaret Kanunu, Sermaye Piyasası Kurulu, Kamu Gözetim Kurumu ve Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu’nun (BDDK) mevzuatında yer almaktadır. Türkiye’de yaşanan büyük ekonomik krizlerden çıkarılan dersler ABD’deki modellerin esas alınarak düzenlemeler yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Sermaye Piyasası Kurulu’nun

Seri X, No:22 sayılı Sermaye Piyasası'nda Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliği'nin 5. Maddesine göre; hilenin önlenmesinde ve ortaya çıkarılmasında esas sorumluluk işletme yönetimi ve yönetimden sorumlu kişilere aittir. İşletme yönetiminin hileleri önlemek için gerekli tedbirleri alması ve bu hususta uygulanacak yaptırımları belirlemesi gerektiği, bu suretle işletme çalışanlarına hileye hiçbir şekilde başvurulmaması konusunda açık bir uyarıda bulunulmuştur. Aynı tebliğde mali tabloların tüm yönleriyle gerçeği yansıtacak şekilde hazırlanmasını sağlayacak kontrollerin uygulanması gerektiği hususuna dikkat çekilmiştir (Çıtak, 2009:125).

Sermaye Piyasası Kurulu'nda Yapılan Değişiklikler; SPK tarafından yapılan ilk düzenleme Mart 1996'da yürürlüğe giren Seri: X, No:16, "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ"de yapılmıştır. Kasım 2002'de Seri:X, No:19 ve Seri:X, No:21 Sayılı Tebliğlerle önceki Tebliğin bazı hükümleri değiştirilmiş ve Tebliğe bazı yeni maddeler eklenmiştir. En son yapılan düzenleme ise 12/6/2006 tarihli ve 26196 Sayılı mükerrer Resmi Gazete'de yayımlanan Seri: X, No: 22 sayılı "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ"dir. 27/7/2006 tarihli ve 26241 sayılı Resmi Gazete'de "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" Seri: X, No: 23 yayımlanmıştır. Bu Tebliğde, Seri: X, No:22 sayılı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğin İkinci Kısmının 5'inci maddesinin birinci fıkrasının (d) bendi değiştirilmiş ve Otuz beşinci Kısmına geçici madde eklenmiştir (Temel, 2008:91).

Seri: X, No:22 Sayılı Tebliğde, İkinci Kısmın Müşterilere İlişkin Hususlar başlıklı Altıncı Bölümün 26. maddesinde, finansal tablo ve yıllık rapor hazırlanması ve bildirimde bulunması sorumluluğuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 26. Maddede:

- Finansal tablo ve raporların finansal raporlama standartlarına uygun olarak hazırlanmasından, sunulmasından ve gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan, Türk Ticaret Kanunu ve sermaye piyasası mevzuatı çerçevesinde şirketin yönetim kurulu sorumludur. Şirketin yönetim kurulu, belirtilen kapsamda hazırlanacak finansal tablolar ve yıllık raporların kabulüne dair ayrı bir karar almak zorundadır.
- Ayrıca işletmelerin finansal tablo ve yıllık raporlarının ilanı ve bildiriminde sırasında söz konusu yıllık ve ara dönem finansal tabloları ile yıllık raporların;

işletme genel müdürü, finansal tablo ve yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu bölüm başkanı veya bu sorumluluğu üstlenmiş görevli ile yönetim kurulunca bir iş bölümü yapılmış ise, finansal tablo ve yıllık raporların hazırlanmasından sorumlu yönetim kurulu üyesi tarafından aşağıdaki açıklamalarla birlikte imzalanması ve kamuya yapılacak açıklamalarda da bu konuya yer verilmesi zorunludur;

- a) Finansal tablo ve yıllık raporların kendileri tarafından incelendiği,
- b) İşletmedeki görev ve sorumluluk alanlarında sahip oldukları bilgiler çerçevesinde, raporun önemli konularda gerçeğe aykırı bir açıklama içermediği ya da açıklamanın yapıldığı tarih itibarıyla yanıltıcı olması sonucunu doğurabilecek herhangi bir eksiklik içermediği ve
- c) İşletmedeki görev ve sorumluluk alanlarında sahip oldukları bilgiler çerçevesinde, raporun ilişkin olduğu dönem itibarıyla, finansal tabloların ve rapordaki diğer finansal konulardaki bilgilerin, işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları hakkında gerçeği doğru biçimde yansıttığı (SPK, 2006:12).

Seri: X, No:22 Sayılı Tebliğde, İkinci Kısımın Müşterilere İlişkin Hususlar başlıklı Altıncı Bölümün 25. maddesinde denetimden sorumlu komitelerle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 25. maddede;

- Hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklar (bankalar hariç); yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen en az iki üyeden oluşan denetimden sorumlu komite kurmak zorundadırlar. Komitenin iki üyeden oluşması halinde her ikisinin, ikiden fazla üyesinin bulunması halinde üyelerin çoğunluğunun, genel müdür veya icra komitesi üyesi gibi doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında Murahhaslık sıfatı taşımayan yönetim kurulu üyelerinden oluşması zorunludur. Hisse senetleri borsada işlem görmeyen ortaklıklar da; isteğe bağlı olarak, bu maddede düzenlenen esaslar çerçevesinde denetimden sorumlu komite oluşturabilirler ve bu hususa kamuya yaptıkları açıklamalarda yer verebilirler.
- Denetimden sorumlu komite; ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin kamuya açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, bağımsız denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim

sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları denetimden sorumlu komitenin gözetiminde gerçekleştirilir.

- Ortaklığın hizmet alacağı bağımsız denetim kuruluşu ile bu kuruluşlardan alınacak hizmetler denetimden sorumlu komite tarafından belirlenir ve yönetim kurulunun onayına sunulur.
- Bağımsız denetim kuruluşu; ortaklığın muhasebe politikası ve uygulamalarıyla ilgili önemli hususları, daha önce ortaklık yönetimine ilettiği Kurulun muhasebe standartları ile muhasebe ilkeleri çerçevesinde alternatif uygulama ve kamuya açıklama seçeneklerini, bunların muhtemel sonuçlarını ve uygulama önerisini, ortaklık yönetimiyle arasında gerçekleştirdiği önemli yazışmaları, derhal denetimden sorumlu komiteye yazılı olarak bildirir.
- Ortaklığın muhasebe ve iç kontrol sistemi ile bağımsız denetimiyle ilgili olarak ortaklığa ulaşan şikayetlerin incelenmesi, sonuca bağlanması, ortaklık çalışanlarının, ortaklığın muhasebe ve bağımsız denetim konularındaki bildirimlerinin gizlilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi konularında uygulanacak yöntem ve kriterler denetimden sorumlu komite tarafından belirlenir.
- Denetimden sorumlu komite, kamuya açıklanacak yıllık ve ara dönem finansal tabloların, ortaklığın izlediği muhasebe ilkelerine, gerçeğe uygunluğuna ve doğruluğuna ilişkin olarak ortaklığın sorumlu yöneticileri ve bağımsız denetçilerinin görüşlerini alarak, kendi değerlendirmeleriyle birlikte yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir.
- Denetimden sorumlu komite, faaliyetleriyle ilgili olarak ihtiyaç gördüğü konularda bağımsız uzman görüşlerinden yararlanabilir. Denetimden sorumlu komitenin ihtiyaç duyduğu danışmanlık hizmetlerinin maliyeti ortaklık tarafından karşılanır.
- Denetimden sorumlu komite; en az üç ayda bir olmak üzere yılda en az dört kere toplanır ve toplantı sonuçları tutanağa bağlanarak yönetim kuruluna sunulur. Denetimden sorumlu komite kendi görev ve sorumluluk alanıyla ilgili olarak ulaştığı tespit ve önerileri derhal yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir.
- Denetimden sorumlu komitenin görev ve sorumluluğu, yönetim kurulunun Türk Ticaret Kanunundan doğan sorumluluğunu ortadan kaldırmaz (SPK, 2006:11-12).

Seri: X, No:22 Sayılı Tebliğde, İkinci Kısımın Bağımsız Denetim Kuruluşları ve Bağımsız Denetçilerin Uyacakları Etik İlkeler başlıklı Üçüncü Bölümünün 13. maddesinde, bağımsızlığı ortadankaldıran durumlarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 13. maddede;

- Bağımsız denetim kuruluşu veya bağımsız denetçilerde, bağımsızlığın zedelendiğine dair tereddüt oluşması halinde bağımsızlığın ortadan kalktığı kabul edilir.
- Aşağıda bağımsızlığın ortadan kalkmış sayılacağı durumlara, bunlarla sınırlı olmamak üzere, yer verilmektedir:

a) Bağımsız denetim kuruluşunun ortak, yönetici, bağımsız denetçileri, denetçi yardımcıları ve bunların 3'üncü dereceye kadar (3 üncü derece dahil) kan ve sıhrî hısımları ile eşleri veya bağımsız denetim kuruluşları tarafından;

1) Müşteriden veya müşteri ile ilgili olanlardan, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bir menfaat elde edildiğinin ortaya çıkması veya bunlara bir menfaat sağlanacağı vadinin, ilgili bağımsız denetçi tarafından bağımsız denetim kuruluşunun yönetimine yazılı olarak bildirilmemiş olması,

2) Müşteriyle veya müşterinin ortaklarıyla veya müşterinin yönetim, denetim veya sermaye bakımından dolaylı veya dolaysız olarak bağlı bulunduğu veya nüfuzu altında bulundurduğu gerçek veya tüzel kişilerle ortaklık ilişkisine girilmiş olduğunun belirlenmiş olması,

3) Müşteri ile bağlı ortaklıkları, müşterek yönetime tabi teşebbüsleri ve iştiraklerinde kurucu, yönetim kurulu başkan veya üyesi, şirket müdürü veya yardımcısı olarak veya işletmede önemli karar, yetki ve sorumluluğu taşıyan başka sıfatlarla görev alınması,

4) Müşteri veya bağlı ortaklıkları, müşterek yönetime tabi teşebbüsleri ve iştirakleri ile olağan ekonomik ilişkiler dışında borç-alacak ilişkisine girilmiş olması,

b) Geçmiş yıllara ilişkin bağımsız denetim ücretinin, geçerli bir nedene dayanmaksızın, müşteri tarafından ödenmemesi ve

c) Bağımsız denetim ücretinin, bağımsız denetim sonuçları ile ilgili şartlara bağlanmış olması veya piyasa rayicinden bariz farklılıklar göstermesi, bağımsız denetimin kalitesine dair belirsizlikler yaratması, bağımsız denetim kuruluşu tarafından müşteri işletmeye sunulan diğer hizmetler dikkate alınarak belirlenmesi.

- Bağımsız denetçiler, fiilen bağımsız denetimini yaptıkları işletmelerde, işletmenin finansal tabloları hakkında düzenlenen en son bağımsız denetim raporu tarihinden itibaren 2 yıl geçmedikçe, söz konusu işletmede yönetim kurulu başkan ve üyeliği, genel müdür, müdür ve yardımcılığı ile önemli karar, yetki ve sorumluluğu taşıyan pozisyonlarda görev alamazlar.
- Bağımsız denetim kuruluşları ile bunların bağımsız denetçileri ve diğer personeli, bu Tebliğe göre bağımsız denetim hizmeti verdikleri işletmelere, bağımsız denetim hizmeti verdikleri dönemde, bedelli veya bedelsiz olarak;
  - a) Muhasebe defterlerinin tutulması ve buna ilişkin diğer hizmetlerin verilmesi,
  - b) Finansal bilgi sistemi kurulması ve geliştirilmesi ile işletmecilik, muhasebe, finans konularındaki uygulamalarla ilgili danışmanlık hizmeti verilmesi, belge düzenlenmesi ve rapor hazırlanması,
  - c) Değerleme ve aktüerya hizmetleri verilmesi veya ekspertiz ve uygunluk raporu hazırlanması,
  - ç) İç denetim fonksiyonunun yerine getirilmesi ya da iç denetim fonksiyonuna destek hizmeti verilmesi,
  - d) Yönetim veya insan kaynakları fonksiyonlarının yerine getirilmesi,
  - e) Aracılık veya yatırım danışmanlığı hizmetlerinin verilmesi,
  - f) Hukuki danışmanlık veya diğer uzmanlık hizmetlerinin verilmesi,
  - g) Tahkim ve bilirkişilik yapılması ve
  - ğ) Kurul tarafından yapılmasına izin verilmeyen alanlarda hizmet sunulmasıfaaliyetlerinde bulunamazlar. Söz konusu faaliyetleri, bağımsız denetim hizmeti verdikleri işletmelere, aynı dönemde bedelli veya bedelsiz olarak; merkezi yurtdışında bulunan aynı bağımsız denetim kuruluşu ile hukuki bağlantısı olan Türkiye’de yerleşik diğer kuruluşlar aracılığı ile de yerine getiremezler.
- Ancak, 3568 sayılı Kanun çerçevesinde; finansal tabloların ve beyannamelerin vergi mevzuatı hükümlerine uygunluğunu incelemek ve uygunluğu tasdik etmek, konu hakkında yazılı görüş vermek ve rapor düzenlemek faaliyetleri dördüncü fıkrada belirtilen yapılamayacak faaliyetler kapsamında değerlendirilmez.
- Bağımsız denetim kuruluşunun yönetim veya sermaye bakımından doğrudan ya da dolaylı olarak hakim bulunduğu veya ilişkili olduğu bir danışmanlık şirketi, bağımsız denetim kuruluşunun hizmet verdiği müşterisine, aynı dönem

için danışmanlık hizmeti veremez. Bu kapsama, bağımsız denetim kuruluşunun gerçek kişi ortakları ve yöneticileri tarafından verilen danışmanlık hizmetleri de dahildir (SPK, 2006:9).

Kamu Gözetimi Kurumu Tarafından Yapılan Düzenlemeler: Ülkemizde finansal raporların uluslararası standartlara uyumlu olacak şekilde düzenlenmesi ve denetlenmesini sağlayacak standartları belirleyen, aynı zamanda kamu gözetimini görevini yerine getiren Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun da hile ile ilgili düzenlemeleri bulunmaktadır. 10 Aralık 2013 tarih ve 28847 sayılı resmi gazetede yayınlanan Türkiye Denetim Standartları Tebliği No:6 ile bağımsız denetçinin hileye ilişkin sorumlulukları belirtilmiştir. Tebliğin kapsamının 240 no'lu bağımsız denetim standardı metninde belirtildiği ifade edilmiştir. Söz konusu standartta ise, denetçinin mali tablolardaki hata ve hile kaynaklı önemli yanlışlıkların bulunmadığına dair makul güvence elde etmekle sorumlu olduğu belirtilmiştir.

Türk Ticaret Kanunu'ndaki Düzenlemeler: Denetçiler, şirketlerin finansal tablolarını ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunu Uluslararası Denetim Standartları'na uyumlu hale getirilen Türkiye Denetim Standartları'na göre denetlemektedir. Şirketler tarafından finansal tablolar ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu denetletirilmediği takdirde düzenlenmemiş kabul edilmektedir. Ayrıca, denetleme raporunun hazırlanmasından sonra yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda her hangi bir değişiklik yapılmışsa ve bu yapılan değişiklik denetim raporlarını etkileyecek şekilde ise denetim tekrar yapılmaktadır (6102 sayılı TTK, 2011: madde 397).

Şirketin ve topluluğun finansal tabloları ile yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunun denetimi; envanterin, muhasebenin ve Türkiye Denetim Standartları'nın öngördüğü ölçüde iç denetimin, raporların ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunun denetimidir. Denetleme, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kanuna ve esas sözleşmenin finansal tablolara ilişkin hükümlerine uygun olup olmadığına da kapsamaktadır. Denetleme, denetçilik mesleğinin gerektirdiği etik ve özenle gerçekleştirilmektedir. Denetçi, hazırladığı denetim raporunu yönetim kuruluna sunmaktadır. (6102 sayılı TTK, 2011: madde 398).

Yapılacak denetim ile ilgili dört kuraldan bahsedilmektedir. Bu kurallar çerçevesinde denetim gerçekleştirilmezse denetimden söz edilemez (TTK Taslak, 2005: 133). Bu kurallar: Finansal tablolarla raporların uyumlu olup olmadıkları, denetim sonucu elde edilen bilgiler ile finansal tablolar ve raporlardaki bilgilerin birbiriyle uyumlu olup olmadığı, şirketin genel durumu hakkında tatmin edici bilginin verilip verilmediği, risklerin doğru bir şekilde tespit edilip edilmediği ile ilgilidir.

1.8. Hile Denetimi

Hilelerin tespit edilmesi özünde zor bir işlemdir. Hileler genel olarak iç denetim faaliyetleri aracılığıyla değil, hile eylemi gerçekleştikten sonra ortaya çıkartılmaktadır. Hilelerin ortaya çıkartılmasını zorlaştıran birtakım baskılar bulunmaktadır. Denetçiler bu baskıları aşabilirse hileleri ortaya çıkartmada daha başarılı olabilmektedir. Hilelerin ortaya çıkartılmasını zorlaştıran unsurlar; denetim ve sistem bilgisinin yeterli olmayışı, hilelerin tespitinin çok zor olduğunun düşünülmesi, denetçinin neyi aradığını ve nasıl araması gerektiğini bilmediği yönündeki kaygısı, hilelerin araştırılmasına ve tespitine yönelik bir eğitiminin olmayışı, denetim programının belirlenen şekilde tamamen uygulanması ve denetçiye yaratıcı düşünce fırsatı verilmemesi olarak sıralanabilmektedir. (Karapınar ve Akyel, 2009:700-701).

Hile denetimi, finansal tablolarda yer alan bilgilerin hile, hata ya da yanlışlık içerip içermediğini anlamaya yönelik makul bir güvence sağlamak amacıyla gerçekleştirilen planlanmış bir faaliyettir. Dolayısıyla, çeşitli hata ve hilelerin ortaya çıkartılmasında, mali tablo manipülasyonlarının önlenmesinde katkıda bulunmak amacıyla etkin bir denetim, verimli bir iç kontrol sistemi büyük önem taşımaktadır (Emir, 2008:110).

Hilelerin ve usulsüzlüklerin tespiti ve önlenmesinde hileli işlemlerin kimler tarafından ve nasıl yapıldığı ve bu yapılan hilelerin kimleri etkilediğinin incelenmesi gerekmektedir. Hile denetimi sonucunda hileli ve usulsüz olarak görünen işlemlerin kesin bir biçimde hileli olduğu söylenemeyebilir. Bunun için hile denetiminde her işlem şüpheli olarak görülmektedir. Hile denetimi sürecinde gerek iç denetçiler, gerekse de bağımsız denetçiler tarafından hile ve usulsüzlükle ilgili bazı göstergeler

dikkate alınarak incelemeler yönlendirilmektedir. Bu incelemelerde tek bir faktör yerine birden fazla faktör dikkate alınmaktadır (Terzi, 2012:53).

Finansal tabloların denetlenmesini zorunlu kılan temel faktör, muhasebe sisteminin karmaşıklığıdır. Muhasebe süreci; artan iş hacmi, büyüyen işletmeler ve teknolojik ilerlemeye de bağlı olarak gittikçe karmaşıklaşmakta ve bu yüzden hata ve hile riski artmaktadır. Finansal tablolardaki bilgilerin doğrudan karar alma aşamasında kullanılması, yani finansal tablolardaki bilgilerin alınacak kararlarda doğrudan etkili olması da diğer sebep olarak sayılabilmektedir. Diğer bir neden, finansal tabloları kullanan kişi ve kurumlar ile finansal tabloları hazırlayan şirket yöneticileri arasında gerçek veya muhtemel bir çıkar çatışması olma olasılığıdır. Bu gruplar arasındaki çıkar çatışması, finansal tablolardaki bilgilerin hata veya hile içerme riskini artırmaktadır (Fido, 2016: 55).

Ayrıca, hile denetiminde bir diğer önemli faktörde işletme kültürüdür. İşletme kültürüyle ilgili olarak yüksek ve düşük düzeyde hile riski aşağıdaki tablo yardımıyla açıklanabilir:

Tablo 4. İşletme Ahlakının Hile Denetimine Etkisi

Değişkenler	Yüksek Hile Potansiyeli	Düşük Hile Potansiyeli
1. Yönetim Şekli	Otokratik	Katılımcı
2. Yönetimin Yaklaşımı	a. Düşük güven b. Güç tahrikli	a. Yüksek güven b. Başarı odaklı
3. Yetki dağılımı	a. Merkezleştirilmiş, üst yönetim tarafından ayrılmış	a. Merkezi olmayan, her seviyeye dağılmış, yetki verilmiş
4. Planlama	a. Merkezleştirilmiş b. Kısa mesafe	a. Merkezi olmayan b. Uzun mesafe
5. Performans	a. Kantitatif ve kısa vadeli olarak ölçülür.	a. Hem niceliksel hem de niteliksel olarak ve uzun vadeli olarak ölçülür.
6. İşletme Odağı	a. Kâr odaklı	a. Müşteri odaklı
7. Yönetim stratejisi	a. Krizle yönetim	a. Objektif yönetim
8. Raporlama	a. Rutin raporlama	a. Özel Raporlama

9. Politikalar ve kurallar	a. Sert ve esnek olmayan politikalar	a. Makul, adil bir şekilde uygulanan politikalar
10. Birincil yönetim kaygısı	a. Sermaye varlıkları	a. İnsan, sonra sermaye ve teknolojik varlıklar
11. Ödül sistemi	a. Cezalandırıcı b. Kısıtlı c. Politik olarak yönetilen	a. Cömert b. Güçlendirici c. Adil olarak yönetilen
12. Performans hakkında geri bildirim	a. Kritik b. Negatif	a. Olumlu b. Güçlü
13. Etkileşim modu	a. Meseleler ve kişisel farklılıklardan uzak durulmuş veya bastırılmış	a. Meseleler ve kişisel farklılıklarla açıkça yüzleşilmiş ve üzerine eğilinmiş
14. İyi davranış için kazançlar	a. Temelde parasal	a. Takdir, terfi, sorumluluk artışı, görev seçimi ve para
15. İş ahlakı	a. Karışık ve düzenli takip edilmeyen	a. Açıkça tanımlanmış ve düzenli takip edilen
16. İç ilişkiler	a. Son derece rekabetçi, düşmanca	a. Arkadaş canlısı, rekabetçi, destekleyici
17. Değerler ve inançlar	a. Ekonomik, politik, kişi merkezli	a. Sosyal, manevi, grup merkezli
18. Başarı formülü	a. Daha sıkı çalışır	a. Daha akıllı çalışır
19. İnsan kaynakları	a. Moral Düşüklüğü b. Yüksek personel değişim oranı c. Şikayetler	a. Tüm yetenekler için yeterli terfi fırsatı yok b. Düşük personel değişim oranı c. İş memnuniyeti
20. Şirket sadakati	a. Düşük	a. Yüksek
21. Önemli finansal endişe	a. Nakit akışı sıkıntısı	a. Yeni yatırım fırsatları
22. Büyüme Şekli	a. Düzensiz	a. Tutarlı
23. Rakiplerle ilişkiler	a. Düşmanca	a. Profesyonel
24. Yenilikçilik	a. Taklitçi, reaktif	a. Lider, proaktif

25. CEO özellikleri	a. Hızlı yaşayan, böbürlenmiş, çıkarıcı, sert, insanlara duyarsız, korkulan, güvensiz, kumarbaz, itici, sıkıntılı, sayılara yönelmiş, kâr arayan, faydasız, gösterişli, duygusal, taraflı	a. Profesyonel, kararlı, hızlı tempolu, saygı duyulan, güvenli risk alan, düşünceli, kişisel zaman ayıran, para, insanlar, ürünler ve pazar odaklı, yardımsever, kendine güvenen, uyumlu, sakin ve adil
26. Yönetim yapısı, sistemleri ve kontrolleri	a. Bürokratik b. Sıkı c. Esnemez d. Zorla yapılan kontroller e. Çok katmanlı yapı, dikey f. Her şey belgeli	a. Eşit oranda sorumluluk sahibi b. Sistematik c. Değişime açık d. Öz denetimli e. Düz yapı, yatay f. Belgeleme yeterli, ancak zor durumlarda takdir yetkisi bulunmakta
27. İçsel iletişim	a. Resmi, yazılı, sert, görkemli, belirsiz	a. Gayriresmî, sözlü, net, arkadaş canlısı, açık, samimi
28. Çalışan ilişkileri	a. Düşman, saldırgan, rakip	a. İşbirlikçi, arkadaş canlısı, güven verici

Kaynak: Golden, Skalak ve Clayton, 2006:31

1.9. Hile Denetçiliği Mesleği

Hile denetçileri, genel olarak tutumları, nitelikleri, becerileri, bilgileri ve deneyimleriyle, kayıt defterlerindeki muhasebe ve finansal işlemlerin ve olayların tespiti ve belgelendirilmesinde uzman olan muhasebeciler veya denetçilerdir. Hile denetçilerinin özel tutumları aşağıdaki durumları içermektedir (Singleton ve Singleton, 2010:14):

- Sıkı kontrolleri olan muhasebe sistemlerinde bile hile mümkündür.
- Bir hile işleminin görünür kısmı az miktarda para içerebilir, ancak görünmeyen kısım önemli olabilmektedir.
- Yeterince uzun ve yeterince derin görünüyorsa, kırmızı dolandırıcılık bayrakları belirgindir.
- Hile faileri herhangi bir düzeydeki yönetim veya toplumdan olabilmektedir.

Hile denetçiliği mesleğinin 13 temel ilkesi bulunmaktadır (Oyedokun, 2015:10):

- Hile denetimi finansal denetimden farklıdır. Bir metodolojiden çok bir zihinsel yapıdır.
- Hile denetçileri finansal denetçilere benzememektedir. Hile denetçileri, hatalar ve eksikliklere değil istisnalara, tuhaflıklara, muhasebe düzensizliklerine ve davranış biçimlerine odaklanmaktadır.
- Hile denetimi, denetim ders kitaplarından veya geçen yılki çalışma kağıtlarından değil, esas olarak deneyimlerden öğrenilmektedir. Hile denetçisi olmayı öğrenmek, hırsız gibi düşünmeyi öğrenmek anlamına gelmektedir.
- Denetim açısından hile, maddi nitelikteki finansal gerçekleri kasıtlı olarak yanlış beyan edilmesidir. Hile denetimi açısından hile, finansal gerçeklerin uluslararası yanlış beyanıdır.
- Hile, ekonomik, ideolojik ve psikolojik nedenlerden dolayı yapılırsa da içlerinden en önemlisi ekonomik nedenlerdir.
- Hile, dürtü, fırsat ve faydadan oluşan bir yapıyı harekete geçirme eğilimidir.
- Hile, bilgisayarlı bir muhasebe ortamında herhangi bir girdi ve çıktı hileleri şeklinde meydana gelebilmektedir. Girdi hileleri (yanlış ve sahte veri girmek) en yaygın olanlarıdır.
- Alt düzey çalışanlar tarafından en yaygın hileler, ödeme (ödenecek bordro, sosyal hak ve gider talepleri) ile ilgilidir.
- Üst düzey yöneticilerin en yaygın hileli işlemleri “kârın düzeltilmesi” (harcamaları ertelemek, satışları gerçekten farklı göstermek, stokları abartılı göstermek)’dir.
- Muhasebe tipi hilelere, kontrollerin olmamasından, zayıf kontrollerden dolayı daha sık rastlanmaktadır.
- Hileli işlemler katlanarak artmazlar, fakat daha yüksek tutarlara ulaşırlar .
- Muhasebe hileleri, kazayla daha sık keşfedilmektedir. Finansal hilelerin yüzde doksanından fazlası keşfedilmiştir.
- Hilenin önlenmesi, kişisel dürüstlük ve adil işlemlere büyük önem veren yeterli kontrol ve çalışma ortamı ile sağlanabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ADLİ MUHASEBE

2.1. Adli Muhasebe Kavramı

Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA), adli muhasebeyi şu şekilde tanımlamıştır:

“Adli prosedürler, bir mahkemede sunulabilecek belirli soruşturma teknikleri kullanılarak kanıtlanmış verilerin sistematik olarak toplanmasını içermektedir. Bir adli muhasebe uzmanı bir adli ortamda kullanılabilir bir veya daha fazla disiplinde uzmanlık ve/veya eğitim ve deneyime sahip bir bireydir. Adli ortamlarda yaygın olarak uygulanabilir disiplinler arasında muhasebe, denetim, hile incelemesi, hukuk, bilgisayar ve diğer teknolojiler bulunmaktadır. Adli muhasebe hizmetleri genel olarak muhasebe, denetim, finans, kantitatif yöntemler, kanunun ve araştırmanın belirli alanlarının ve özel maddelerin toplanması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi ve bulguların yorumlanması ve iletilmesi için araştırma becerilerinin uygulanmasını içermektedir.”

Adli muhasebe, mali suçların faillerine karşı bir hukuk mahkemesi tarafından kabul edilecek bir biçimde mali bilgi toplama ve sunma bilimi olarak tanımlanabilmektedir (Manning, 2005:5). Adli muhasebe, yasal konularda yardımcı olmak amacıyla muhasebe, denetim ve soruşturma becerilerinin kullanılmasının üçlü uygulamasıdır. Gerçekleşen veya öngörülen ihtilaflardan veya davalardan kaynaklanan uyuşmazlıkları çözmek için uğraşan özel bir muhasebe alanıdır. Bu nedenle, adli muhasebe, yasal incelemeye uygun ve en yüksek düzeyde güvence sunan muhasebenin bir yönü olarak görülebilmektedir (Modugu ve Anyaduba, 2013:281). Adli muhasebe bir bireyin veya bir işletmenin herhangi bir yasadışı finansal faaliyette bulunup bulunmadığının belirlenmesinde kullanılan araştırma tarzıdır (Ngozi, 2015:4).

Adli muhasebe, dünya genelindeki bazı şirketlerde yaşanan finansal raporlama problemlerinden sonra şirketler için önemli bir hale gelmiştir. Bu skandallar, halkın güveninin kaybedilmesi ve büyük para kayıpları ile sonuçlanmıştır. Hile ve hırsızlıktan kaçınmak ve çok ihtiyaç duyulan kamu güvenini geri kazanmak için,

birkaç şirket iç kontrol ve muhasebe sistemlerinin alt yapısını büyük ölçüde iyileştirme adımını atmıştır. Bu gelişme, adli muhasebede uzmanlaşmayı seçmiş ve sonuç olarak “adli muhasebeci” olarak adlandırılan muhasebecilerin önemini arttırmıştır (Özkul ve Pamukçu, 2012:30).

Yaygın küresel şirket skandalları, teorisyenlerin ve sektördekiilerin iş ortamındaki dolandırıcılık ve yolsuzlukla başa çıkma eylemlerini hızlandırmıştır. “Adli muhasebe” terimi, yüksek düzeyde rekabetçi bir iş ortamı ve ileri bilgi teknolojisi nedeniyle giderek daha karmaşık hale gelen hile ve yolsuzluğa cevap vermek için var olmuştur. Kurumsal hilede yaşanan artış ve iş ortamında yolsuzluk, akademisyenler, endüstriler ve hükümetler için önemli konulardan biri haline gelmiştir. Kurumsal hile ve yolsuzluğu tespit etmeye yönelik yeni prosedürler ve teknikler, kurumun iç denetim sisteminin kurumsal hileleri ve yolsuzluğu tespit etmedeki başarısızlığı nedeniyle kurulmuştur (Sharma ve Panigrahi, 2012:37).

2.2. Adli Muhasebenin Tarihsel Gelişimi

Adli muhasebe mesleği, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkeleri gibi bazı gelişmiş ülkelerde, 21. yüzyılın başında tanınmaya başlamıştır. Her ne kadar, adli muhasebe son zamanlarda popülerlik kazanmış olsa da, "adli muhasebe" terimi, eski Mısır yazılarına dayanmaktadır. Muhasebe mesleği, on dokuzuncu yüzyılda İskoçya'da ortaya çıkmış, muhasebe enstitüsü ise 1853'te Edinburgh'da kurulmuştur. Bazı muhasebe tarihçileri, Kanada'da meydana gelen Meyer ve Sefton adli davasını adli muhasebenin en eski örneği olarak göstermektedir. Bu davada hâkim, iflas eden firmanın hesaplarını analiz etmesi için bir kişinin davaya tanıklık etmesine izin vermiştir. Kanada davasından yedi yıl sonra, 1824'te İskoçya'da bir muhasebeci, yasal muhasebe uzmanlığının reklamını yapmak için bir broşür dağıtmıştır (Bozkurt, 2010).

Adli muhasebenin ilk yıllarında, vergi makamları, kazançlarını gizlemeye çalışan şirketler tarafından vergi kaçakçılığını tespit etmek için adli muhasebe uygulamalarını kullanmışlardır. On dokuzuncu yüzyıl boyunca, adli muhasebe çok talep görmüş, muhasebe dergileri uzman tanıklık ve dava desteği ile ilgili makaleler yayınlamaya başlamış ve adli muhasebe muhasebe dallarından biri olarak kabul

edilmiştir. 1920'de Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan İtalyan bir göçmen olan Charles Ponzi, posta kuponlarının arbitrajına dayanan yeni bir yatırım aracı tasarlamıştır. Programın sermayesini artırmak için, programın yatırımcılarına geri dönüşlerini 30 günde yüzde 20 olarak vaad etmiştir. Charles Ponzi, programın ilk yatırımcılarına ödemek için söz verdiği temettüyü, yatırımcıların fonlarına yatırım yapmak yerine, müteakip yatırımcıların yatırdıkları anapara tutarlarını kullanarak ödemiştir. Tahmin edilebileceği gibi Charles Ponzi'nin programı çok çabuk bir şekilde başarısız olmuştur. Charles Ponzi'nin 40.000 kişiden 15 milyon dolara dolandırıcılık yaptığı söylenmiştir (Markham, 2002:91).

"Adli Muhasebe" terimi Al Capone davasıyla büyük bir ün kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan bir İtalyan göçmen olan Al Capone, Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyet gösteren bir suç örgütünün lideridir. Hazine'nin İcra Dairesi Başkanlığı görevinde bulunan adli muhasebeci olan Elmer Irey, Al Capone davasında çok aktif görev almıştır. Al Capone'un faaliyetleri, yasadışı faaliyetlerinden elde ettiği kazançlarla ilgili gelir vergisi beyan etmeyi başaramadığı zaman İç Gelir Servisi (IRS)'nin dikkatini çekmiştir. Al Capone, Elmer Irey tarafından sağlanan kanıtlarla mahkemede gelir vergisi kaçakçılığı nedeniyle mahkum edilmiştir. İç Gelir Servisi (IRS), rapor edilmemiş Al Capone gelirini ortaya çıkarmak için net değer modelini kullanmış ve duruşmadan sonra, Al Capone 11 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır (DiGabriele, 2005:60).

Adli muhasebe terimi, ilk kez 1946'da Peloubet tarafından kullanılmış, adli muhasebeyi yasal sorunları tanımlamak ve çözmek için muhasebe bilgisi ve araştırma becerilerinin uygulanması olarak tanımlamıştır. Adli muhasebe, para akışının kanıtını tanımlamak ve kanıtları güçlendirmek için muhasebeyi bir araç olarak kullanma bilimidir (Ehioghiren ve Atu , 2016:254).

Dünyada bulunan para ve sermaye piyasaları, 1970'lerdeki zayıf para ve maliye politikasının bir sonucu olarak, istikrarsız büyümeden muzdarip olmuştur. Çok sayıda yüksek profilli borsa sahtekârlığı, organize suçla belirgin bağlantılara sahip olduğunda, ülkelerin yasal otoriteleri bu sahtekârlıklarla mücadele için özel bir ekonomik suç birimi kurmuştur. Birçok dolandırıcılık vakasının soruşturmasına dahil olan özel bir ekonomik suç biriminde adli muhasebeciler önemli bir rol oynamıştır.

Yasal makamlar, karmaşık finansal işlemleri içeren davalarla karşılaştıklarında adli muhasebecilere ihtiyaç duymuşlardır. Mahkemelere katılan adli muhasebeciler karmaşık finansal işlemleri yorumlayıp ve uzman görüşü sunmuşlardır (Palango, 1998).

1975'te iki muhasebeci Don Holmes ve Bob Lindquist, Lindquist-Holmes'i kurmuştur. Bu firma, esasen adli muhasebeye odaklanan ilk muhasebe şirketidir. Lindquist-Holmes ayrıca geleneksel muhasebe ve denetim alanında da görev yapmış olup bu firmanın en büyük müşterisi devlet kurumlarıdır. Lindquist-Holmes'un büyümesi, adli muhasebe biliminde önemli bir değişikliğe neden olmuş ve adli muhasebenin niteliği, dinamikleri ve sınırları, Big-Five, KPMG, Deloitte, Ernst ve Young, PriceWaterhouseCoopers ve Arthur Andersen olarak adlandırılan büyük muhasebe firmaları tarafından yeniden oluşturulmuştur. Bu muhasebe firmaları, hile araştırmasından, titiz bir adli muhasebe raporunun hazırlanmasına kadar birçok adli muhasebe alanına hizmet vermiştir (Özcan, 2014:9).

Adli Muhasebe uygulamalarının tarihteki gelişimini aşağıdaki tablo yoluyla inceleyebiliriz:

Tablo 5. Adli Muhasebe Uygulamalarının Tarihteki Gelişimi

Uygulama Tarihi	Uygulama Yeri	Muhasebede Uygulama Alanı
M.Ö 3500-3300	Mısır	Ticari olayların tabletler yardımıyla kayda geçirilerek yazılması sırasında soruşturmanın muhasebe kayıtlarına alındığı görülmektedir.
M.Ö 321-184	Hindistan	40'dan fazla zimmete para geçirilmesi suçunun muhasebe kayıtlarında yer aldığı görülmektedir.
M.Ö 27 – M.S 330	Roma İmparatorluğu	Özellikle, enflasyon döneminde ve ekonominin kötü olduğu dönemlerde paranın kötüye kullanılması gibi finansal olaylara ilişkin varlıkların denetiminde ve kontrolü faaliyetlerinden yararlanılmıştır.
M.S 2- 15	Orta Çağ	Bu dönemde toplumda yüksek düzeyde tabakalaşma bulunmaktadır ve kilisenin yönetime etkisi çok yüksektir. Özellikle kilisenin hukuk ve politika üzerindeki etkisi çok kolay gözlenebilmektedir. Muhasebeciler yasal sürece uyacak şekilde

		kontrollerini yürütmüşlerdir. Mahkemelerde ve muhasebe işlemlerinde, idare anlamında merkezi bir kontrol bulunmaktadır. Bu durum, muhasebe kayıtlarının araştırılmasını da beraberinde getirmiştir.
1494	Luca Pacioli	Bugüne en yakın anlamda, adli muhasebe, Pacioli'nin ticari faaliyetlerin çift kayıt sistemiyle kaydedilmesi için iç kontrol sisteminin kurulması bölümünde belirtilmiştir.
19. yüzyıl	İskoçya	Muhasebe ve hukuk arasında güçlü bir ilişki kurulmuş ve muhasebeci olan uzmanlardan faydalanılmıştır.
1930	Amerika	Al Capone'nin tutuklanma süreci incelendiğinde Gelir İdaresi ve Federal Bilgi Bürosunun adli muhasebeciler tarafından yapılan çalışmaları üstlendiği görülmektedir.
1960	Kanada	Kanada'nın en büyük finans kuruluşlarından biri olan Atlantic Acceptance Company, 150 milyon dolar zarara mal olan bir gemi kazası yapmıştır. İlk kez bu olayla adli muhasebecilerin acil durumlarda görev alması, rol oynaması ve vaka desteği olarak danışmanlık yapmaları kabul edilmiştir.
1980-2003	Amerika	Çeşitli finansal skandallar ortaya çıkmıştır. Bu skandalların acil olarak çözülmesi ve gerçeklerin ortaya çıkarılmasında ve yapılacak uygulamaların belirlenmesinde adli muhasebe mesleğinin önemi büyük olmuştur. Bu skandallar; 1986 - ZZZZ Best, 1992 - Phar-Mar, 1998 - Cendant 1998 - Waste Management; 2001 – Enron, 2002 - Sunbeam, WorldCom, Adelphia, 2003 - Parmalat

Kaynak: Büyükipekçi ve Kagitçı, 2016:411

2.3. Adli Muhasebe Kavramının Ortaya Çıkış Nedenleri

Globalleşen dünyada hergün gelişmekte olan teknoloji ve meydana gelen birtakım yenilikler, toplumsal ve ekonomik hayatı kolaylaştırır da toplumu çeşitli risklerle ve tehlikelerle karşı karşıya getirebilmektedir.

Yasadışı kurumsal faaliyetler, kurumsal hileler ve finansal bilgilerin manipülasyonu her zaman küresel ekonomik çevrenin bir parçası olmuştur. Küresel iş geçmişi, sadece insanlara ilham veren iş başarısını değil aynı zamanda milyarlarca dolara mal olan ve insanların hayatlarını olumsuz etkileyen çok sayıda iş başarısızlığını, kurumsal hileleri ve yolsuzluğu da içerir. İş başarısızlıkları, şirket hileleri ve şirketin hissedarları ve alacaklılar üzerinde büyük etkisi olan yolsuzluklardan sonra, devlet yetkilileri iş ortamına yeni önlemler getirmiştir. Yüksek riskli firmalarda yaygın olarak görülen iş başarısızlıkları ve kurumsal dolandırıcılık, finansal piyasaları beklenmeyen saldırılara karşı daha savunmasız hale getirmektedir. İş ortamının ve bilgi teknolojisinin dinamikleri ve bağlamı değiştikçe, yasadışı kurumsal faaliyetlerin türü, kurumsal hileler ve finansal bilgilerin manipülasyonu çarpıcı biçimde değişmiştir. "Genel Muhasebe" teriminin ortaya çıkmasını tetikleyen pek çok faktör vardır. Bu faktörlerin bazıları, öncelikle iş ortamının dinamiği ve yasal çerçeveye ilişkilidir. Karmaşık kurumsal hileleri ve finansal bilgilerin manipülasyonunu ortaya çıkarmak için, yasal sistemin giderek daha fazla adli muhasebe uygulamalarına ihtiyacı vardır (Usul ve Topçuoğlu, 2011:56).

Adli muhasebe kavramının ortaya çıkış nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2000b:56-57);

- Toplumda kurumlar ve bireylerin mahkemeye başvurma oranının artması,
- Ticari işlemlerin giderek karmaşık bir hal alması,
- Toplumda, kurum ve bireylerle devletin arasındaki ilişki giderek sorun teşkil etmeye başlaması,
- İşletme çalışanların yaptığı yolsuzluklar giderek artmakta ve bu yolsuzlukların ortaya çıkartılması ve önlenmesinin zorlaşması,
- Büyük tutarlarda ve artan sayıda işletme başarısızlıklarının yaşanması,
- Mahkemeler ve avukatlar karşılaştıkları olayları çözmek için daha fazla

uzman desteğine ihtiyaç duyulması,

Yukarıdaki nedenlerden dolayı mahkemeler, avukatlar, işletmeler ve diğer kamu kurumları olayların ve sorunların çözümünde destek hizmetine ihtiyaç duymaktadır.

Sarbanes-Oxley Yasası'nın ortaya çıkmasıyla adli muhasebecilere ve hile araştırmacılara artan bir talep olmaktadır. Sarbanes-Oxley Yasasına göre, adli muhasebe uygulamaları muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılmasına yardımcı olabilmektedir. Muhasebe biliminin en hızlı büyüyen alanlarından birisi olan adli muhasebe uygulamalarının hile soruşturmasında etkili olması ve şirket tarafından hazırlanan finansal tabloların kalitesini yükseltmesi beklenmektedir. Ticari işlemler daha karmaşık hale geldikçe, muhasebe hilelerini ve finansal bilgi manipülasyonunu ortaya çıkarmak zorlaşmaktadır. Adli muhasebe biliminin getirdiği çağdaş uygulamalar, işletmelerin karmaşık muhasebe hilelerini ve finansal bilgi manipülasyonlarını çözmelerine yardımcı olmuştur (Özcan, 2014:12).

2.4. Adli Muhasebenin Önemi

Adli muhasebenin şirket dünyasının sarsıntılı sorunlarını çözmede önemli bir rolü bulunmaktadır. Şirket suçlarındaki artış, iş dünyasında ortaya çıkan hileleri engellemenin daha iyi bir yolunu bulmak için muhasebe meslek mensuplarına ve hukukçulara baskı yapmıştır. Adli muhasebenin önemi, yasal denetimlerin hileleri tespit edip önleme konusundaki başarısızlığından açıkça anlaşılabilir (Owojori ve Asaolu, 2009:184).

Dahası, çalışanlar tarafından yapılan hileler genellikle varlık hırsızlığı ve zimmete geçirmeyi içermektedir. Diğerleri çalışanların yatırımlardan belirli bir pay alması veya personelin kullanımı için şirket varlıklarının dönüştürülmesi gibi durumlardır. Adli muhasebeci varlıklara inceleme, gözetleme, belgelerin kontrolü gibi yöntemlerle müdahale edebilmekte ve izleyebilmektedir. Bu tür incelemeler, adli muhasebecinin hile olasılığını azaltmak için işletme sahiplerin uygulayabilecekleri iç kontroller hakkında önerilerde bulunmalarını sağlamaktadır (Efiong, 2013:50).

Ayrıca, adli muhasebeci, profesyonel ve özlü bir şekilde delil sunma hedefleriyle hazırladığı raporunu mahkemede cezai soruşturmaya katılarak

sunmalıdır. Bu raporlar çoğu zaman anlaşmazlıktaki sorunları çözmek için muhasebe kayıtlarının detaylı bir analizini içermektedir. İş faaliyetlerinde yasal sorunların anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle, adli muhasebeci muhasebe araştırması, fiili durumun gözden geçirilmesi ve öneri sunumu, olası eylem kursları, varlıkların profesyonelliği ve geri kazanılması ve diğer uzmanların koordinasyonu gibi çeşitli konularda yardımcı olabilmektedir (Efiong, 2013:50).

Yasal süreç, hile soruşturmasının önemli bir parçasıdır. Herhangi bir kurumsal hile soruşturması mahkemede sonuçlanabilmektedir. İş ortamının dinamikleri hızla değiştikçe, ülkenin adalet uygulamaları ve yeni prosedür ve teknikleri benimsenmektedir. Ülkelerin hukuki sistemi giderek daha fazla adli muhasebecilerin kurumsal anlaşmazlıkların çözümünde katılımını gerektirir. Mahkeme hakimi, mali belgeleri ve bilgileri analiz etmek ve mali tablolarda hile bulmak için adli muhasebecilere ihtiyaç duyabilmektedir. Hukuk sisteminin önemli bir parçası olan uzman tanıkların mahkemeye yardım etmesi beklenmektedir. Adli muhasebeye artan talep, sadece ekonomik arka plan ve sosyal taleple değil aynı zamanda ekonomik sistemin yasal arka planı ile yakından ilişkilidir (Kranacher, Riley ve Wells, 2010:160).

Adli muhasebeciler uzman tanıklık yapmak için mahkemeye katılmaktadır. Mahkemede uzman bir tanık olan adli muhasebeciler, mahkemenin verdiği kararların kalitesini ve kesinliğini kesinlikle arttırmaktadır. Karmaşık kurumsal başarısızlıklar, hileler ve skandallar meydana geldikçe, giderek daha fazla adli muhasebeci mahkemeye çağrılmaktadır. Uzman tanıklık eden adli muhasebeciler firma değerlemesi, soruşturma muhasebesi ve yaratıcı muhasebe uygulamalarında uzmanlık sahibi olmalıdırlar (Rasmussen ve Leauanae, 2004:165).

Adli muhasebeciler, daha önce toplanan kanıtlar ışığında hileleri tespit etmeyi amaçlamaktadır. Adli muhasebeciler tarafından toplanan kanıtlar, soruşturma sürecinin kritik bir parçasıdır. Toplanan kanıtlar doğru ve verimli bir şekilde analiz edildiğinde, soruşturma sürecinin başarı olasılığı kesinlikle artacaktır. Şüpheli faaliyetin dinamiğine bağlı olarak, kanıtların türü değişebilmektedir. Adli muhasebeciler, karmaşık muhasebe ve finansal ihtilafları raporun kullanıcıları

tarafından açıkça anlaşılacak şekilde analiz etmekte, netleştirmekte, özetlemekte ve sunmaktadırlar (Puttick, Esch ve Kana, 2007:83).

2.5. Adli Muhasebe Süreçleri

Adli muhasebe davalarının hepsinin kendine özgü olduğu görülmektedir. Bu nedenle, adli muhasebe işlemlerinde uygulanacak yaklaşımlarda ve izlenecek yollarda olaylara göre farklılıklar görülmektedir. Adli muhasebe işlemleri genel olarak aşağıdaki adımları içermektedir (Pazarçeviren , 2005:12):

a) Müşteri ile Buluşma: Bu aşamada mevcut durum, olayın tarafları ve sorunlar anlaşılmaya çalışılmaktadır.

b) Çatışmanın Tespiti: Taraflar arasında uyumsuzluk kontrolü yapılır ve tarafların anlaşamadığı durumlar tespit edilmektedir.

c) Öncül (Başlangıç) Araştırması: Detaylı bir eylem planı hazırlanmadan önce, ön bir araştırma yapmak fayda sağlamaktadır. Sorunun daha iyi anlaşılması ve yapılacakların belirlenmesi aşamında bu öncül araştırma sonraki planlar için örnek oluşturmaktadır.

d) Bir Eylem Planı Hazırlanması: Bu plan müşteri ile görüşülerek ve öncül araştırma sonucunda elde edilen verilerin, belirlenen hedeflerin ve hedeflere ulaşmak için yararlanılacak metodolojinin en iyi şekilde kullanımını sağlamaktadır.

e) Doğru Kanıtların Elde Edilmesi: Davanın niteliğini temel alarak, dokümanların tespit edilmesi, sayısal veriler, aktifler, kişi veya kurum ve olayların gerçekleştiğine dair kanıt veya bilirkişi raporlarının incelenmesi bu kapsamda yer almaktadır.

f) Analiz: Analiz adli muhasebe davasının niteliğine göre, aşağıdaki maddeleri de içerebilir:

- Mali kayıpların hesaplanması,
- İşlemlerin özeti,
- Aktiflerin takip altına alınması,
- İskonto oranlarından faydalanılarak cari değerlerin bulunması,
- Analizin grafik ve tablolar yardımıyla açıklanması.

g) Raporun Hazırlanması: Rapor, görevin niteliği, araştırmanın kapsamı, uygulanacak yaklaşım, kapsamın, bulguların veya fikirlerin sınırlarına göre çeşitli

bölgümlere ayrılarak hazırlanmaktadır. Raporda, bu bulguların uygun bir şekilde desteklenmesi ve açıklanması için çizelgeler ve grafikler de bulunabilmektedir.

2.6. Adli Muhasebecilik Mesleği

Birçok insan adli muhasebecilerin sadece hile tespiti ve soruşturmaları gerçekte inandırmaktadır. Gerçekte, adli muhasebeciler çok çeşitli hizmetler sunmaktadır. Bunlar, ticari ihtilaflardaki iş ve varlık değeri, sözleşmeden doğan hak taleplerinde ortaya çıkan ekonomik zararın hesaplanması, görev ihlali veya zarar ihlali durumunda iyi niyet kaybının hesaplanması, bir sigorta işleminde işlerin kesintiye uğramasından kaynaklanan zararlar hakkında bir görüş bildirmek, hissedar ve ortaklık anlaşmazlıklarının soruşturulması, resmi hukuk davası veya cezai kovuşturmalarını desteklemek için avukata tavsiyede bulunulması, uzman tanık olarak mahkemeye katkı sunulması gibi bir çok hizmetten oluşmaktadır (Hegazy, 2014:45).

Adli muhasebeciler suç mahallinde hile denetçilerinden daha sonra ortaya çıkabilir, ancak asıl katkıları karmaşık finansal işlemlerin ve sayısal verilerin sıradan uzmanların anlayabileceği terimlere dönüştürülmesidir. Hile ile ilgili yargılama başlatılırsa jüri sıradan uzmanlardan oluşacağı için bu gereklidir. Adli hesap uzmanlarının uzmanlık alanları muhasebe ve denetimine ilaveten ceza soruşturmasında, görüşme, rapor yazma ve uzman tanık olarak tanıklık etme alanlarından da oluşmaktadır. Adli muhasebeciler mükemmel iletişim kurmalı ve profesyonel davranmalıdırlar (Singleton ve Singleton, 2010:15).

Adli muhasebecilerin sorumluluklarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz (Mukoro, Yamusa ve Faboyede, 2013:93):

- Ticari ve kişisel kayıtların ayrıntılı adli finansal analizini yapmak ve şüpheli veya yasa dışı faaliyetlere katıldığı tespit edilen bireylerin veya grupların yaptıkları işlemleri ortaya çıkarmak,
- Finansal analizle ilgili kanıt toplama ve beyannameleri hazırlamaya katılmak,
- Güvenli ve yüz yüze olmayan ortamlarda kilit tanıklarla dava temsilcilerinin görüşmelerine eşlik etmek,
- Fon kaynaklarını ve ilişkili işlemleri belirlemek ve takip etmek,

- Bulguları ve sonuçları finansal araştırma raporlarında derlemek,
- Stratejileri ve diğer dava destek fonksiyonlarını tartışmak için dava avukatlarıyla görüşmek ve adli işlemlerde gerçek veya uzman tanık sıfatıyla gerektiğinde ifade vermek.

Bir adli muhasebecinin görevi, karmaşık finansal veya işle ilgili sorunları hem anlaşılabilir hem de uygun kanıtlarla desteklenecek şekilde analiz etmek, yorumlamak, özetlemek ve sunmaktır. Adli muhasebeciler sigorta şirketleri, bankalar, emniyet müdürlüğü, devlet kurumları ve diğer kuruluşlar tarafından aşağıdaki görevleri yerine getirmek için istihdam edilebilmektedir (Dhar ve Sarkar, 2010:96):

- Finansal kanıtları araştırmak ve analiz etmek,
- Finansal kanıtların analizine ve sunumuna yardımcı olmak için bilgisayarlı uygulamalar geliştirmek,
- Bulgularını rapor, sergi ve belge koleksiyonları şeklinde iletmek,
- Mahkemede bilirkişi olarak tanıklık yapmak ve yargılama kanıtlarını desteklemek için görsel yardımlar hazırlamak da dahil olmak üzere yasal işlemlerde yardımcı olmak.

Bu hizmetleri doğru şekilde yerine getirebilmek için bir adli muhasebecinin yasal kavram ve prosedürlere aşina olması gerekir.

Ayrıca, bir adli muhasebeci aşağıdakileri içeren çeşitli şekillerde davalara yardımcı olabilmektedir (Owojori ve Asaolu, 2009:186):

- Davanın başlangıcında mevcut olan savunma metni ve kanıtların ilk değerlendirmesi olarak ön önerilerde bulunmak,
- Kanıt olarak sunulması gereken kilit belgeleri belirlemek (Bu, adli muhasebecinin savunma için nasıl hareket etmesi gerektiğinin belirlenmesi ve avukatların mahkemede sunacakları belge listelerini hazırlaması için önemlidir.),
- Muhasebeci olmayan bir kişi tarafından kolayca anlaşılabilir bir dilde yazılmış ve müvekkil için uygun olup olmadığına bakılmaksızın tüm meseleleri ele alan ayrıntılı bir rapor hazırlamak,

- Kanıtların niteliğini etkileyebilecek diğerk tarafça sunulan uzman muhasebe raporlarını gözden geçirmek ve avukatlara bu raporlar hakkında tavsiyede bulunmak,
- Dava öncesi hazırlık sürecinde davanın mali ve muhasebe konularında hukuk danışmanlarına bilgi vermek.

2.6.1. Adli Muhasebecilik Mesleğinin Kapsamı

2.6.1.1. Dava Destek Danışmanlığı

Dava destek danışmanlığı faaliyetleri avukatların, finansal bilgilerin yararlılığını, güvenilirliğini ve alaka düzeyini değerlendirmesine yardımcı olmak, finansal verileri toplamak, ifade için sorular hazırlamak ve sorgulama yapma gibi faaliyetleri içermektedir. Dava danışmanlığı alanı son yıllarda hızla gelişmektedir. Muhasebe uzmanlarına sıklıkla danışılan faaliyetler aşağıdaki gibidir:

- Ürün sorumluluğu
- Ticari sözleşme talepleri
- Patent, ticari marka ve telif hakkı ihlali
- Birleşme ve devralmalar
- Sigorta tazminat talepleri
- Yeniden yapılanma ve iflas
- Zehirli veya kimyasal maddeye maruz kalanların tazminat talepleri

Ayrıca dava destek danışmanlığı aşağıdaki konularda mahkemelere yardımcı olmaktadır (Oyedokun, 2015:17):

- Bir talebi desteklemek veya reddetmek için gerekli belgeleri edinmeye yardımcı olmak,
- Davanın ilk değerlendirmesini oluşturmak için dava belgelerini gözden geçirmek ve kayıpları belirlemek,
- Finansal kanıtlar ile ilgili sorulması gereken soruların düzenlenmesi dahil olmak üzere olayın incelenmesine yardımcı olmak,
- İfadeyi gözden geçirmek, finansal sorunların anlaşılmasına ve sorulacak ilave soruları belirlemek için davaya katılmak,

- Karşıt uzmanın raporunun gözden geçirilmesi ve işletmenin güçlü ve zayıf yanlarını raporlamak,
- Uzlaşma müzakerelerine yardımcı olmak,
- Duruşmada, karşıt uzmanın ifadesini dinlemek ve çapraz inceleme konusunda yardım sağlamak.

Dava destek danışmanları, avukatlara finansal bilgilerin tespiti ve analizi konusunda yardımcı olmaktadır. Finansal bilgilerin tespiti, yasal bir işlem için sunulan bilgilerin uygunluğunu, kullanılabilirliğini ve güvenilirliğini belirleme sürecidir. Mali tablo analizi, mahkemeye sunulan finansal bilgileri değerlendirmekte ve avukatlara bulguları yorumlamalarında yardımcı olmaktadır. Davacı ve savunma avukatları, karşı dava ekibinin ifadesine hazırlanmak için kendi davalarının keşif aşamasında finansal bilgilerin tespit ve analizini kullanmaktadır. Adli muhasebecinin finansal bilgi ve uzmanlığı, avukatlar için müşterilerini etkin bir şekilde temsil etmede yeterli finansal bilgi ve uzmanlığa sahip olmadıkları için faydalı olmaktadır (Rezaee ve Riley, 2010:308).

Yasal dava gerekliliklerine bağlı olarak, adli muhasebecilerin kullandığı araç ve teknikler değişebilmektedir. Birçok durumda, adli muhasebeciler tarafından hazırlanan raporlar ve belgeler mahkemeye yardımcı olmaktadır. Mahkeme tarafından verilen kararın niteliği ve doğruluğu, adli muhasebecilerin dava desteğinin bir sonucu olarak açıkça artacaktır. Dolayısıyla, adli muhasebecinin görüşü, mahkemenin karar sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Hukuk mahkemesinin karar vericileri, yargılamalarda adli muhasebecilerden uzman görüşü alabilmektedir. Davanın niteliği, dava desteğinin türünü belirlemektedir. Örneğin, karmaşık davalar muhtemelen tecrübe, harika eğitim geçmişi ve ekip çalışması gerektirmektedir. Dava desteği sağlamak için, adli muhasebecilerin hukuk kavramları, ilkeleri ve prosedürleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir (Bendrey, Roger ve West , 2004:29).

2.6.1.2. Araştırmacı Muhasebecilik

Araştırmacı muhasebecilik, küresel iş ortamında adli muhasebenin en çok kullanılan araçlarından biridir. Mali tabloların denetimi ve soruştırma süreci, araştırmacı muhasebeciliğin temel unsurlarıdır. Kamu muhasebe firmaları, devlet otoriteleri, finansal kurumlar ve adli muhasebe hizmetlerinde uzmanlaşmış firmaların denetçi denetimlerine ihtiyacı vardır. Araştırmacı muhasebeciler öncelikle şirketlerdeki finansal iddialar ve muhasebe hilelerine odaklanmaktadır. Hile riski yüksek olan şirketler araştırmacı muhasebecileri çalıştırır. Araştırmacı muhasebeciler sadece muhasebe denetiminde değil aynı zamanda araştırma becerilerinde de derin bilgiye sahip olmalıdır. Araştırmacı muhasebeciler, delil toplama, tanıklarla görüşme ve mahkemede uzman tanık olarak tanıklık yapma konusunda bilgi sahibidir (Singleton ve Singleton, 2010:14).

Araştırmacı muhasebeciler, muhasebe bilgisinin yanında istatistik, bilgisayar teknolojileri, hukuk vb. birçok farklı alanda bilgi sahibi olmaları ve sahip oldukları bu bilgileri araştırma ve analiz yetenekleriyle birleştirerek, hem bir denetçi hem de bir dedektif gibi çalışarak hile ve yolsuzlukları daha kolay tespit etmektedirler. Bu nedenle düzenleyici kuruluşlar, avukatlar ve emniyet güçleri rüşvet, kara para aklama, zimmet, sigorta suçları gibi hile ve yolsuzlukların araştırılmasında; şirket kayıtlarını, ipotek ve yargı kararlarını, banka hesaplarını, sigorta sözleşmelerini ve diğer pek çok ticari ilişkileri değerlendirebilecek yetkinlikte olan adli muhasebecilere ihtiyaç duymaktadırlar (Grippio ve Ibeş, 2003:5).

Günümüz küreselleşen dünyasında işletme çalışanları, üst düzey yöneticileri ve bireyler tarafından çeşitli alanlarda birtakım hileler yapılabilmektedir;

- İşletme çalışanları tarafından yapılan hileler,
- Beyaz yakalıların işlediği suçlar,
- İşletmenin üst düzey yöneticilerinin, işletme ilgililerini yanıltmaya yönelik olarak yaptıkları finansal tablo hileleri,
- Yatırım hileleri,
- Ticari rüşvetler ve komisyonlar,
- Banka işlemlerine yönelik hileler,

- Elektronik fon transferleri ile ilgili hileler,
- Kredi kartı hileleri,
- Bilgisayar hileleri,
- İnternet yoluyla yapılan hileler.

Yukarıdaki birtakım hilelerin yer aldığı listeden de anlaşılacağı gibi hileli işlemlerin kapsamı oldukça genişlemiş ve işletmelere zararları önemli boyutlara ulaşmıştır. Hilelerin ortaya çıkartılması ve önlenmesi uzmanlık gerektiren bir iş olmuştur. Genel standartlara göre eğitilmiş muhasebecilerin, bağımsız denetçi ve iç denetçilerin hilelerle savaşmada başarı göstermesi zordur. Bu nedenle yeni bir meslek türü zorunlu olarak doğmuştur. Bu mesleği yerine getirenlere, “Hile Denetçisi”, “Adli Muhasebeci” veya “Araştırmacı Muhasebeci” adı verilmektedir (Bozkurt, 2000b:63-68).

2.6.1.3. Uzman Şahitlik

Uzman şahit, sıradan insanların ortak bilgisini aşan konularda gerçeğe yardımcı olan özel bilgi, ustalık, eğitim veya tecrübe sahibi kişidir. Etkili bir adli muhasebe uzmanı, gerçekler üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir (Rasmussen ve Leauanae, 2004:165).

Hile denetçileri genellikle uzman şahit olarak görev yapmaktadır. Yargıçlar, jüri üyelerine sıradan deneyimlerinin ve önyargılarının ötesindeki alanlarda gerçek sonuçlara ulaşmalarına yardımcı olmak için özel bilgi, beceri, deneyim veya eğitimlerine dayanarak uzman tanıklara başvurmaktadır. Hile denetçileri, yargı işlemleri sırasında çoğunlukla yargıçlar tarafından uzman tanık olarak görevlendirilmektedir. Uzman tanık olarak hizmet veren muhasebeciler görüşlerini nesnel ve bağımsız bir şekilde oluşturmalı ve teknik jargonu basitleştirmek için hukukçu olmayanların dilini kullanmalıdır (Rezaee ve Riley, 2010:309).

Bir uzman şahit olarak muhasebeci, anlaşılamayacak olan karmaşık muhasebe verilerini veya finansal verileri açıklamaya veya yorumlamaya yardımcı olabilmelidir. Uzmanlar, karmaşık mali davalarda görev almaktadır, çünkü muhasebe

jargonunu hâkimler ve jürinin anlayabileceği şekilde açıklayabilmekte, görüş bildirmekte ve tanık kürsüsündeki varsayımsal durumlardan sonuçlar çıkarmaktadırlar. Uzman tanık olarak görev yapan hile denetçileri, avukatlara aşağıdaki konularda yardımcı olabilmektedir (Rezaee ve Riley, 2010:309);

- İlgili bilgilerin toplanması,
- Avukatların davanın teknik yönleriyle ilgili olarak eğitilmesi,
- Uzman şahitlik sağlanması.

Adli muhasebeciler uzman şahitlik görevini yerine getirirken bazı kurallara uymalıdır. Bunlar (Pagano ve Buckhoff, 2005:22); incelemelerinde ve açıklamalarında doğruyu söylemek, konuyu incelerken konsantre olmak ve odaklanmak, konu hakkında soru sorulmadan anlatmamak, önce açıklamaları dinlemek sonrasında sorulara cevap vermek, kendinden emin olmak, muhasebe ile ilgili genel standartları bilmek, yapılan itirazları dinlemek, tahmin yöntemine başvurarak ve spekülatif açıklamalarda bulunmamaktır.

Adli muhasebe araştırmalarının çoğunda uzman tanık ifadesi verilmesine gerek yoktur. Bununla birlikte, adli muhasebe araştırmacısından gerçek bir şahit olarak ifade vermesi istenebilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, adli muhasebe araştırmacısı temelde gerçekleri bulmakta ve gerçekleri basit bir şekilde raporlamaktadır. Böylece yargıç, jüri, denetim komitesi, alacaklılar kurulu veya diğer ilgili tarafların bu gerçekleri yorumlayabilmesi ve kanun ve yönetmeliklere göre bir karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Ancak, adli muhasebe araştırmacısından mahkemenin önce resmi bir bilirkişi raporu hazırlaması istenebilmektedir ve bu sırada araştırmacının bulgular hakkında ifade vermesi ve hile iddiaları ile ilgili görüş bildirmesi beklenmektedir (Golden, Skalak, & Clayton, 2006:459).

2.6.2. Adli Muhasebecilik Mesleğini Gerektiren Nedenler

Adli muhasebecilik mesleği aşağıdaki sebeplerden dolayı gereklidir (Forensic Audit, 2019:14):

- Genel olarak, uzman bir muhasebe alanı olarak tanımlanan adli muhasebe, hile işlemleri araştırır ve finansal bilgilerin yasal prosedürlere uygun olup olmadığını araştırmaktadır.

- Adli muhasebede, hile veya hile olasılığını belirlemek için bir kuruluşun finansal tablolarının, hesaplarının, yasal kayıtlarının, belgelerinin sistematik ve bağımsız bir incelemesi yapılmaktadır.
- Şirketin resmi belgelerinin çok ötesinde, Adli muhasebe, bilgi toplamak için birden fazla paydaşla konuşmaya çalışmak ve onlardan bilgi toplayarak kanıtlar elde etmek gibi çok fazla alan çalışmasını içermektedir.
- Ayrıca, hilenin arkasındaki suçluyu tespit etmeye veya kanıtlarla desteklemeye çalışmaktadır.
- Hile ve hileyle suçlanan kişi için kanıtları düzenlemekte ve toplamaktadır.
- Toplanan deliller ve gözden geçirilmiş gerçekler, mahkemenin hile suçlamasıyla suçlanana ceza vermesine yardımcı olacak şekilde yasal işlemlerde kullanılmaktadır.
- Adli muhasebe, hırsızlık ve hile soruşturmalarını yürütmek için muhasebe, denetim ve soruşturma becerilerini kullanılması sürecidir. Hem dava destek danışmanlığını hem de araştırmacı muhasebeciliği içermektedir.

Ayrıca, adli muhasebe kurumsal yönetimin gelişmesi için işletmeler tarafından gerekli görülmektedir. Adli muhasebenin kurumsal yönetim açısından işletmeye sağladığı faydalar aşağıdaki gibidir (Bhasin, 2013:9):

- Kurumsal Yönetim: Kurumun yasal ve kurumsal gereklilikleri hakkında güçlü bir bilgi birikimine sahip olan bir adli muhasebeci, aşağıdakileri içeren kapsamlı bir yönetim politikası oluşturmaya yardımcı olabilir; yönetimin ve bağımsız yöneticilerin kurullarda uygun bir şekilde karışımını sağlar, kurulun ve denetim komitelerinin uygun sorumluluklarını belirler, ortaklar, yönetim ve kurul arasında adil bir güç dağılımını sağlar ve çalışanlar ve yönetim için bir etik kuralları oluşturur. Etik davranış, üst yönetim kendi eylemleriyle şüpheli bir davranışa tolerans gösterilmeyeceğini gösterdiğinde pekiştirilir.
- Hileleri Önleme: Adli muhasebeciler, hileleri önlemenin en iyi yolunun, aşağıdakileri içeren etkili bir kontrol sistemi kurmak olduğunu savunmaktadır; yönetimin etik davranış felsefesi ve güçlü kurumsal yönetim politikaları tarafından belirlenen iyi bir kontrol ortamı, tüm ilgili işlemlerin uygun şekilde kaydedilmesini, sınıflandırılmasını ve raporlanmasını sağlayan üstün bir

muhasabe sistemi ve varlıkların, uygun izinlerin, denetim mekanizmalarının ve uygun belgelerin korunmasını sağlayan güçlü prosedürel kontroller.

- **Olumlu Bir Çalışma Ortamı Yaratma:** İyi bir hile önleme programı, yüksek motivasyonlu çalışanların sorumluluklarını kötüye kullanma eğiliminde olmadığı olumlu bir çalışma ortamına da beraberinde getirmektedir. Adli muhasebeciler yönetimin kayıtsız olduğu, ücretin yetersiz veya çok yüksek olduğu, ciddi bir eğitim ve uyum eksikliği veya makul olmayan kâr ve bütçe hedefleri gibi yüksek riskli ortamlardan kaçınmak için kurumsal yönetim politikalarının kesin ve açık bir şekilde ifade edilmesini sağlayabilmektedir. Dürüst ve nitelikli çalışanların işe alınması ile sonuçlanan iyi tanımlanmış işe alım politikalarına sahip olmak da gereklidir.
- **Etkili İletişim Çizgileri Oluşturmak:** İletişim, çalışanların ve diğer paydaşların hak ve sorumluluklarının farkında olmalarını sağlamada kilit bir unsurdur. COSO, iletişim ile ilgili olarak şunları belirtmiştir: “Etkili iletişim, yalnızca en üst seviyeden en alt seviyeye değil, aynı zamanda çalışanların sorumluluk alanlarına da yayılmalıdır.” Adli muhasebeciler kuşkusuz, kuruluş içindeki ve dışındaki ilgili taraflara yönetim ve etik politikaları hakkında gerekli bilgi desteğini sağlamaktadır. SEC ve diğer borsaların uyumluluk gereksinimlerini karşılamak için de yeterli raporlama gereklidir.
- **Dikkatli Gözetim:** Herhangi bir sistemin iyi çalıştığından emin olmak için sürekli izlenmeli ve değerlendirilmelidir. Adli muhasebeci sadece kurumsal gücün üst seviyelerindeki uyumu değil aynı zamanda yönetim prosedürlerini ve çalışan faaliyetlerini de izleyebilmektedir. İzleme sonucunda toplanan bilgiler, yönetim, etik ve kontrol politikalarını yeniden değerlendirmek ve düzenlemek için kullanılabilir.
- **Sonuçların Tespiti:** Hile caydırıcılığı aynı zamanda bir ceza beklentisi içermelidir. Adli muhasebeci, şirketin herhangi bir cezai faaliyette bulunma niyetinde olduğunu ve bu tür bir eylemin tüm çalışan seviyelerine uygulanacağını açıkça belirten politikalar oluşturulmasında yardımcı olabilmektedir.
- **Hile Araştırmaları:** Adli muhasebeci, hile için aktif olarak araştırma yaparak, risk alanlarını ve ilişkili dolandırıcılık belirtilerini aktif bir şekilde araştırarak, her bir anomaliyi dikkatli bir şekilde takip ederek ve muhasabe ve finansal

anomalilerin ayrıntılarına girerek finansal tabloların bütünlüğünü sağlayabilmektedir. Bu nedenle, şirketlerin hileleri önleme ve tespit etmelerine yardımcı olarak, adli muhasebecinin rolünün kolayca kurumsal yönetim sisteminde anahtar bir bileşen haline gelebileceği görülmektedir.

Lakshmi ve Ganesh (2016), adli muhasebeyi gerektiren nedenleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Mevcut geleneksel muhasebe veya denetim uygulamaları, sayıların ötesine geçme ve kurumsal hilelerin diğer gizli yönlerini analiz etmede yetersi olması,
- İşletme içinde kulis yapılması ve gizli anlaşma gibi konularının üstesinden gelmenin uygun bir yönteminin olmaması,
- Tam gerçeklik ve dürüstlikle hazırlandığı söylenen denetçi raporlarını gözden geçirmek için alternatif bir mekanizmanın olmaması,
- İç denetçilerin harekete geçememesi veya hileleri önceden tespit edememesi.

2.6.3. Adli Muhasebecilerin Taşınması Gereken Özellikler

Etkili bir muhasebeci olmak, mutlaka etkili bir adli muhasebeci olmak anlamına gelmemektedir. Adli muhasebecilerin çalışmaları karmaşık ve çeşitli olduğundan, meslek mensuplarının günlük faaliyetlerinde karşılaştıkları zorlukları aşmak için geniş bir beceri, teknik bilgi ve pratik deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Bununla birlikte, uygulamada, çalıştıkları firmaların statüsü ve itibarı, ilk etapta atanıp atanmamasını etkileyebilmektedir (Lawrence, 1999:).

Geleneksel muhasebeciler genellikle alçakgönüllü, ılımlı, detay odaklı, sessiz ve iyi eğitilmiş profesyoneller olarak ifade edilmektedir. Bu özellikler bireyler arasında açıkça farklılık gösterse de, bu özelliklerin bir kısmı adli bir muhasebecilere zarar vermektedir. Adli muhasebeci dava sırasında uzman bir tanık olarak dinlenecek ve jüri önünde karşı tarafın avukatı tarafından çok sert eleştirilere maruz kalacaktır. İyi bir adli muhasebecinin kendine güvenen ve mükemmel sözlü ve yazılı iletişim becerileri olması gerekmektedir. Başka bir deyişle, iyi bir adli muhasebeci, tipik bir geleneksel muhasebeciden daha dışa dönük biri olarak olmalıdır (Mcmillan, 2006:114).

Adli bir muhasebecinin, görevini yerine getirmesi için yüksek düzeyde yetkinlik, doğruluk ve dürüstlük gerektirmektedir. Adli bir muhasebecinin kapsamlı bir şekilde eğitim alması ve ilgili bütün sınavları geçerek yetkinliğini kanıtlaması gerekmektedir. Adli bir muhasebecinin daima doğruluk, dürüstlikle davranmalı ve sorumluluklarının yerine getirilmesinde profesyonel bir tutum sergilemelidir (Owojori ve Asaolu, 2009:185).

Wallace, (1991), adli muhasebecilerin taşımaları gereken özellikleri aşağıdaki gibi listelemiştir:

- Sıradan muhasebe kayıtları ve yönetim bilgi sistemlerine notlar, yazışmalar ve diğer daha az açık olan finansal veriler gibi çok fazla miktarda belgeyi gözden geçirme yeteneği ve kilit sorunları hızlıca ortaya çıkarmak,
- Çeşitli iş yöntemlerinin özelliklerinin sağlam bir şekilde anlamak,
- Gerektiğinde mahkemeye anında cevap verebilme ve süreci yürütme kabiliyeti,
- Duruşmaya çok zaman kalsa bile ihtiyaç durumuna karşı belirlenen zaman çizelgesine uymak,
- Karmaşık teorik fikirleri, bir üstünlük izlenimi vermeden gerektiğinde şekillerle ve kanıtlarla destekleyerek meslekten olmayan kişiler tarafından kolayca anlaşılabilir şekilde iletişim kurma yeteneği,

Zysman'a (2019) göre yetenekli bir Adli Muhasebecinin aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir:

- Merak,
- Kararlılık,
- Yaratıcılık,
- Takdir yetkisi,
- Organizasyon,
- Güven,
- Sağlıklı bir profesyonel muhakeme.

Yine aynı yazara göre, adli muhasebecinin tüm alternatifleri göz önünde bulundurması, ince detayları incelemesi ve aynı zamanda büyük resmi görmesi için açık olması gerekmektedir. Ayrıca, bir adli muhasebeci etkili bir şekilde dinleyebilmeli ve açık ve net bir şekilde iletişim kurabilmelidir.

Adli muhasebeciler tek yönlü bir kişiliğe sahip değildirler. Adli Muhasebeciler fonksiyonel özelliklere sahip olmalıdır. Prensip olarak, merak etmeli ve ilgili faaliyetlere karşı güvensiz olmalı, iş bitene kadar işten vazgeçmeden devam etmeli, ayrıntılara dikkat etmeli, yeni bilgilere erişebilmeli, olayları karşı sakin kalmalı, hem genel olarak hem de ayrıntılı olarak sezgisel karşılaştırabilme yeteneğine sahip olmalı, güvenilir olmalı ve sağlıklı insan ilişkileri kurabilmelidir. Atmaca ve Terzi (2012), Adli muhasebecilerin sahip olması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

- Muhasebe kayıtlarını içeren çok sayıda ekonomik işlemi etkin bir şekilde sınıflandırmak ve yönetim bilgi sistemine hakim olmak, önemli hileli finansal işlemleri kolaylıkla belirleyebilmek ve farklı işletme yöntemlerine uygun bir anlama becerisi ve deneyimine sahip olmak,
- Suistimalleri tespit etmek, önlemek ve bu sorunu çözmek için araştırmacı kimliğini kaybetmeden uzun saatler çalışmak,
- Özellikle yasal işlemlerin bir parçası olarak çalışıyorsa, görevini ve profesyonelliğini kaybetmeden doğruyu söylemek,
- Siber suç olarak tanımlanan işlemlerde, fark edilmesi zor olan suçları belirlemek için gerekli bilgisayar bilgisine sahip olmak,
- Kişilik davranışlarını gözlemleme yorumlama becerisine sahip olmak,
- Hile, aldatma senaryoları oluşturma yeteneğine sahip olmaları gerekir.

Bu karakteristik özelliklerin yanı sıra adli muhasebecilerin bilgi sahibi olması gereken alanlar şunlardır (Oyedokun, 2013:8):

- Finansal Tablo Analizi
- Vergilendirme ve İş Hukuku
- Menkul Kıymetler Kanunu ve Kurumsal Yönetim
- Bilgi Sistemleri
- Firma Değerlemesi

- Kriminoloji
- Psikoloji
- İş ahlakı
- Kurumsal İletişim

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİLE DENETİMİ VE ADLİ MUHASEBE İLİŞKİSİ

Adli muhasebeciler ve hile denetçileri farklı rollere, bilgi ve becerilere sahip olmak gibi benzer hedefleri paylaşmaktadırlar. Adli muhasebe soruşturmaları, hilenin tanımlanmasını içermektedir. Hilenin tanımlanması ve incelenmesi aynı zamanda hile denetiminin de konusudur. Adli muhasebe incelemeleri, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli durumlarla ilgili dava hizmetlerini içermektedir; ticari alımlar, boşanma varlıklarının değerlemesi, mülk zararı, zimmet ve diğer yasadışı işlemlerden kaynaklanan kayıp kârlar, vergi kaçakçılığı ve kara para aklama planları. Hile denetimi ise varlıkların kötüye kullanılması, zimmete para geçirilmesi, yolsuzluk, finansal tablolarda bir takım hileler yapılması gibi konuları ele almaktadır (Gray, 2008:116).

Hile denetimi, hata ve hilelerin tespiti ve önlenmesine odaklanmaktadır. Önleme, etkili bir iç kontrol sisteminin sonucudur. Denetçi, iç kontrol sisteminin etkililiğini, tüm işlemlerin eksiksiz bir incelemesiyle değil, işlemlerin örneklenmesiyle gözden geçirmektedir. Bu işlemler hata ve hileleri ortaya çıkarabilmektedir. Tüm hata ve hileler eşit kabul edilmemelidir. Bazıları önemli kabul edilebilmektedir. Örneğin, muhasebe kayıtlarında kayıtlı olmayan bir milyon dolarlık kredinin ihmal edilmesi önemli bir hata olabilmektedir. Diğer küçük tutarlı hatalar önemli arz etmemektedir. Önemli olmayabilecek bir hata örneği, raporlanan tutarın gerçek tutardan on dolar daha fazla veya daha az olmasına neden olan yuvarlama nedeniyle bir matematik hatası olarak ele alınabilmektedir. Bu yuvarlama işletmenin finansal tablolarını ve işleyişini büyük ölçüde etkilemediği için önemli olarak kabul edilmez (Gray, 2008:116).

Richter'e (2010) göre, hile denetimi ve adli muhasebe arasındaki en belirgin fark, gerçekleştirilen görevlerin amaçlarıdır. Bazı benzerliklerin olabileceğini, ancak farklılıkların adli muhasebe uzmanlık ihtiyacını haklı gösteren geniş bir boşluk yarattığını belirtmiştir. Hile denetimi, yönetime aşağıdakileri sağlayacak araç olarak yardımcı olacaktır:

- Pazarlama stratejilerinin etkinliğini belirlemek,
- Şirketin kontrolünü korumak için iç kontrol politikalarının sağlamlığını değerlendirmek,

- Şirket kurallarına ve yasalara uyumu incelemek ve düzenlemek,

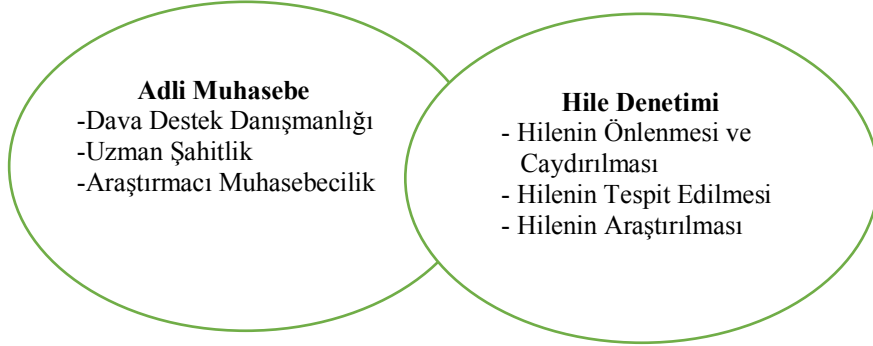
Öte yandan, adli muhasebe daha çok aşağıdaki durumlarla ilgilidir:

- Hilenin belirlenmesi,
- Hilenin veya suçun bir sonucu olarak ortaya çıkan hasar veya kayıpların derecesinin belirlenmesi,
- Tazminat veya kovuşturma için adil ve adli bir karar almak için mahkemeler tarafından kullanılacak yeterli kanıtın toplanması.

Hilelerin tespiti ve önlenmesi, hilenin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek için yapılan spesifik bir araştırmadır. Her ne kadar tahmin edilen zararların hesaplanmasını da içeren hile iddiaları mahkemede çözülsede, hile soruşturması ve adli muhasebenin çoğu zaman kesiştiği görülmektedir. Bununla birlikte, her ikisi de diğerleriyle ilgili olmayan faaliyetleri kapsar: hile uzmanları genellikle yasal sistemle doğrudan etkileşimde bulunmayan hilelerin önlenmesi ve caydırılmasına yardımcı olurlar ve adli muhasebeciler zarar iddiaları, değerlendirme ve hile iddialarını içermeyen yasal meseleler üzerine çalışmaktadır. Hile denetimi ve adli muhasebe arasındaki ilişki, politik, sosyal ve kültürel olaylar nedeniyle zaman içinde değişen dinamiklidir. Ayrıca, adli muhasebe ve hile arasındaki örtüşme seviyesi burada gösterilenden daha büyük olabilmektedir. Adli muhasebecilerin hile ve adli muhasebe alanında asgari, yeterli bilgi ve beceriye sahip olması beklenmektedir. Ek olarak, hile denetçisi ve adli muhasebe uzmanları çoğu zaman birden fazla alanda bilgi ve beceriye sahiptir (Adebisi, Matthew ve Emmanuel, 2016:36).

Denetim bilgi ve yetkinliği hile denetimini ve adli muhasebeyi desteklemektedir. Geleneksel denetim yöntemlerinin, hilelerin tespitinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Denetim, hile denetimi ve adli muhasebe arasındaki ilişki dinamiklidir ve siyasi, yasal, sosyal ve kültürel olaylara göre değişir. Bu durumda denetçiler mali tabloların tespitinde iyi bir bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Bu şekilde bilgi ve beceriye sahip olan ve aynı zamanda temel hukuk ve ceza bilimi bilgisine sahip olanlar, dava konusunda destek danışmanlığı ile birlikte hile denetimi ve muhasebe alanında uzmanlığı yürütmeye yetkili olacaktır (Atağan ve Kavak, 2017:201).

Adli muhasebe ve hile denetimi arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şekil yardımıyla ifade edebiliriz.

Şekil 6. Adli Muhasebe ve Hile Denetimi İlişkisi

Kaynak : Atağan ve Kavak, 2017:200

Hile denetimi ve adli muhasebe arasında benzerlikler olduğu kadar çeşitli farklılıklarda bulunmaktadır. Bu farkları aşağıdaki tablo yardımıyla inceleyebiliriz:

Tablo 6. Hile Denetimi ve Adli Muhasebe Arasındaki Farklar

		Hile Denetimi	Adli Muhasebe
1.	Amaç	Finansal tabloların doğru, dürüst ve adil bir şekilde sunulmasının sağlanması ve varlıkların kontrolü	Hesapların doğruluğunu veya herhangi bir hilenin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek
2.	Teknik	Benford kanunu, veri madenciliği, yapay sinir ağları ve analitik incelemeler gibi yöntemler kullanmak	Dava dosyalarını inceleyerek çeşitli analizler yardımıyla gerçekleri ortaya çıkarmak
3.	Period	Genel olarak normal muhasebe dönemi içerisindeki tüm işlemler incelenmektedir.	Bu tür bir sınırlama yoktur, hesaplar baştan detaylı olarak incelenebilir.
4.	Stokların doğrulanması, mevcut varlıkların karşılanabilir değerlerinin tahmin	Şüpheli işlemlerin ortaya çıkartılmasında yönetim tarafından verilen direktifler	Gerçekleştirilen şüpheli işlemlerin bağımsız olarak doğrulanması sağlanmaktadır.

	edilmesi / borç tahmini vb.	doğrultusunda işlem yapmaktadır.	
5.	Bilanço dışı kalemler (Sözleşmeler v.b.)	Bu işlemlerin/sözleşmelerin hileye doğrudan veya dolaylı katkısının olup olmadığı incelenmektedir.	Bu işlemlerin / sözleşmelerin düzenliliği ve uygunluğu incelenmektedir.
6.	Olumsuz Bulgular	Hilelerin yönetime ve işletme taraflarına rapor yoluyla iletilmesi ve görüş bildirilmektedir.	Hilelerin yasal olarak tespiti yapılır ve bu tür hilelerin arkasındaki kişinin adına ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Kaynak: Onodi , Okafor ve Onyali, 2015

Adli muhasebe ve hile denetimi birbirinden farklı olsa da birbiriyle ilişkilidir. Adli muhasebe çalışmaları, dava açılması beklentisiyle muhasebeciler tarafından yapılmakta ve hile, değerlendirme, iflas ve bir dizi başka profesyonel hizmet içerebilmektedir. Hile denetimi muhasebeciler veya muhasebeci olmayan kişiler tarafından yapılabilmekte ve yalnızca hileyi önleme konularına atıfta bulunabilmektedir (Ulucan Özkul ve Pamukçu, 2012).

Sermaye ve para piyasalarının etkinliği, esas olarak, şirketin gerçek finansal sağlığını yansıtan güvenilir, doğru ve ilgili bilgilere dayanmaktadır. Finansal piyasalar küreselleştikçe, denetim alanı büyümekte ve ekonomik ortamda denetim önemli bir faaliyet haline gelmektedir. Hile denetimi, finansal verilerin, işlemlerin ve herhangi bir işletmenin performansının bağımsız olarak incelenmesi ve bu incelemeler sonucunda bulunan hilelerin raporlanması olarak tanımlanabilmektedir. Hile denetçisi tarafından hazırlanan rapor, yatırımcılar, alacaklılar, hissedarlar ve hükümetler gibi finansal piyasa katılımcılarının şirketin finansal durumu hakkında doğru bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır. Hile denetçisi, esas olarak, şirket için hazırladığı raporun adaletine odaklanmaktadır. Öte yandan, adli muhasebeciler temelde iddia edilen muhasebe hilelerine yoğunlaşmaktadır. Analitik prosedürler, örnekleme, onaylama ve yeniden hesaplama, denetçi tarafından kullanılan başlıca araçlardır. Bu araçların yanı sıra, adli muhasebeciler ceza soruşturması tekniklerini ve istatistiksel teknikleri de kullanmaktadır. Denetimin birincil kapsamı, işletme tarafından hazırlanan finansal

tablolardır. Öte yandan, adli muhasebe, mali beyan hileleri, vergi hileleri, iflas hileleri, dava desteği, tanıklık ve hatta boşanma davalarıyla ilgilenmektedir. Hile denetimi sürecinin sonunda denetçi tarafından rapor hazırlanmaktadır. Denetçi bu raporunu işletmeye sunmaktadır. Adli muhasebeci toplanan ilgili kanıtları içeren bir adli muhasebe raporu hazırlamaktadır. Bu rapor, şirketin üst yönetimi, şirket hissedarları ve mahkeme gibi ilgili taraflara iletilmektedir (Rittenberg, Johnstone ve Gramling, 2011:485).

Hile denetimi ve adli muhasebeyi aşağıdaki gibi karşılaştırmak mümkündür (Dönmez ve Çavuşoğlu, 2015).

Tablo 7. Hile Denetimi ve Adli Muhasebenin Karşılaştırılması

Kriter	Hile Denetimi	Adli Muhasebe
Araştırma Konusu Özneye Karşı Takınılan Tutum	Daha az muhalif	Daha çok muhalif
Yönetim Beyanlarına Duyulan Güven	Biraz güven	Çok az güven veya hiç güvenmeme
Önemlilik	Önemsiz olduğu düşünülen yanlışlıkları dikkate almazlar.	Önemli-önemsiz tüm ayrıntılara dikkat ederler.
Çalışmadan haberdar olma	Genellikle personel haberdar olur.	Personel haberdar olmayabilir.
Mesleki Bilgi Konuları	Genel işletme, üst düzey muhasebe ve denetim, yeterli düzeyde matematik, istatistik ve bilgisayar uygulamaları	Muhasebe ve denetim, kriminoloji, dava hizmetleri, derin ve geniş bilgisayar uygulamaları
Örnekleme yöntemi	Niteliklere göre tahmin örnekleme, parasal birim örnekleme	Keşif örnekleme, belirli bir profile uyan tüm işlemler, olağandışı görünen tüm işlemler

Bilgi Kaynağı	Muhasebe kayıtları, Sözleşmeler, şirket kayıtları, şirket çalışanları ile görüşmeler, üçüncü taraf teyitleri, bağımsız gözlemler, kayıt edilen tutarların testi	Tüm sözleşmeler, kamuya ait veri tabanları, şirket e-postaları, şirket içinden/dışından kişilerle görüşmeler, avukatlardan şirket kayıtları, benford yasası, ilişkili tutar faktörü, veri madenciliği gibi matematiksel modeller
Belgelerin geçerliliği	Geçerliliklerini kontrol eder.	Değişiklik ve tahrifat endişesiyle geçerliliklerini değerlendirir.
Belgelendirme	Özel belgelendirme gereksinimleri vardır.	Belgelendirmede miktar ve yapı bakımından daha fazla esneklik vardır.
Rolü	Caydırıcılık rolü vardır.	Hile iddialarını aydınlatıcı rolü vardır.
Bulguların Sunumu	Sözlü sunulması nadirdir, yazılı rapor edilir.	Yazılı rapor edilmenin yanında sözlü sunulması da beklenmektedir.
Sonuca Ulaşma	Hile kaynaklı önemli yanlışlık riskini değerlendirerek ulaşır.	Hipotezler geliştirerek ve sınyarak ulaşır.
İletişim	Düzenli iletişim	Sık sık kısa sürelerle düzensiz iletişim

3.1. Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliğı (ACFE) Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması Raporunun İncelenmesi

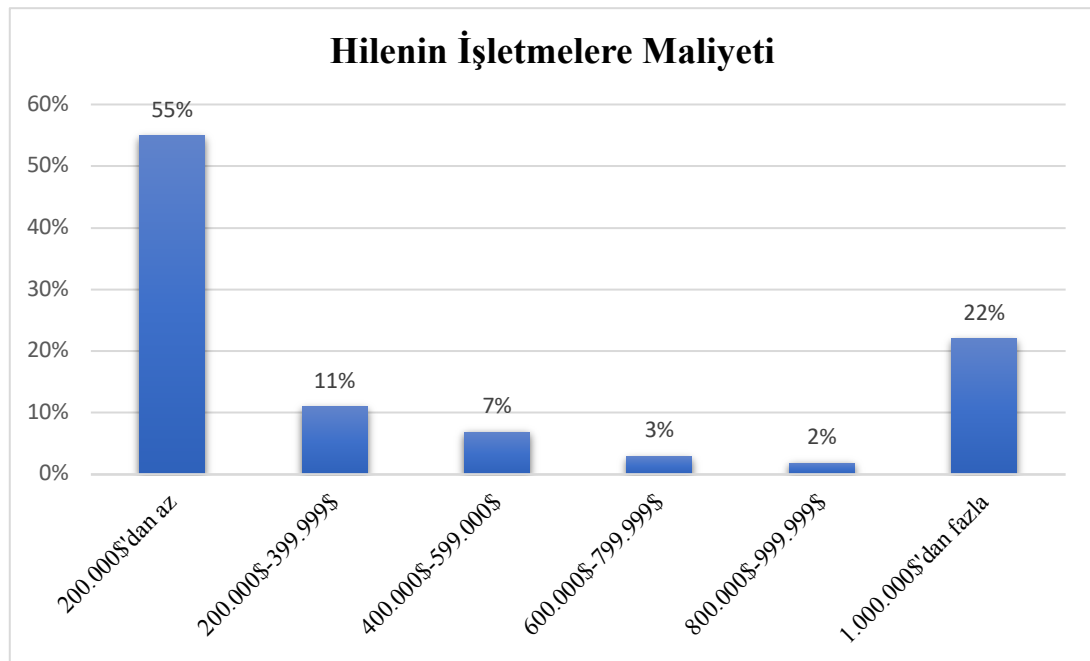
Bu bölümde hile denetimi ve adli muhasebenin temelinde yatan hileli işlemler ile ilgili olarak ACFE'nin hazırlamış olduğı 2018 yılı raporunu incelenmiştir. Bu raporla dünyada görülen hilelerin nasıl ve ne türlerde yapıldığı ve hilekârların özellikleri örnek olay üzerinden ele alınmıştır. Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Birliğı (ACFE) tarafından 2018 yılında yayınlanan Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması raporu 2016 yılı Ocak ve 2017 yılı Ekim ayına kadar olan yaklaşık iki yıllık dönem içerisinde 125 ülkeden 23 endüstri kategorisinde 2690 hileli

olayı kapsamaktadır. Vakaların %50'den fazlası Amerika dışındaki ülkelerde meydana gelmiştir ve Türkiye'de bu ülkelerin içerisinde.

Bu hileli işlemlerin toplam maliyeti 7 milyar \$'dan fazla olmakla birlikte hileli işlemlerden %22'si maliyeti 1 milyon \$'ı aşan olaylardır. Bu incelenen olaylar içerisinde en çok karşılaşılan hile türü varlıkların kötüye kullanılması olsa da finansal tablo hileleri en az görülen fakat işletmeleri en fazla maddi zarara uğratan hile türüdür.

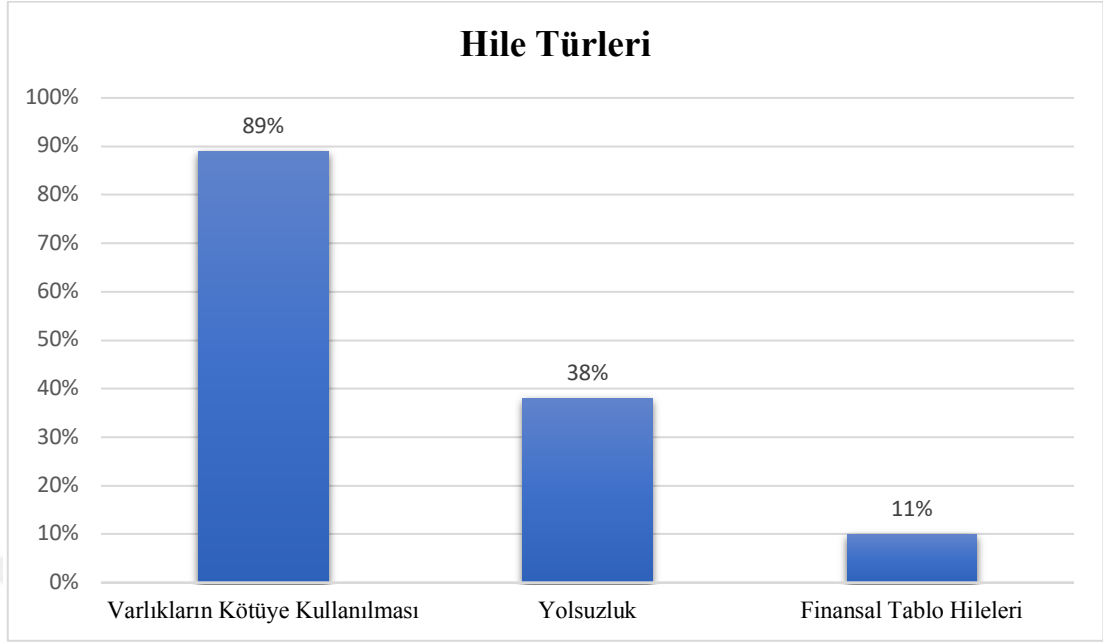
Araştırma aşağıda verilen kıtalarda/bölgelerde yapılmıştır;

- a) Amerika
- b) Avrupa
- c) Asya
- d) Afrika
- e) Kanada
- f) Latin Amerika ve Karayipler

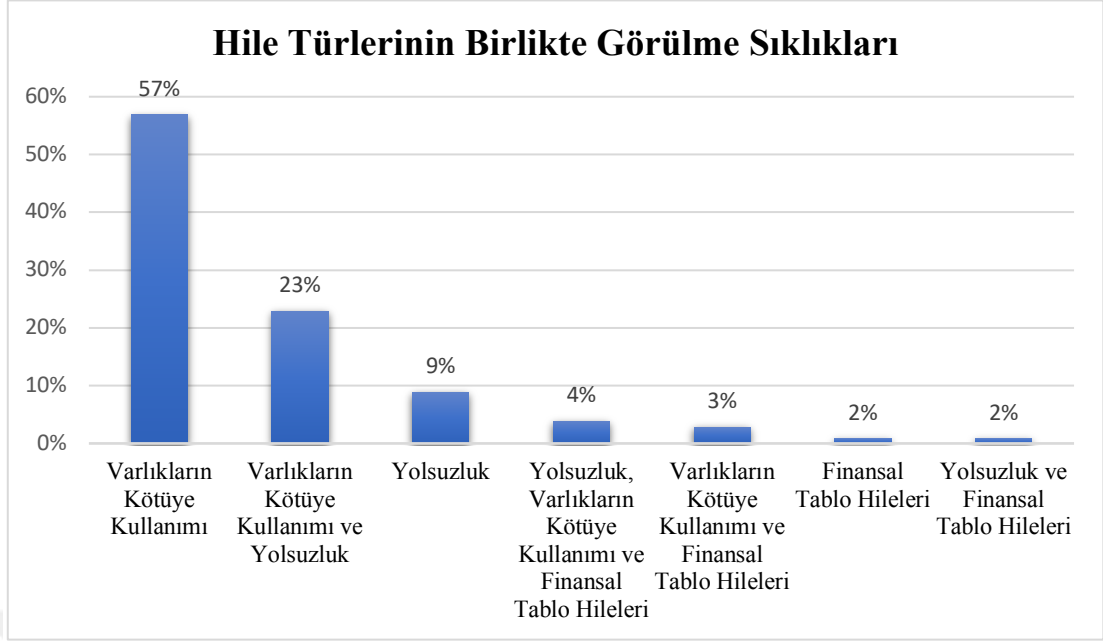
Şekil 7. Hilenin İşletmelere Maliyeti

İncelenen olayların işletmelere ortalama maliyeti 130.000 \$'dır. Şekil 1'de olayların işletmeye maliyetinin dağılımını göstermektedir. %55'i 200.000 \$'dan daha az maddi zarara yol açarken, beşte birinden fazlası en az 1 milyon \$ maddi zarara yol açmıştır.

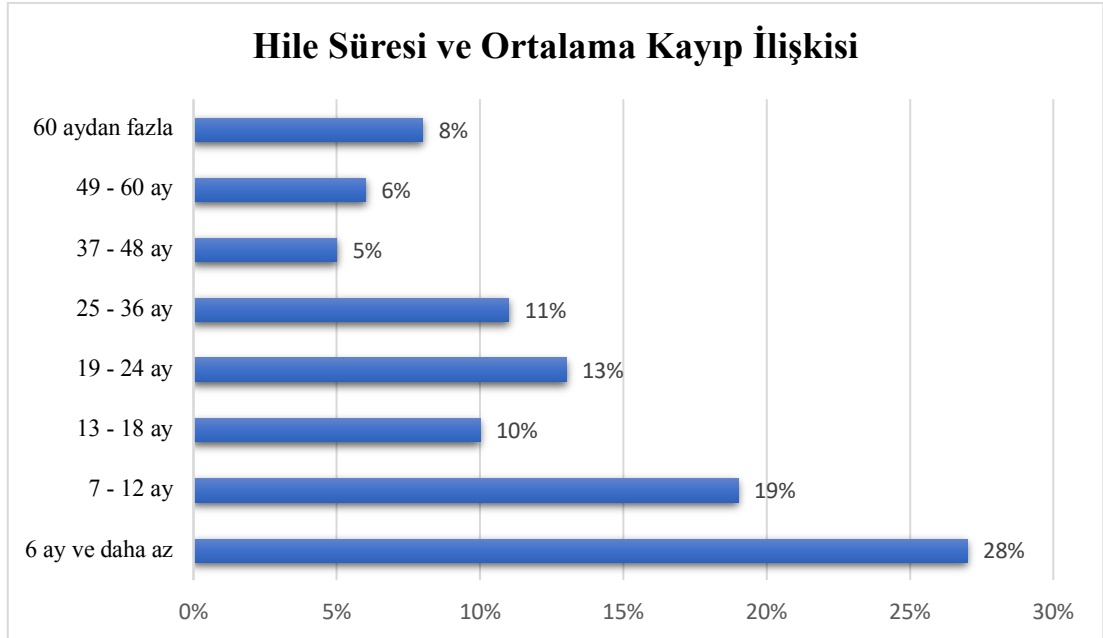
Şekil 8. Hile Türleri

Hile türlerinden varlıkların kötüye kullanılması en yaygın olanı olup, çalışmadaki vakaların %89'unda meydana gelmiştir. Bununla birlikte, aynı zamanda en düşük maliyetli olan hile türüdür ve işletmeler için ortalama 114.000 \$ maddi zarara neden olmuşlardır. Yolsuzluk, bir sonraki en yaygın mesleki dolandırıcılık biçimidir. Çalışmadaki vakaların % 38'i bir çeşit yolsuzluk faaliyeti içermektedir ve işletmeler için ortalama 250.000 \$ maddi zarara neden olmuşlardır. En az yaygın ve en çok zarara neden olan hile türü ise, olayların %10'unda meydana gelen ve ortalama 800.000 \$ maddi zarara neden olan finansal tablo hileleridir. Hilelerin birlikte gerçekleşme durumlarından dolayı oranlar %100'den fazla olarak görülmektedir. Bir sonraki tabloda hilelerin bir arada gerçekleşme yüzdeleri gösterilmiştir.

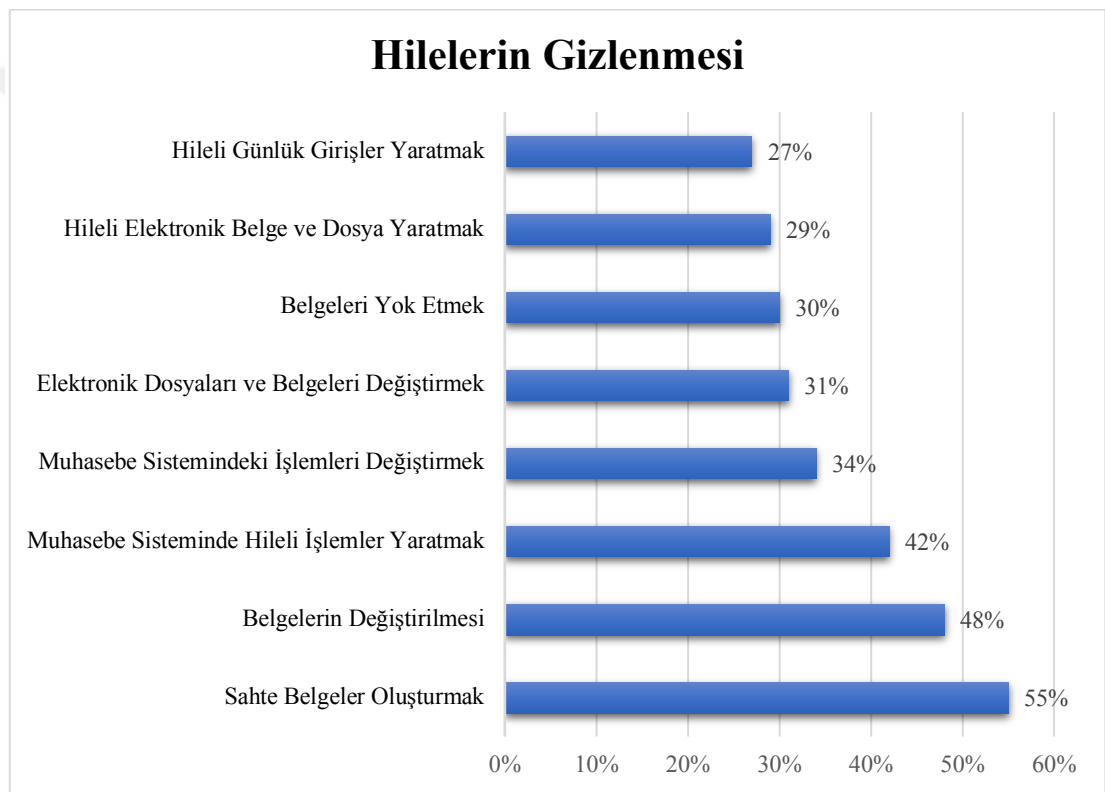
Şekil 9. Hile Türlerinin Birlikte Görülme Sıklıkları

Şekil 9’da hile türlerinin tek başlarına ve diğer hile türleriyle bir arada meydana gelmesi durumları gösterilmiş olup, birbiriyle ilişkileri incelendiğinde varlıkların kötüye kullanılması ve yolsuzluk faaliyetinin en çok birlikte gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 10. Hile Süresi ve Ortalama Kayıp İlişkisi

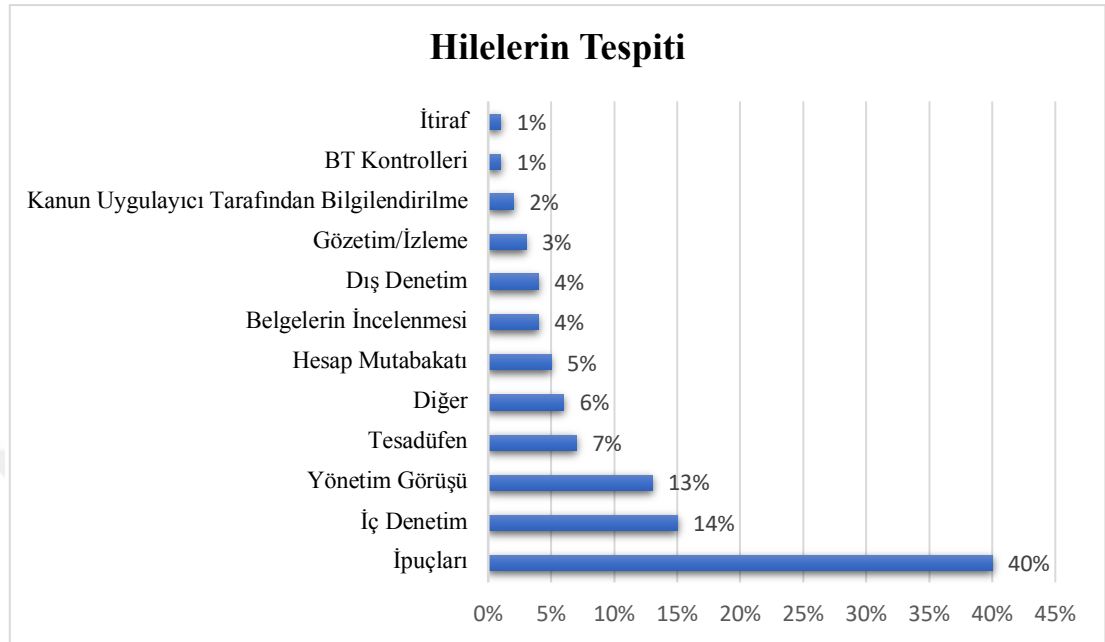
Hilelerin ne kadar sürdüğünü incelemek, mağduru olan işletmeleri nasıl etkilediklerine dair bir fikir verebilmektedir. Çalışmadaki tüm hile vakalarının ortalama süresi 16 aydır. Bununla birlikte, bir hilenin süresi ne kadar uzun olursa işletmeye vereceği zarar da bir o kadar artmaktadır. 60 aydan fazla süren hilelerin, ilk altı ay içinde yakalananlara kıyasla işletmeye 20 kat daha fazla maddi zarar verdiği görülmektedir. Veriler aynı zamanda hilelerin giderek artma eğiliminde olduklarını ve ilk üç yıl boyunca hilelerin hızla arttığını göstermektedir. Bu nedenle, kuruluşların hileleri hızlı bir şekilde yakalamak ve zararlarını en aza indirmek için proaktif hile tespit mekanizmaları kullanmaları son derece önemlidir.

Şekil 11. Hilelerin Gizlenmesi

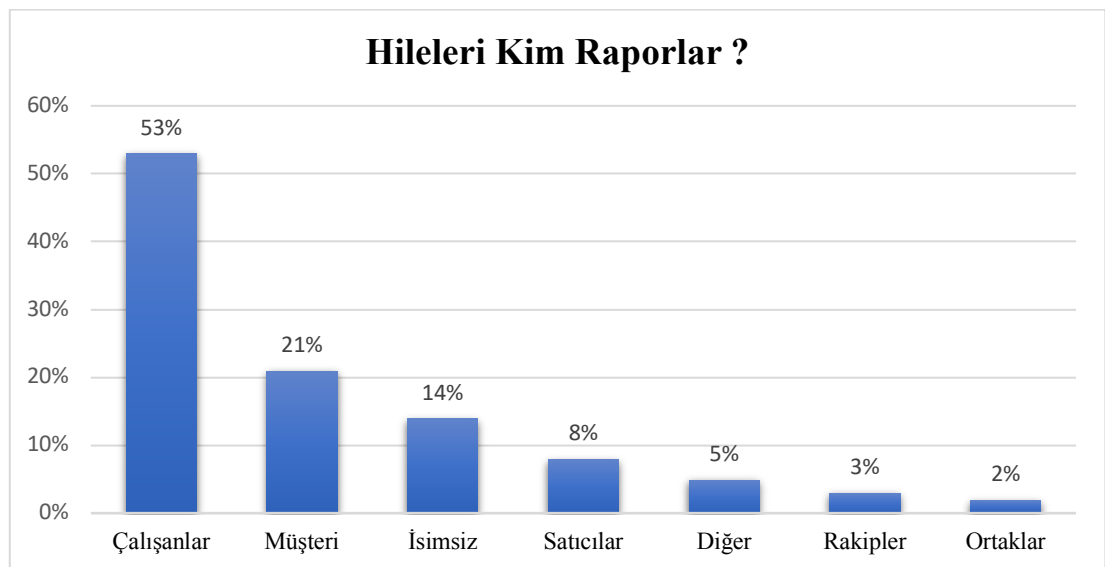
Bir hile eylemi tipik olarak sadece hilenin yapılmasını değil aynı zamanda yaptığı bu hileyi gizlemeye yönelik çabaları da içermektedir. Hilekârların suçlarını örtmek için kullandıkları yöntemleri anlamak, kuruluşların önleme mekanizmalarını daha iyi tasarlamalarına ve hileleri etmelerine yardımcı olabilmektedir. Şekil 11’de görüldüğü gibi hilelerin gizlenmesine yönelik en büyük eylem sahte belgeler oluşturmaktır. Bunu belgelerin değiştirilmesi ve muhasebe sisteminde hileli işlemler yaratmak takip etmektedir. Şekil 11’deki hilelerin gizlenmesi türlerinin vakalarda

birlikte gerçekleşme durumlarından dolayı oranlar %100'den fazla olarak görülmektedir.

Şekil 12. Hilelerin Tespiti

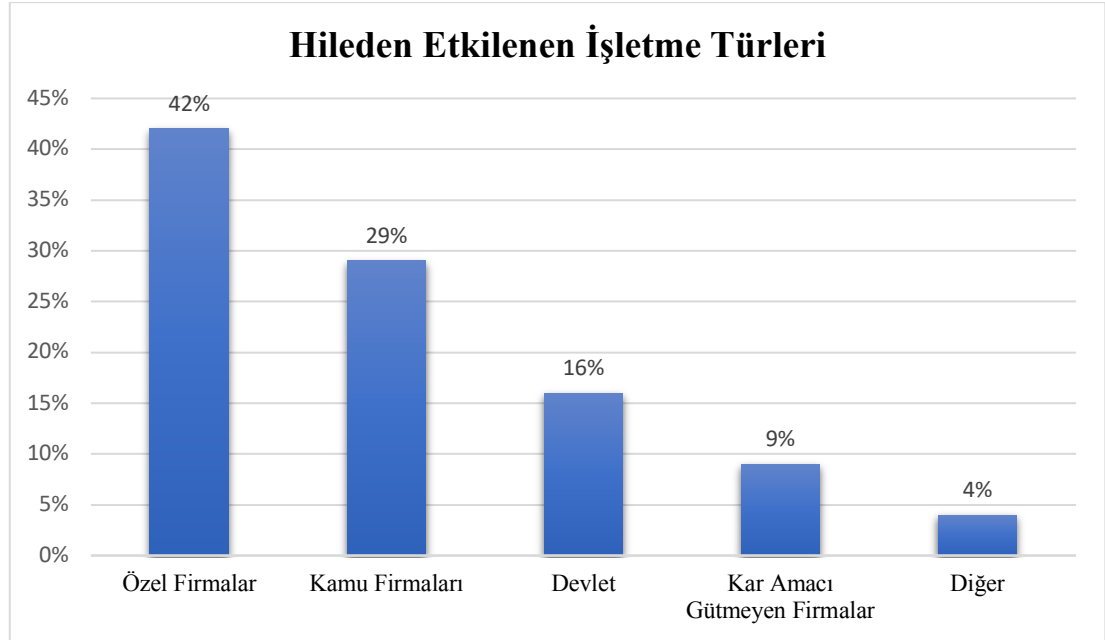
Hilelerin tespitinde en yaygın kullanılan yöntem ipuçları yardımıyla hileli işlemlerin ortaya çıkartılmasıdır. Hilelerin tespitinde bir diğer önemli yöntem ise iç denetimdir. Hileli işlemlerin bir bölümü iç denetim faaliyeti sırasında ortaya çıkarılmaktadır.

Şekil 13. Hilelerin Raporlanması

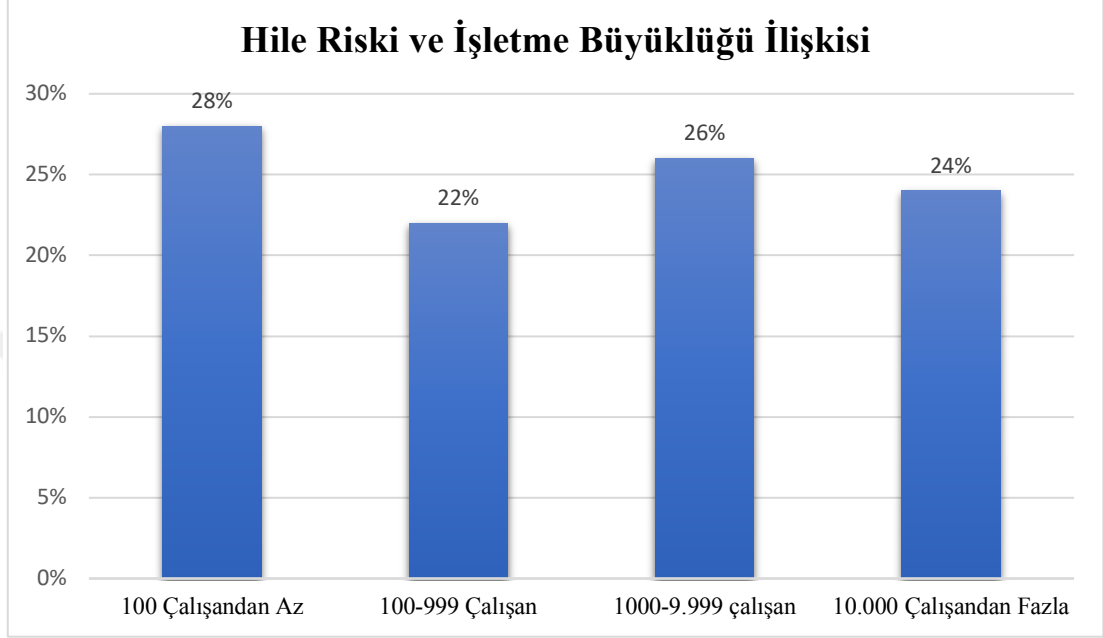
İpuçları hileleri tespit edilmesinde en yaygın yöntem olduğundan, bu ipuçlarının nereden geldiğini anlamak önemlidir. Şekil 13, tüm ipuçlarının yarısından biraz fazlasının (%53) mağdur kuruluşların çalışanları tarafından sağlandığını göstermektedir. Bu arada, hilenin algılamasına neden olan ipuçlarının yaklaşık üçte biri (%32) kuruluş dışındaki kişilerden gelmektedir: müşteriler, satıcılar ve rakipler. Hile yardım hatlarının tanıtımı gibi ipuçlarının ve şikayetlerinin aktif olarak geliştirilmesi, genellikle çalışanlara yöneliktir, ancak bu veriler kuruluşların ayrıca dış müşteriler, özellikle de satıcı ve satıcılara raporlama mekanizmaları teşvik etmeyi düşünmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Ek olarak, ipuçlarının %14'ü isimsiz kaynaklardan gelmektedir ve hileyi rapor edenlerin önemli bir bölümünün kimliklerinin bilinmesini istemediği görülmektedir. Bilgi veren kişiler çoğu zaman tanımlanma veya misilleme korkusu yaşarlar; bu nedenle, bu tür bir uygulamanın yasal olarak izin verildiği yerlerde isimsiz olarak rapor verebilmeleri önemlidir. Şekil 13'de bazı vakalarda iki veya daha fazla grubun hileleri raporlamasından dolayı oran %100'den fazla olarak görülmektedir.

Şekil 14. Hileden Etkilenen İşletme Türleri

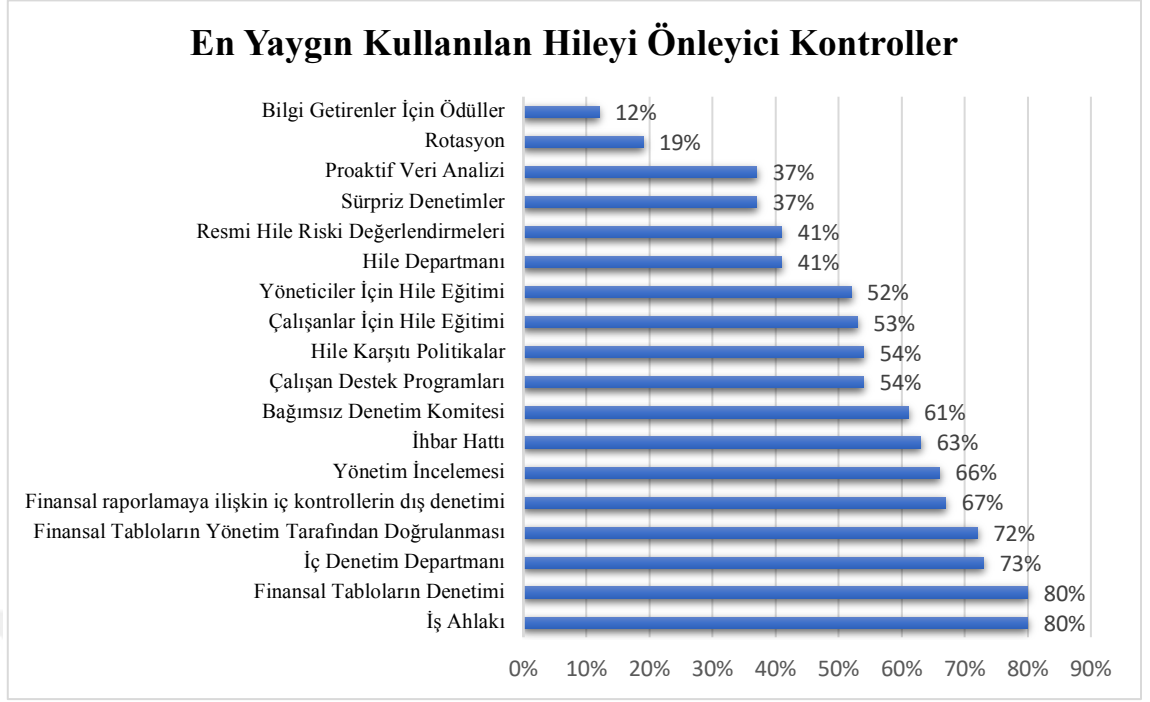
Şekil 14'de gösterildiği gibi, çalışmadaki mağdur kuruluşların %42'si özel firmalar ve %29'u kamu firmalarından oluşmaktadır. Çalışmadaki özel firmalar ortalama 164,000 \$ ile en büyük maddi zarara uğrayan işletme türüdür. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar,

hilelerin yalnızca %9'unu oluşturmaktadır ve ortalama 75.000 \$ ile en az maddi zarara uğrayan işletmelerdir. Bununla birlikte, kâr amacı gütmeyen birçok işletme için finansal kaynaklar son derece sınırlıdır ve 75.000 \$'lık bir maddi zarar yıkıcı olabilmektedir.

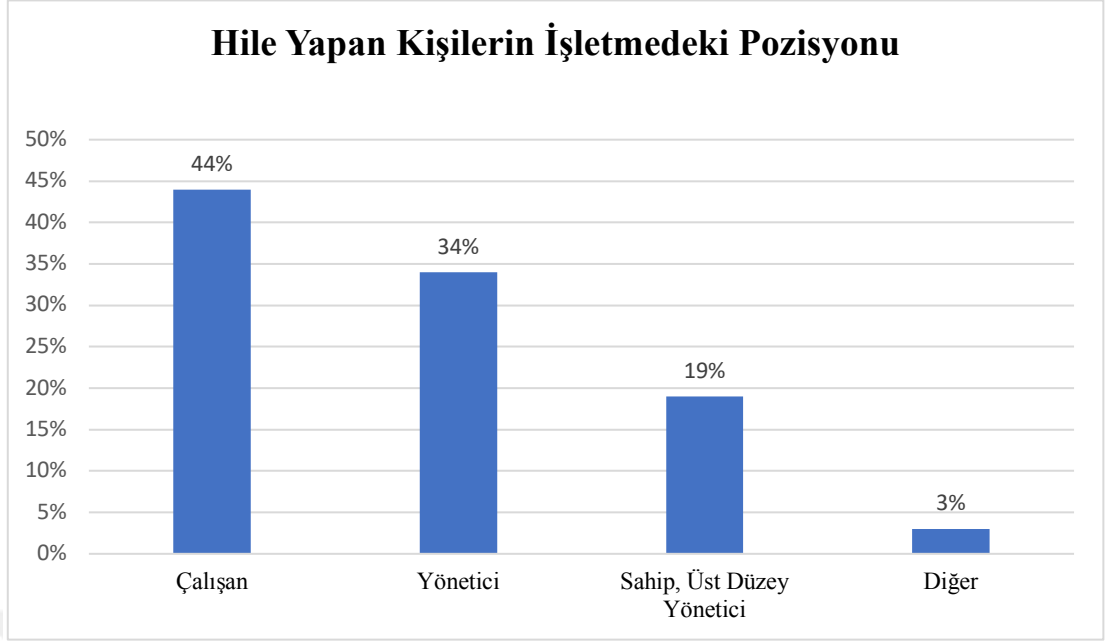
Şekil 15. Hile Riski ve İşletme Büyüklüğü İlişkisi

Bir kuruluşun personel büyüklüğü, hem hile fırsatını hem de bazı hile karşıtı mekanizmaların yürürlüğe girmesini doğrudan etkileyebilmektedir. Büyük işletmeler genellikle hileyi önleyici programlara yatırım yapmak için daha fazla kaynağa ve ayrıca hileyi önlemeye yardımcı olmak için personel üyeleri arasındaki görevleri ayırma kabiliyetine sahiptir. Bununla birlikte, personel büyüklüğü ayrıca, hile riskini artırabilecek daha karmaşık süreçler ve dürüst olmayan çalışanlar anlamına da gelebilmektedir. Çeşitli büyüklükteki kuruluşlar için hile risklerine ilişkin bir fikir vermek için, mağdur işletmedeki çalışan sayısına göre çalışmadaki olaylar incelenmiştir. Şekil 15’de görüldüğü gibi küçük kuruluşların (100'den az çalışanı olanların) çalışmadaki olayların en büyük kısmını (%28) oluşturduğu görülmektedir. Bu işletmelerin ayrıca en büyük ortalama maddi zarara maruz kaldıkları (200.000 \$) görülmektedir.

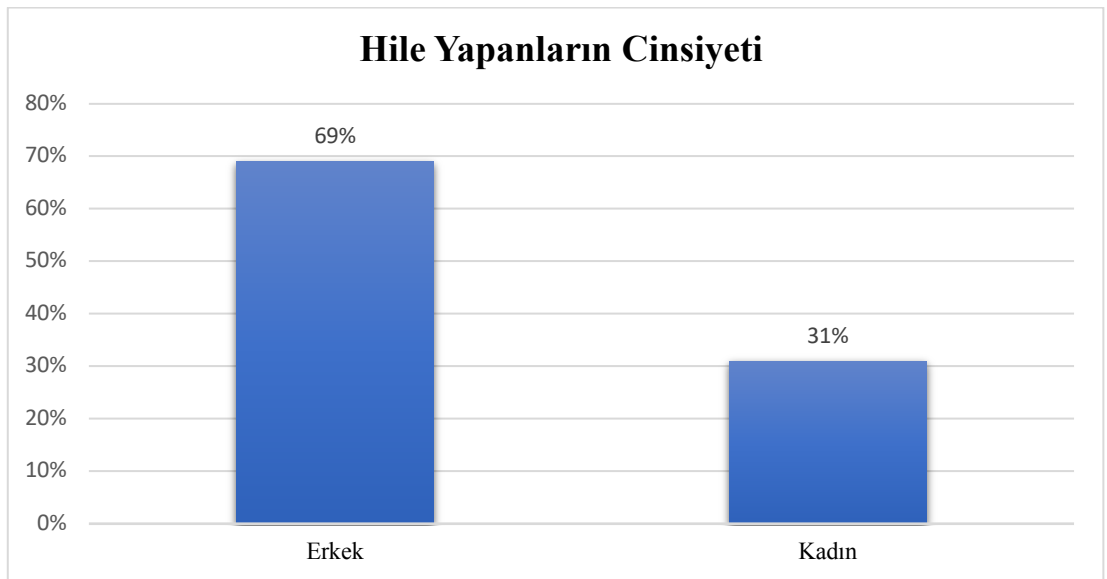
Şekil 16. Hileyi Önleyici Kontroller

Hile karşıtı kontrollerin varlığı, hile ile mücadelede proaktif bir önleme ve tespit mekanizmasının yanı sıra güçlü bir caydırıcı etki yaratabilmektedir. Böylece, kurumlar hangi hile karşıtı kontrollerin meslektaşları tarafından yaygın olarak kullanıldığını ve hangilerinin en etkili olma eğiliminde olduklarını bilerek faydalanabilmektedir. Şekil 16’da görüldüğü gibi, kuruluşların %80’i bir iş ahlakına sahip olup, dışarıdan finansal tablo denetimlerine tabi tutulurken, %73’ü iç denetim departmanlarına ve %72’si şirket yönetimine finansal tabloları doğrulatmaktadır. Tablonun en uç kısmına bakacak olursak kuruluşların %19’unda iş rotasyonu veya zorunlu tatil gerektiren politikalar vardır ve yalnızca %12’si bilgi getirenlere ödül vermektedir. Şekil 16’da en yaygın kullanılan hileyi önleyici kontroller, vakalarda birlikte de kullanıldığından oran %100’den fazla olarak görülmektedir.

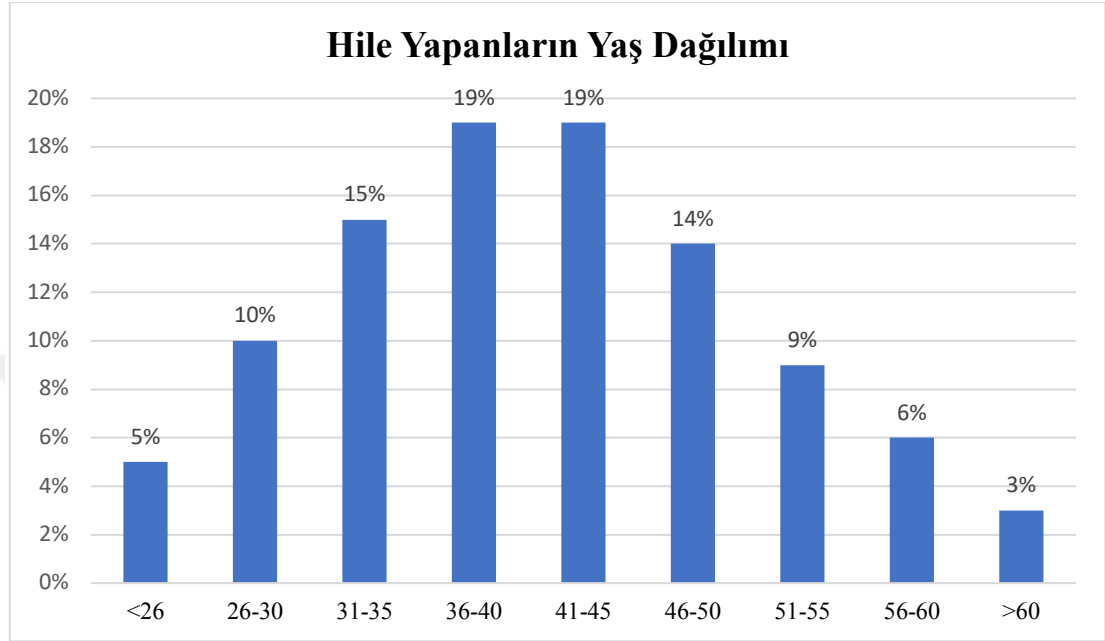
Şekil 17. Hile Yapan Kişilerin İşletmedeki Pozisyonu

Şekilde görüldüğü gibi, hile failinin yetki düzeyi ile hilenin boyutu arasında güçlü bir ilişki vardır. Sahipler ve üst düzey yöneticiler çalışmadaki hilelerin yalnızca %19'unu gerçekleştirirken, bu kişilerin yaptıkları hileler, yöneticilerin neden olduğu ortalama kayıptan neredeyse altı kat daha büyük olan 850.000 \$ maddi zarara neden olmuştur. Çalışanlar hilenin %44'ünü temsil etse de, yapılan hilenin işletmeye ortalama maliyeti 50.000 \$'dır. Buradan anlıyoruz ki hile yapan kişilerin pozisyonları yükseldikçe, yaptıkları hilelerin işletmeye maliyeti de artmaktadır.

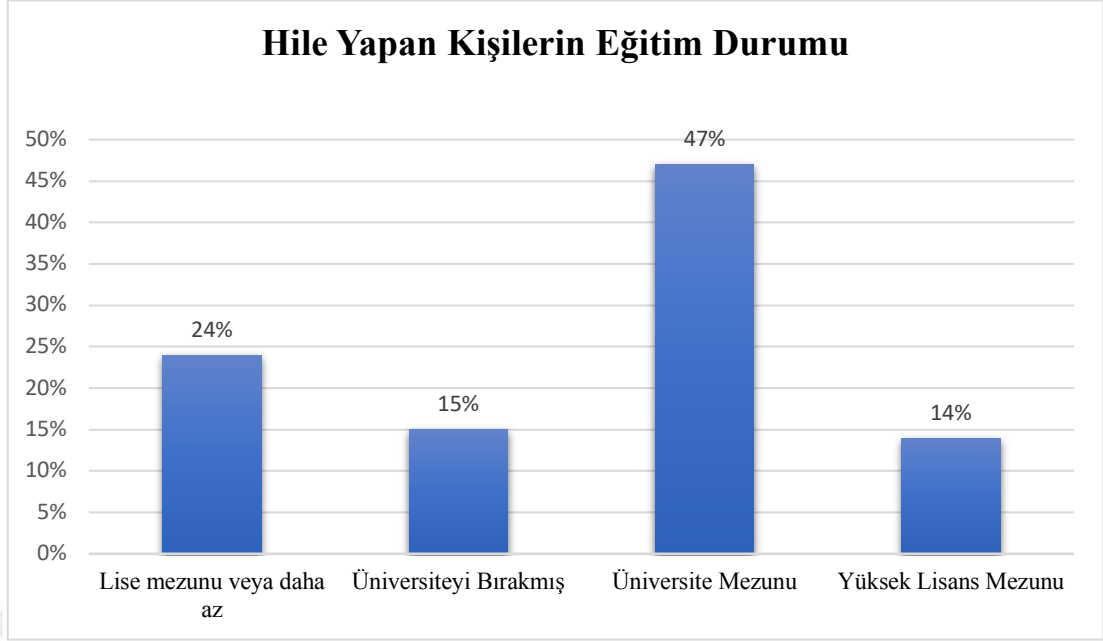
Şekil 18. Hile Yapanların Cinsiyeti

Şekil 18, çalışmadaki hilelerin büyük çoğunluğunun (%69) erkekler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Erkekler ayrıca, kadınlardan (89.000 \$) ortalama olarak çok daha büyük kayıplara (156.000 \$) neden olmuştur.

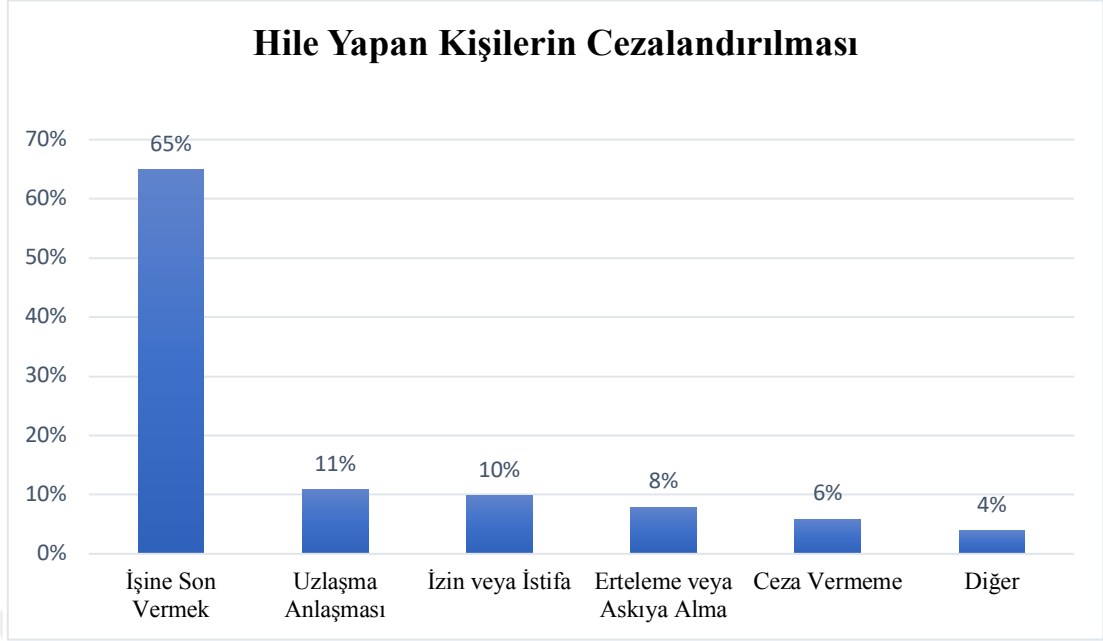
Şekil 19. Hile Yapanların Yaş Dağılımı

Mesleki hilelerin yaş dağılımı, Şekil 19'da görüldüğü gibi kabaca çan şeklindedir. Ancak, kayıplar, hile yapan kişilerin yaşıyla birlikte artma eğilimindedir. Çalışmadaki en büyük ortalama kayıplar, en yaşlı yaştaki (56 yaş ve üstü) hilekârlar tarafından gerçekleştirilmiş olup, 30 yaş ve altındaki kişiler çok daha küçük bir hasara neden olmuştur.

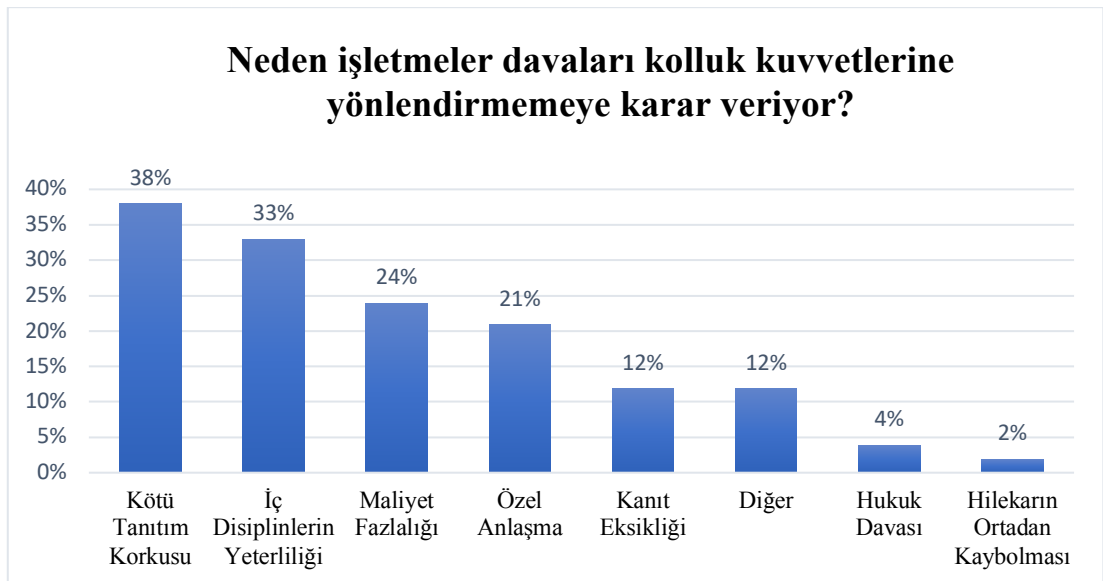
Şekil 20. Hile Yapan Kişilerin Eğitim Durumu

Şekil 20, hile yapan kişilerin eğitim düzeyi ile hilenin boyutu arasında bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Lisansüstü derecesi olanların ortalama 230.000 \$ kayba ve üniversite diploması olanların ise 160.000 \$ kayba neden olduğu ve bu rakamların her ikisinin de lise mezunu veya daha az eğitim düzeyine sahip hilekârların ortalama kaybından çok daha yüksektir. Bu veriler, yüksek derecede eğitilmiş hilekârların, hile işlemlerinde daha etkili olmalarını sağlayan üstün teknik becerilere veya bilgilere sahip olduğunu gösterebilmektedir. Ancak bu durum muhtemelen hile yapan kişilerin yetki durumundan da etkilenmektedir. Daha yüksek eğitilmiş bireyler, bir kurum içinde daha yüksek pozisyonlarda kalma eğilimindedir. Örneğin, çalışmadaki üniversite veya yüksek lisans derecesine sahip olan kişilerin yaklaşık %68'i ya yöneticiler ya da ortaklardan oluşmaktadır.

Şekil 21. Hile Yapan Kişilerin Cezalandırılması

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, hile yapan kişilerin işine son verilmesi mesleki hile vakalarında (%65) uygulanan en yaygın disiplin cezasıdır. Faillerin yaptığı hile eyleminin doğrudan bir sonucu olarak işine son verilmemesi dikkat çekicidir. Bazı durumlarda mağdur işletme suçlunun istifa etmesine izin vermek (davaların %10'u) veya onun cezasını erteleme veya askıya alma (davaların %8'i) gibi hafif cezalar verirken, davaların %6'sında faillere hiçbir şekilde ceza verilmemiştir. Şekil 21'de incelenen bazı vakalarda iki cezanın birlikte verilmesi durumundan dolayı oran %100'den fazla olarak görülmektedir.

Şekil 22. Neden işletmeler davalarını kolluk kuvvetlerine yönlendirmemeye karar veriyor?

Mesleki hileleri kolluk kuvvetlerine bildiren mağdur işletmelerin oranının son yıllarda azaldığı bilinmektedir. İşletmelerin kovuşturma davalarını yönlendirmeyi reddetmelerinin birçok nedeni vardır. Çalışmada belirtilen en önemli sebep kötü tanıtım korkusudur (%38), bunu takiben iç disiplinin yeterli olması (%33) ve maliyetin fazla olması (%24) gelmektedir. Şekil 22’de sebeplerin birlikte gerçekleşmesinden dolayı oran %100’den fazla olarak görülmektedir.

ACFE raporu incelendiğinde, hilelerin işletmelere maliyetinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. İşletmelerin hileleri azaltabilmek ve engelleyebilmek için iç denetim departmanı kurmaları ve iş ahlakına sahip olmaları hile ile mücadelede en etkin yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hile süresi arttıkça işletmelere vereceği zarar da artacağından, işletmelerin hileleri kısa sürede ortaya çıkarmaları işletmeler için büyük önem taşımaktadır. Hileli olayların büyük bir çoğunluğu çalışanlar tarafından rapor edilmiştir. Bu yüzden çalışanların hilelerin ortaya çıkartılması konusunda desteklenmesi ve işletmeyi benimsemeleri sağlanmalıdır. İşletmelerin isimsiz ihbar hatları kurması da hileleri ortaya çıkartılmasında önem taşımaktadır. Çalışanlar, hileleri ihbar ederken, kendisine karşı asılsız iftiralar atılacağını düşündüğünden ve işini kaybetme korkusundan dolayı isimsiz olarak ihbar etmek isteyecektir. Hile yapanlara bakıldığında, çalışanlar hileyi en çok yapan kişiler olarak görülse de sahip ve üst düzey yöneticilerin yaptıkları hilelerin işletmelere maliyeti çok büyük olmaktadır. Bu yüzden işletmelerin, sahipleri ve üst düzey yöneticileri de denetleyecek bir denetim komitesi kurmaları işletmelere fayda sağlayacaktır. İşletmeler hile vakalarını kolluk kuvvetlerine bildirmeme nedenlerinin en önemlisi kötü tanıtım korkusudur. İşletmelerin kötü tanıtım korkusundan dolayı hileleri bildirmemesi, hile yapanların sadece işten atılacağını düşünmelerine sebep olmakta ve hile yapmayı teşvik edebilmektedir.

İşletmede yaşanan hileli olaylar yargıya intikal ettiğinde burada adli muhasebe devreye girmektedir. Adli muhasebeciler davaların niteliğine göre mahkemelere dava destek danışmanlığı, uzman şahit ve araştırmacı muhasebeci olarak destek vermektedir. Adli muhasebenin konusuna giren davalarda hilelerin ortaya

çıkartılması konusunda araştırmacı muhasebeci olarak bilgi teknolojileri ve çeşitli analizler yardımıyla şletmenin hesapları, hareketleri, kayıtları ve tabloları incelenmektedir. şletmelerin iç denetim departmanlarının olması adli muhasebecilere bilgilerin alınması konusunda fayda sağlamaktadır. Ayrıca, adli muhasebeciler hilelerin en çok çalışanlar tarafından ortaya çıkarıldığını bildiklerinden, çalışanlara görüşmeler yapıp bilgiler alabilir. Kamu kurumları da yüksek oran da hileye maruz kalmaktadır. Kamu kurumlarındaki hileli işlemlerin çoğunluğu yargıya intikal etmekte ve bu davalarda adli muhasebecilerden yardım alınmaktadır. Adli muhasebeciler, hile yapan kişilerin özelliklerine hakim olduklarında, inceleme yaparken nereden başlaması gerektiğini ve en çok nerelerde sorunlar olabileceğini bildiklerinde hilelerin ortaya çıkartılmasını sağlamada daha büyük faydalar sağlayabilmektedir.

SONUÇ

Günümüz dünyasında artan küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler işletmeleri ve iş çevrelerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etkiler dünya ekonomisi ve ticaret açısından olumlu sonuçlar doğursa da, işlemlerin karmaşıklaşması, kontroller zayıflıkları ve tespit edilmesi ve önlenmesi zor olan hile yol ve yöntemleri gibi istenmeyen sonuçlar da meydana gelmiştir. İşletmelerin ve işletme çevrelerin bu gelişmelerin hızına yetişememeleri, ortaya çıkan yeni hile ve dolandırıcılık yol ve yöntemleri ile başa çıkamamaları, Enron, Parmalat, Satyam Computer vb. pek çok kurumsal hile skandalının meydana gelmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu büyük hile skandallarının maddi olduğu kadar maddi olmayan üzücü sonuçları da olmuştur. Meydana gelen skandallar genelde, mağdur işletmeler ve bu işletmelerle bir şekilde iş ilişkisinde bulunan işletmelerde binlerce çalışanın işsiz kalmasına, yatırımcıların milyarlarca dolar kaybetmelerine ve sermaye piyasalarına güvenlerinin kaybolmasına, dolayısıyla toplumun tüm kesimlerinin etkilenmesine neden olmuştur.

Finansal tabloların denetlenmesini zorunlu kılan temel faktör, muhasebe sisteminin karmaşıklığıdır. Muhasebe süreci; artan iş hacmi, büyüyen işletmeler ve teknolojik ilerlemeye de bağlı olarak gittikçe karmaşıklaşmakta ve bu yüzden hata ve hile riski artmaktadır. Finansal tablolardaki bilgilerin doğrudan karar alma aşamasında kullanılması, yani finansal tablolardaki bilgilerin alınacak kararlarda doğrudan etkili olması da diğer sebep olarak sayılabilir. Diğer bir neden, finansal tabloları kullanan kişi ve kurumlar ile finansal tabloları hazırlayan şirket yöneticileri arasında gerçek veya muhtemel bir çıkar çatışması olma olasılığıdır. Bu gruplar arasındaki çıkar çatışması, finansal tablolardaki bilgilerin hata veya hile içerme riskini artırmaktadır.

Hile denetimi, finansal tablolarda yer alan bilgilerin hile, hata ya da yanlışlık içerip içermediğini anlamaya yönelik makul bir güvence sağlamak amacıyla gerçekleştirilen planlanmış bir faaliyettir. Dolayısıyla, çeşitli hata ve hilelerin ortaya çıkartılmasında, mali tablo manipülasyonlarının önlenmesinde katkıda bulunmak amacıyla etkin bir denetim, verimli bir iç kontrol sistemi büyük önem taşımaktadır.

Yaygın küresel şirket skandalları, teorisyenlerin ve sektördekiilerin iş ortamındaki dolandırıcılık ve yolsuzlukla başa çıkma eylemlerini hızlandırmıştır. “Adli muhasebe” terimi, yüksek düzeyde rekabetçi bir iş ortamı ve ileri bilgi teknolojisi nedeniyle giderek daha karmaşık hale gelen hile ve yolsuzluğa cevap vermek için var olmuştur. Kurumsal hilede yaşanan artış ve iş ortamında yolsuzluk, akademisyenler, endüstriler ve hükümetler için önemli konulardan biri haline gelmiştir. Kurumsal hile ve yolsuzluğu tespit etmeye yönelik yeni prosedürler ve teknikler, kurumun iç denetim sisteminin kurumsal hileleri ve yolsuzluğu tespit etmedeki başarısızlığı nedeniyle kurulmuştur.

Adli muhasebeci, profesyonel ve özlü bir şekilde delil sunma hedefleriyle hazırladığı raporunu mahkemede cezai soruşturmaya katılarak sunmalıdır. Bu raporlar çoğu zaman anlaşmazlıktaki sorunları çözmek için muhasebe kayıtlarının detaylı bir analizini içerir. İş faaliyetlerinde yasal sorunların anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle, adli muhasebeci muhasebe araştırması, fiili durumun gözden geçirilmesi ve öneri sunumu, olası eylem kursları, varlıkların profesyonelliği ve geri kazanılması ve diğer uzmanların koordinasyonu gibi çeşitli konularda yardımcı olabilir.

Adli muhasebeciler ve hile denetçileri benzer bazı hedefleri paylaşırlar. Bunlar farklı rollere, bilgi ve becerilere sahip olmaktır. Adli muhasebe soruşturmaları, hilenin tanımlanmasını içerir. Hilenin tanımlanması ve incelenmesi aynı zamanda hile denetiminin de konusudur. Adli muhasebe incelemeleri, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli durumlarla ilgili dava hizmetlerini içerir: ticari alımlar, boşanma varlıklarının değerlendirilmesi, mülk zararı, zimmet ve diğer yasadışı işlemlerden kaynaklanan kayıp karlar, vergi kaçakçılığı ve kara para aklama planları. Hile denetimi ise varlıkların kötüye kullanılması, zimmete para geçirilmesi, yolsuzluk, finansal tablolarda bir takım hileler yapılması gibi konuları ele almaktadır.

Bu çalışmada, hile denetimi ve adli muhasebe konuları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Hile denetimi ve adli muhasebenin temelinde yatan hile konusu, ACFE tarafından yayınlanan 2018 yılı Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması raporu ile ele alınmış ve birtakım değerlendirmeler de bulunulmuştur. Bu raporda hilenin

işletmelere maliyeti, hile yapan kişilerin cinsiyeti, eğitim durumu gibi işletmeleri etkileyen bir çok durum grafikler yardımıyla açıklanmıştır.

ACFE tarafından yayınlanan 2018 yılı “Küresel Mesleki Hile ve Suistimal Araştırması” raporunda, hile türlerinden varlıkların kötüye kullanılmasının en yaygın karşılaşılan hile türü olup, çalışmadaki vakaların %89'unda meydana geldiği görülmektedir. Aynı zamanda bu hile türü 114.000 \$ ile en az maliyetli hile türü olarak karşımıza çıkmaktadır. En az yaygın ve en çok zarara neden olan hile türü ise, olayların %10'unda meydana gelen ve ortalama 800.000 \$ maddi zarara neden olan finansal tablo hileleridir. Çalışmadaki hilelerin büyük çoğunluğunun (%69) erkekler tarafından yapıldığı görülmektedir. Erkekler ayrıca, kadınlardan (89.000 \$) ortalama olarak çok daha büyük kayıplara (156.000 \$) neden olmuştur.

ACFE raporunu hile denetimi ve adli muhasebe bağlamında değerlendirdiğimizde, işletmelerin hileleri azaltabilmek ve engelleyebilmek için iç denetim departmanı kurmaları ve iş ahlakına sahip olmaları hile ile mücadelede en etkin yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hile süresi arttıkça işletmelere vereceği zarar da artacağından, işletmelerin hileleri kısa sürede ortaya çıkarmaları işletmeler için büyük önem taşımaktadır. İşletmeler hile vakalarını kolluk kuvvetlerine bildirmeme nedenlerinin en önemlisi kötü tanıtım korkusudur. İşletmelerin kötü tanıtım korkusundan dolayı hileleri bildirmemesi, hile yapanların sadece işten atılacağını düşünmelerine sebep olmakta ve hile yapmayı teşvik edebilmektedir. İşletmede yaşanan hileli olaylar yargıya intikal ettiğinde burada adli muhasebe devreye girmektedir. Adli muhasebeciler davaların niteliğine göre mahkemelere dava destek danışmanlığı, uzman şahit ve araştırmacı muhasebeci olarak destek vermektedir. Adli muhasebenin konusuna giren davalarda hilelerin ortaya çıkartılması konusunda araştırmacı muhasebeci olarak bilgi teknolojileri ve çeşitli analizler yardımıyla işletmenin hesapları, hareketleri, kayıtları ve tabloları incelenmektedir. İşletmelerin iç denetim departmanlarının olması adli muhasebecilere bilgilerin alınması konusunda fayda sağlamaktadır. Ayrıca, adli muhasebeciler hilelerin en çok çalışanlar tarafından ortaya çıkarıldığını bildiklerinden, çalışanlara görüşmeler yapıp bilgiler alabilir.

KAYNAKÇA

- ACFE, (2012), **Report to The Nations: Occupational Fraud and Abuse.**
- ACFE. (2017), **How To Detect And Prevent Financial Statement Fraud**, U.S.A: Association of Certified Fraud Examiners, Inc.
- ACFE, (2018), **Report to The Nations: Occupational Fraud and Abuse.**
- AİCPA. (2012), **Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit.** (Erişim) <https://www.aicpa.org/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/au-00316.pdf>, 22 Şubat 2019
- Akelola, S. (2012), **Fraud In The Banking Industry: A Case Study Of Kenya** , Doktora Tezi.
- Albrecht, W. S., Albrecht, C. O., Albrecht, C. C., Zimbelman, M. F. (2012), **Fraud Examination**, Ohio, South-Western Cengage Learning.
- Albrecht, W., Wernz, G., Williams, T. (1995), **Fraud Bringing Light to the Dark Side of Business**, Irwin Professional Pub.
- Altınoy, M. (2011), **Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE.
- Atmaca, M., Terzi, S. (2012), **A Research Intended To Evaluate Forensic Accountancy Applications In Terms Of Accounting Profession Members**, İstanbul, Yaylım Publishing.
- Büyükipekçi, S., Kağıtçı, A. (2016), The Development and Importance of Forensic Accountancy Profession, **Journal of Advanced Management Science**, 4(5), s.410-414.
- Bendrey, M., Roger, H., West , C. (2004), **Essentials of Financial Accounting in Business**, Thomson Learning.
- Benford, F. (1938), The Law of Anomalous Numbers, **Proceedings of the American Philosophical Society**, 78, s.551-572.
- Bhasin, M. (2013), Corporate Governance And Forensic Accountants’ Role: Global Regulatory Action Scenario, **International Journal of Accounting Research**, 1(1), s. 1-19.
- Bozkurt, N. (2000), Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan “Adli Muhasebecilik, **Yaklaşım Dergisi**, 8(94), s.56-61.
- Bozkurt, N. (2006), **Muhasebe Denetimi**, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Bozkurt, N. (2010), **Adli Muhasebenin İçeriği, Gelişimi ve Türkiye Uygulamaları**, İSMMMO Seminer Notları.

Bozkurt, N. (2016), **İşletmelerin Kara Deliği Hile**, İstanbul, Alfa Yayıncılık.

Cendrowski, H., Martin, J. P.,Petro, L. W. (2007), **The Handbook of Fraud Deterrence**, New Jersey, John Wiley & Sons Inc.

Coakley, J., Brown, C. (2000), Artificial neural networks in accounting and finance: modeling issues, **International Journal of Intelligent Systems in Accounting Finance & Management**, s.119-144.

Coenen, T. (2008), **Essentials of Corporate Fraud**, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Çalıyurt, K. (2007), XXVI. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, **Muhasebede Hile Eğitiminde Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Açısından Değerlendirme**, Antalya, s. 202.

Çıtak, N. (2009), **Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe**, İstanbul, Türkmen Kitabevi.

Dhar , P., Sarkar, A. (2010), Forensic Accounting : An Accountant's Vision, **Vidyasagar University Journal of Commerce**, 15, s.94-104.

DiGabriele, J. (2005), **Forensic Accounting In Matrimonial Divorce**, R.T. Edwards Publishing.

Durtschi, C., Hillison, W., Pacini, C. (2004), The Effective Use of Benford's Law to Assist in Detecting Fraud in Accounting Data, **Journal of Forensic Accounting**, s.17-34.

Efiong, E. J. (2013), **An Exploration Of Forensic Accounting Education And Practice For Fraud Prevention And Detection In Nigeria**, Doktora Tezi.

Ehioghiren, E., Atu , O.-E. (2016), Forensic Accounting And Fraud Management: Evidence From Nigeria, **Igbinedion University Journal of Accounting**, 2, s.245-283.

Elitaş, C., Elitaş, B. (2011), Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık Bağlamında Hukuki Düzenlemelerin Yapıları: Sarbanes-Oxley Yasası ve Alman 10 Adım Programının Karşılaştırılması, **Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi**, 13(1), s.119-143.

Emir, M. (2008), Hile Denetimi, **Mali Çözüm**(86).

Fanning, K. , Cogger, K. (1998), Neural Network Detection of Management Fraud Using Published Financial Data, **International Journal of Intelligent Systems in Accounting, Finance & Management**, 7(1), s. 21-41.

Florea, R., Florea, R. (2011), Audit techniques and audit evidence, **Economy Transdisciplinarity Cognition**, 1(14), s.350-358.

Geyer, C., Williamson, P. (2007), Detecting Fraud in Data Sets Using Benford's Law, **Communications in Statistics - Simulation and Computation**, s.230.

Golden, T., Skalak, S., Clayton, M. M. (2006), **A Guide to Forensic Accounting Investigation**, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc.

Goldmann, P. (2010), **Financial Services Anti-Fraud Risk and Control Workbook**, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc.

Green, B., Choi, J. (1997), Assessing the Risk of Management Fraud through Neural-Network Technology, **Auditing: A Journal of Practice and Theory**, 16(1), s.14-28.

Grippio, F., Ibex, J. (2003), Introduction To Forensic Accounting, **National Public Accountant**, s.4-5.

Hasan Hüseyin Bayraklı, M. E. (2012), **Muhasebe ve Vergi Denetiminde Muhasebe Hata ve Hileleri**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Hegazy, S. (2014), **Exploring the Forensic Accounting Practice in the UK: Evidence from the profession**, Doktora Tezi.

Hill, T. P. (1995) Base-Invariance Implies Benford's Law, **Proceedings of the American Mathematical Society**, 123(3), s.887.

India, T. I., Forensic Audit, (Erişim) https://www.icsi.edu/media/webmodules/Forensic_Audit_Jan24_2019_1720.pdf , 24 Mart 2019.

Küçükkocaoğlu, G., Keskin Benli, Y., Küçüksözen, C. (2007), Finansal Bilgi Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı, **İMKB** , 9(36), s.1-23.

Karapınar, S., Akyel, N. (2009), **Hileler Ve Muhasebe Denetimindeki Yeri**, 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih Ve Kültür Kongresi, Kosova, s.691-704.

Kaval, H. (2005), **Muhasebe Denetimi**, Ankara, Gazi Kitabevi.

Kıracı, M. (2005), Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye' deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, **Muhasebe ve Denetime Bakış**, 4(14), s.103-126.

Koskivaara, E. (2007), Integrating Analytical Procedures Into The Continuous Audit Environment, **Journal of Information Systems and Technology Management**, 3(3), s.331-346.

Kranacher, M., Riley, R., Wells, J. (2010), **Forensic Accounting and Fraud Examination**, John Wiley and Sons, Inc.

Lakshmi , P., Ganesh , M. (2016), Forensic Accounting: A Checkmate for Corporate Fraud, **Journal of Modern Accounting and Auditing**, 12(9), s.453-460.

- Lawrence, T. (1999), Institutional Strategy, **Journal of Management**, 25(2), s.161-188.
- Manning, G. (2005), **Financial Investigation And Forensic Accounting**, Florida, Taylor & Francis Group.
- Markham, J. (2002), **A Financial History of the United States**. New York: Sharpe, Inc.
- McMillan, E. (2006), **Preventing Fraud In Nonprofit Organizations**, New Jersey, John Wiley & Sons Inc.
- Modugu, K., Anyaduba, J. (2013), Forensic Accounting and Financial Fraud in Nigeria: An Empirical Approach, **International Journal of Business and Social Science** , 4(7), s. 281-289.
- Mukoro, D., Yamusa, O., Faboyede, S. (2013), The Role of forensic accountants in fraud Detection And National security in Nigeria, **Change and Leadership**, (17), s.90-106.
- Newcomb, S. (1881), Note on the Frequency of Use of the Different Digits in Natural Number, **American Journal of Mathematics**, (4), s.40.
- Ngozi, I. (2015), Empirical Analysis On The Use Of Forensic Accounting Techniques In Curbing Creative Accounting, **International Journal of Economics, Commerce and Management**, 3(1), s.1-15.
- Nigrini, M. J., Mittermaier, L. I. (1997), The Use of Benford's Law As an Aid in Analytical Procedures, **Auditing A Journal of Practice & Theory**, 16(2), s.52-67.
- Owojori, A., Asaolu, T. (2009), The role of forensic accounting in solving the vexed problem of corporate world, **European Journal of Scientific Research**, 29(2), s. 183-187.
- Oyedokun, G. (2015), Forensic Investigation and Forensic Audit Methodology in a Computerized Work Environment, **Investigation and Forensic Audit Methodology**, s. 1-20.
- Oyedokun , G. (2013), An Assessment of the Role of Forensic Accountants in Litigation Support Services (An explanatory approach), **SSRN Electronic Journal**, s.1-24.
- Oyedokun, G. (2015), Approach to Forensic Accounting and Forensic Audit, **SSRN Electronic Journal**, s.1-23.
- Özcan, A. (2014), **The Impact Of Forensic Accounting On Investigating And Preventing The Financial Information Manipulation**, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pagano , W., Buckhoff, T. (2005), **Expert Witnessing in Forensic Accounting**, Philadelphia, Edwards Inc.

Palango, P. (1998), **The Last Guardians: The Crisis in the RCMP And Canada**, McClelland and Stewart.

Pazarçeviren , S. (2005), Adli Muhasebecilik Mesleği, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), s.1-19.

Pehlivanoğlu, D. (2011), **Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama**, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Puttick, G., Esch, S., Kana, S. (2007), **The Principles and Practice of Auditing**, Juta Publishing.

Ramamoorti, S. (2008), The Psychology and Sociology of Fraud: Integrating the Behavioral Sciences Component Into Fraud and Forensic Accounting Curricula, **Issues in Accounting Education**, 23(4), s.522.

Rasmussen, D., Leauanae, J. (2004), Expert Witness Qualifications and Selection, **Journal of Financial Crime**, 12(2), s. 165-171.

Rezaee, Z. (2005), Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud, **Critical Perspectives on Accounting** (16), s.277-298.

Rezaee, Z., Riley, R. (2010), **Financial Statement Fraud Prevention and Detection**, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc.

Sambridge , M., Tkalcic , H., Arroucau, P. (2011), Benford's Law of First Digits: From Mathematical Curiosity to Change Detector, **Asia Pacific Mathematics Newsletter**, s.1.

Sharma, A., Panigrahi, P. (2012), A Review of Financial Accounting Fraud Detection based on Data Mining Techniques, **International Journal of Computer Applications**, 39(1), s.37-47.

Silverstone , H., Sheetz, M. (2007), **Forensic Accounting and Fraud Investigation for Non-Experts**, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc.

Singleton, T. W., Singleton, A. J. (2010), **Fraud Auditing and Forensic Accounting**, New Jersey, John Wiley & Sons Yayıncılık.

SPK. (2006), **Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ**, (Erişim), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060612M1-1>, 04 Nisan 2019.

Temel, H. (2008), Bağımsız Denetimde Sarbanes Oxley Kanunu ve SPK Düzenlemelerinin Karşılaştırılması, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, 45(519), s.81-96.

Terzi, S. (2012). Hile Ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı, **Muhasebe Ve Finansman Dergisi** (54).

Thomas W. Golden, S. L. (2006), **A Guide To Forensic Accounting** Investigation, New Jersey: John Wiley & Sons Yayıncılık.

Ulucan Özkul, F., Pamukçu, A. (2012), **Fraud Detection and Forensic Accounting**.

S. O. Kıymet Çalıyurt, **Emerging Fraud: Fraud Cases from Emerging Economies**, İstanbul, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, s. 19-41.

Usul, H., Topçuoğlu, M. (2011), A Discussion on the Importance and Necessity of Forensic Accounting for the Turkish Law in terms of Discovering, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16(3), s.53-66.

Vona, L. W. (2008). **Fraud Risk Assesment Building a Fraud Audit Program**, New Jersey, John Wiley & Sons, Inc.

Wallace, A. (1991), **The Role of the Forensic Accountant**, The Accountant.

Wang, J., Yang, J. (2009), Data Mining Techniques for Auditing Attest Function and Fraud Detection, **Journal of Forensic & Investigative Accounting**, 1(1), s.1-24.

Zysman, A., **What characteristics should a Forensic Accountant possess?**, (Erişim), <https://www.forensicaccounting.com/> , 05 Şubat 2019